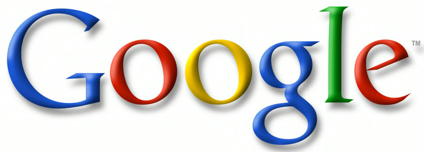
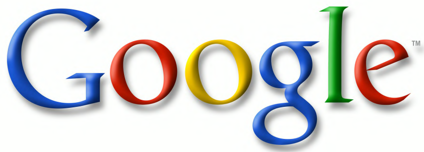
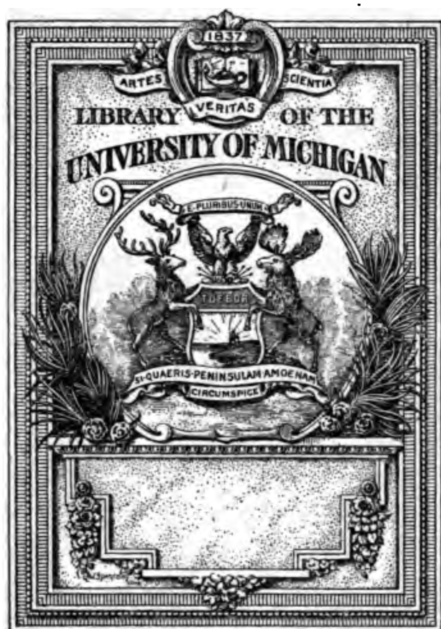
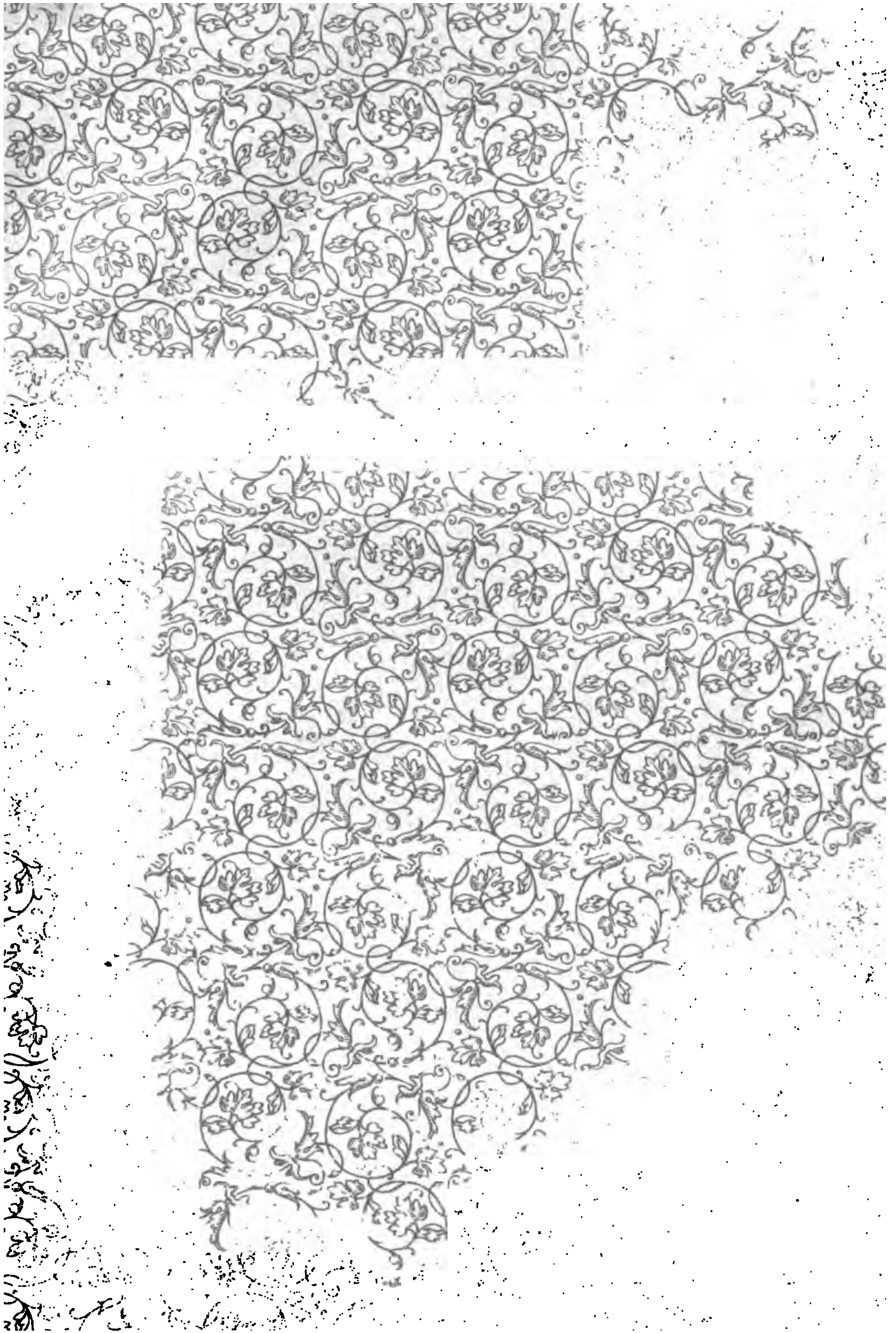

B 972,615

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

DEN OLDNORSKE OG OLDISLANDSKE

LITTERATURS HISTORIE

AF

FINNUR JÓNSSON.

UDGIVEN MED UNDERSTØTTELSE AF CARLSBERGFONDET.

TREDJE BIND.

KØBENHAVN.
FORLAGT AF UNIVERSITETSBOGHANDLER G. E. C. GAD.
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE
1902.

Med foreliggende 3. bind er det mål nået, som jeg fra først af havde sat mig, nemlig at føre fremstillingen af den gamle norske og islandske litteratur ned til omtrent 1450. Når dette bind er blevet så lille i sammenligning med de to første, er grunden den, at en del af det stof, jeg først havde trot vilde dér være at behandle, har måttet udgå som formentlig faldende udenfor den fastsatte tidsgrænse. Det er hovedmassen af det i »Digtningen på Island i det 15. og 16. årh.« behandlede stof, det her gælder, bortset fra den ældste række af rímur og nogle religiøse digte. Oprindelig havde jeg trot, at også en god del af de der behandlede religiøse digte var ældre end 1450, men en nöjagtig undersøgelse af det hele materiale har bibragt mig den overbevisning, at alle de helgendigte og religiøse sange, der ikke er forfattede i et af de gamle versemål (drotkvædet, hrynhent er de vigtigste), er yngre; heraf følger der naturligvis ikke, at alle de i drotkvædet, hrynhent osv. skulde være ældre. Man blev langt ned i tiden også ved med at digte sådanne kvad, men den efterklassiske tone, versemål og sprog er her sikre vejledere. Hele denne digtning er nu ingenlunde uinteressant, men den står den nyere islandske langt nærmere end den gamle. Tiden fra omkr. 1450 til den islandske reformation (ved 1550) er et afgjort overgangstidsrum, der måtte behandles som noget for sig. Hvad de såkaldte ældre (ældste) rimer angår, har ikke få af dem også måttet udgå som tilhørende netop dette sidstnævnte tidsrum.

Med hensyn til behandlingen af det således indskrænkede stof har jeg intet at bemærke udover, hvad der forud er anført og hvad der fremgår af sig selv af fremstillingen. Jeg har anvendt den selv-

samme kritiske metode, og det har, som jeg håber man vil indrömme, vist sig, at den samme kritik som för også her har været nødvendig og ført til resultater, om hvis rigtighed jeg føler mig overbevist. — Det har tillige vist sig, at Islændernes litterære fremgangsmåde hele tiden har været den samme, ligesom deres litterære interesser var uforanderlige. I denne uforanderlighed ligger denne på sin vis enestående litteraturs store styrke og svaghed på engang. Men dette behøver ikke her nogen videre påvisning.

Når jeg nu ser tilbage over hele værket, er det mig selv personlig en tilfredsstillelse at udtale, at jeg, med hensyn til den der fremtrædende helheds-opfattelse samt opfattelsen af de enkelte værker, digte og personer, nu ikke kunde ønske noget egenlig anderledes; på ganske underordnede punkter vilde jeg måske nu anvende noget forskellig formulering. Særlig vil jeg med hensyn til de afsnit, der især har vakt modsigelse, — nemlig afsnittet om Eddadigtenes hjem og de ældste (norske) skjaldekvads ægthed —, fremhæve, at jeg hverken har kunnet indse rigtigheden af min landsmand, rektor dr. B. M. Ólsens forsøg på at göre Eddadigtene til islandske frembringelser, eller prof., dr. S. Bugges forsøg på at bevise, at de er oprundne i de vestlige norske kolonier, samt at de ældste skjaldekvad skulde være yngre end traditionen vil. Om alt dette kan jeg her nöjes med at henvise til de polemiske afhandlinger mellem de nævnte lærde og mig. De af dem fremsatte meninger har imidlertid ført til, at jeg atter og atter har måttet tage sagen under overvejelse, undersøge modgrundene, hvorved jeg har måttet tage mere hensyn til forskellige enkeltheder, jeg för enten ikke havde lagt nogen videre vægt på eller helt overset. Jeg har derfor — uagtet jeg ikke på noget væsenligt punkt har kunnet slutte mig til mine kritikeres opfattelse — kun grund til at være taknemmelig for de fremsatte indvendinger og afvigende meninger. Fortsatte studier af alle herhenhørende spörgsmål vil forhåbenlig engang bringe klarhed.

Uagtet jeg kritisk har undersøgt hvert enkelt digt, hvert enkelt værk på en og samme måde, føler jeg, at der er mange tilfælde, hvor en monografisk undersøgelse endnu ikke alene er ønskelig, men nødvendig. Således, for blot at nævne et eksempel, trænger Njála endnu til en alsidig, sagkyndig og lidenskabsløs kritisk behandling. Men især gælder dette sådanne værker, der endnu ikke er udgivne på den tilbörlige måde, f. ex. fornaldarsagaer og rimer. Men det er

dog ikke afvejen at fremhæve, at en sådan monografisk behandling må hvile på et alsidigt grundlag, først og fremmest på et solidt kendskab til den gamle litteraturs historiske udvikling og den litterære virksomheds forskellige trin og fremgangsmåde. I den sidste henseende håber jeg at min bog giver holdbare bidrag.

Når jeg nu afslutter et arbejde som dette, der i så mange år har været mig en kilde til et rigt åndeligt liv og til megen personlig glæde, mange gange også forbundet med större eller mindre vanskeligheder, som jeg ganske sikkert langtfra altid har overvundet, vil jeg til slutning gentage min dybtfølte tak til dem, der på en eller anden måde har stået mig bi og som jeg för har nævnet, men især vil jeg bringe Direktionen for Carlsbergföndet min varmeste tak for den understøttelse, den fra først til sidst har ydet mig og, som jeg för har udtalt, uden hvilken bogen sikkert hverken var bleven skreven eller trykt.

Denne sidste del ledsages af et fællesregister, hvori alle navngivne skjalde og forfattere, samt de fleste af de anonyme digte med særskilte navne findes optagne.

København, i december 1901.

Finnur Jónsson.

Indholdsfortegnelse.

Tredje periode.

c. 1300—c. 1450.

Udsigt over de historiske tilstande som litteraturens baggrund.

Det tidsrum, der her skal behandles, danner den islandske oldtids afslutning, idet det samtidig indeholder overgangen til den følgende tid. Egenlig kunde denne overgangstid rettelig regnes lige ned til reformationen eller til omkr. 1550. Der er dog bestemt forskel på tiden omkr. 1400 og tiden ved 1500. Både i sprog og tildels i de litterære frembringelsers art er der forskel. Til ind i det 15. årh. bevarer sproget sin oldkarakter m. h. t. stavelsers tidsmål, men omkr. 1450 begynder dette forhold at vakle og i løbet af det følgende halve århundred fuldbyrdes overgangen til det senere (nyislandske) aksentuationssystem, ligesom sproget gennemgående får en mere moderne form og tone. En mængde fremmede — mest latinske — ord optages omkr. 1300 og i den nærmest følgende tid, (*formera*, *dispensera* osv.), men brugen af sådanne ord tilhører vistnok udelukkende de lærde (gejstlige) forfattere; for det menige folk var de snarest ukendte, ihvert fald næppe benyttede i almindelig tale. Derimod er der i det 14. årh. og i tiden derefter indkommet i sproget en betydelig mængde fremmedord af en anden art og oprindelse, nemlig danske og lavtyske udtryk; disse ord har hurtig fået en ganske anden udbredelse end hine; de er optagne i det almindelige talesprog, hvilket klart fremgår af den omstændighed, at de så hyppig findes i rimerne, der er digtede for menigmand og sikkert i mange — om ikke de fleste — tilfælde af ikke-gejstlige forfattere. Uagtet sproget i det 14. årh. endnu kan siges at være rent og antikt og forholdsvis lidet ændret, har det dog en noget anden tone end tidligere. Den egenlige klassiske sagatone er

det forbi med. Sætningsforbindelsen og konstruktioner er forskellige; særlig mærkes der en unaturlig jagen efter stavrimende ordforbindelser (f. ex. i Arngrims Guðmundarsaga), hvorved stilen bliver affektert og søgt.

Hvad de litterære originale frembringelser angår, har vi, bortset fra ganske enkelte sagaværker (samt annaler) og yngre romaner, overhovedet kun med digte at göre, der er affattede i de gamle versemål, mest drotkvædet og hrynhent, samt de såkaldte rimer. Det er først efter c. 1450, at vi finder andre og nyere versemål benyttede, der hidrører fra middelalderlige latinske digte (hymner og lign.). Selv om nogle af disse digte skulde være ældre end c. 1450, må de behandles sammen med alle de andre; hovedmassen er uden tvivl yngre. I Lopts Háttalykill findes ingen af disse senere versarter, hvilket dog ikke er af afgörende betydning, da forfatteren her har kunnet føle sig bunden af ældre forbilleder.

Når det erindres, at den originale sagaskrivning så at sige er afsluttet, at fyrstedigtningen er forstummet, at en ny digtart (rimer) opstår, er det klart, uagtet læselysten er lige så stor som för og afskrivningsvirksomheden mindst lige så almindelig, at dette tidsrums åndelige fysiognomi er og må være forskelligt fra det foregåendes. Denne forskel hænger tildels sammen med de historiske tilstande.

Landets historie har nu et temlig forandret udseende. Det gamle alting med de talrige forsamlinger af mænd og kvinder fra landets forskelligste egne var det engang for alle forbi med[1]). Det gamle selvstyre var forsvundet. Man fik hurtig følgerne af at have underkastet sig den norske konge at mærke. Man dömte endnu ganske vist på altinget som i gamle dage, men lovene var andre og dommerinstitutionen ændret. Lovgivningsmagten var i virkeligheden borte, netop det, som var udtrykket for det virkelige selvstyre. Jonsbogen var en tålelig lov, men der gaves ingen retterbod uden at »kongen gav den«. Alt loven vedrørende, alt under den øverste styrelse henhørende for ikke at tale om alt hvad der berørte gejstligheden (stridigheder med den), henvistes til den norske konges og den norske ærkebiskops afgörelse. Kongen satte visse

[1]) I Isl. ann. s. 389 hedder det, at der i året 1304 oprettedes herredsting i Nordlands- og Vestlandsfjærdingen, to i hver, men der vides intet om dem eller deres betydning.

mænd til at styre landet, d. v. s. modtage skat og skyld, og være kongens ombudsmænd i et og alt. Allerede i det 14. årh. kaldtes de hirdstyrere[1], og de fremtræder som etslags forpagtere af landet. De fleste biskopper var Nordmænd. Den norske indflydelse måtte som følge heraf blive overvejende, og det var den hele det 14. årh. igennem. I 1380 forenedes Norge — og dermed Island — med Danmark, men nogen særlig dansk indflydelse mærkedes ikke straks og ikke för end ind i det 15. årh. Der måtte nødvendigvis gå nogen tid, inden man mærkede den politiske forbindelse med Danmark. Endnu så sent som ved år 1400 træffer vi Islændere som betrode mænd hos norske stormænd[2]) som hin Erlend Filippusson (omkr. 1400), om hvem det hedder, at »han trode bedre islandske mænd end norske, og han havde dem stadig i sin tjæneste«. Heraf ses tillige, at Islænderne endnu må have rejst udenlands i et ikke så ganske ubetydeligt antal, uagtet de ikke havde egne skibe at göre rejser på.

I litterær henseende har denne stadige forbindelse ikke haft nogen ringe betydning. Norske bøger bragtes stadig til Island (f. ex. Hakon Magnussons bibeloversættelse, se II, 990), for så vidt som der kunde være tale om sådanne. Men i en langt höjere grad bragtes islandske bøger til Norge; her blev de tillige afskrevne for norske stormænd både af Nordmænd og Islændere (fra en Islænder stammer codex Frisianus af Heimskr.). Nogen ny, selvstændig produktion førte dette litterære samkvem dog ikke til hverken det ene eller det andet sted.

Landets befolkning var endnu særdeles kraftig og handledygtig; der optræder endnu stolte og retsbevidste hövdinger, og lejlighedsvis tog man ikke i betænkning at træde endogså skarpt op imod den udenlandske magt. Således indgår »almuen« (*alþýða*) i Nordlandsfjærdingen 1347 ligefrem en politisk sammensværgelse imod biskoppen og hans fordringer[3]). En af kongens hirdstyrere, Smiðr Andrésson, gjorde sig hurtig forhadt ved sin voldelige færd og lod henrette en mand uden lov og dom. Da han så (1361) opholdt sig på gården Grund i Øfjorden, samlede bønderne sig og slog ham ihjæl. Først 11 år senere kom der forlig i stand i anledning af

[1]) Se herom *Jón Halldórssons* afhandling i Safn til sögu Ísl. II.
[2]) Isl. ann. s. 289.
[3]) Isl. ann. 213. 403.

drabet. Samme år omtales en kamp på altinget. Alt dette viser, at man i det 14. årh. ikke lod sig uden videre byde alt. Og det samme gælder også for det 15. årh.s første halvdel. Også da træffer man på store hövdinger og selvstændige handlinger, der viser ulyst til at tåle voldsfærd. Således blev den tyranniske biskop Jón Gerriksson i Skalholt i året 1433 taget af dage med sine svende. Hovedmanden derved var en Nordlænding.

Af store og rige hövdinger i dette tidsrum kan nævnes Gissurr galle (d. 1370), dennes sönnesön Jón Hákonarson (d. 1398), Loptr Guttormsson, digteren (d. 1433), Björn Einarsson, jorsalfareren (d. 1415), dennes dattersön Björn d. rige (d. 1467) osv. Flere af disse stormænd er nær knyttede til litteraturen dels selv som forfattere, dels som de, der har foranlediget og bekostet udarbejdelsen af monumentale håndskrifter, som den nævnte Jón, der bekostede den mægtige Flatøbog m. m., dels endelig som de, der underholdt digtere (rimedigtere) i egenskab af etslags maitres des plaisirs (Björn jorsalfar). Dette har sikkert været ret almindeligt, som det synes især på nord- og vestlandet. Store, velhavende gårde var der endnu rundt omkring; lejlighedsvis udfoldedes der stor pragt; der afholdtes store gilder og prægtige bryllupper, der varede i mange dage. Landets erhværvskilder til søs og til lands udnyttedes endnu med kraft og dygtighed som tilforn; ja endnu var kornavlen ikke helt holdt op; i Isl. ann. (s. 206) bemærkes der ved år 1331, at der dengang »var uår m. h. t. korn«, hvilket tydelig viser, at kornavlen ikke var så ganske ringe endda.

Handelen på Island var ganske vist helt og holdent i fremmedes hænder, men den var hele tiden ret livlig, og der kom stadig en hel del skibe til landet; der tales oftere om, at der var kommet skibe i et antal af 10—20 (ved år 1340, 1345, 1347). Kun undtagelsesvis nævnes år, i hvilke der ingen skibe kom til Island (f. ex. 1326). I det 14. årh. dreves handelen af stammefrænder, Nordmænd, men fra omtr. 1400 af kom Englændere til, og de overtog snart hele handelen. Disse kom ikke altid godt ud af det med Islænderne; historien ved en del at fortælle om deres røveriske færd, om hvorledes de dræbte endog höjtstående personer, og om hvorledes disse blev hævnede. For den her behandlede litteratur har denne forandring i de islandske handelsforhold ikke meget at sige.

Det bemærkedes för, at man i de første tider efter forbindel-

sen med Danmark ikke mærkede meget til nogen dansk indflydelse. Men synderlig længe kunde det ikke vare, inden en sådan måtte göre sig gældende. Allerede i slutningen af det 14. årh. nævnes danske som bisper, Mikael i Skalholt, 1383—88(90), Vilkin sst. 1394—1406, Pétur Nikulásson, 1392—1402 (?), Jón Tófason på Holar c. 1415—23, hvortil kan föjes Jón Gerriksson (d. 1433). På andre måder mærkes forbindelsen med Danmark. For den her behandlede del af litteraturen har denne forbindelse vistnok kun ringe betydning, men det er den, der bl. a. har ført så mange af de gamle danske folkeviser til landet, hvor de oversattes og bevaredes helt ned til vore dage.

Uagtet befolkningen, som antydet, endnu var ret kraftig, var den dog næppe så modstandsdygtig som för, når uår og andre ulykker indtraf. I fristatstiden hører man kun undtagelsesvis om nød og elendighed, sult og pest. I det 14. og 15. årh. anføres hyppig uår og pest, f. ex. ved år 1301, 1309—10; på vest-, nord- og sydlandet, 1314, kopper 1379 osv.; disse plager kulminerede i den såkaldte »sorte død« 1402—3, der siges at have bortrevet $^2/_3$ af befolkningen. Det er unødvendigt at udmale, hvilke følger en sådan begivenhed må have haft. Hertil kommer i det mindste to meget farlige udbrud af Hekla (1341, 1390). Sandt at sige, mærker man dog ikke nogen afbrydelse eller forringet frodighed i den litterære virksomhed, således som denne var bleven ved 1400. Hele tiden igennem finder vi nemlig den samme stærke interesse for læsning, afskrivning og for rime-digtning; det er stadig som hvert andet menneske var beskæftiget med pen og med blæk. Blandt disse litterært optagne mænd har de gejstlige uden tvivl indtaget en betydelig plads. Gejstligheden var på sin vis lærd og flittig. I den første halvdel af det 14. årh. hører vi tale om fortræffelige skoler som biskop Audun den rødes på Holar; biskop Laurentius uddannede mange dygtige elever. Når vi erfarer om uvidende præster, hører de til undtagelserne. I det hele synes den islandske gejstlighed at have stået betydelig over den samtidige norske således som denne skildres[1]). Den åndelige horisont er dog i tidens løb — på grund af afsondretheden og det ringe personlige samkvem med omverdenen — stadig bleven mere og mere indsnævret og almueagtig.

---

[1]) Jfr. *A. C. Bang*: Udsigt osv. 184 f.

Vi finder ikke alene en udbredt tro på helgener og jærtegn — den var jo gammel og var begyndt allerede i det 12. årh. —, men denne tro er nu langt mere usund i sin fremtræden. Ved siden af Olaf d. hellige og biskop Torlak d. hellige er biskop Gudmund hovedhelgenen. Hans ben opdages og optages af biskop Audun 1315; på ny fremdrages og vaskes de 1344, hvilken begivenhed »inspirerede« både digter og sagaforfatter; 1329 var der blevet bragt til Island et billede af ham i legemsstörrelse. Torlak gjorde stadig nye jærtegn, f. ex. 1388. I forbindelse med denne helgendyrkelse fik al mulig overtro indpas; man trode overhovedet alt, hvad man hørte om mærkværdige begivenheder i ind- og udland; de førtes til bogs; således læser vi ved år 1338 om en 15 alen höj rise (jætte), der skal være bleven dræbt i Finmarken. 1329 iagttoges en »margyge« (et kvindelignende søuhyre) udenfor kysten; en stor vandslange viste sig i Lagarfljot 1345. En kuriøs fortælling om en fornem frue i Rom og to sorte katte, der mishandlede hende, så hun døde deraf, optegnes »efter biskop Jons og præsten Sigurd Loptssons fortælling«. Ved år 1383 anføres, at en »hane har lagt æg i Vestmannøerne«. »både hanen og ægget blev brændt, men da ægget rævnede i bålet, syntes man, at ungen i ægget havde en orms skikkelse«; det er den gamle historie om basilisken. At man også trode på »den sorte kunst« og samkvem med djævlen viser den omstændighed, at endogså en nonne i Kirkjubær havde skriftlig givet sig til fanden; hun blev brændt 1343[1]). Endelig bemærkes, at ved år 1405 havde »broder Arne Olafsson« etsteds i udlandet set hjaltet af Sigurd Fafnisbanes sværd, der alene var 10 fod langt — »der var også en tand, der sagdes at være af Starkad den gamle; den var ligeså lang og så bred som en hånd, da det, der havde siddet i kæben, ikke var iberegnet«. Det er klart, hvad alt dette vil sige. Det viser, at folket var lettroende og overtroisk som næppe nogensinde för. Vi mærker da heller ikke nogensinde i litteraturen en så stor kritikløshed, en så vidtdreven optagelse af de utroligste legender og umuligste begivenheder som i det 14. årh. De opdigtede sagaer fra omkr. 1400 er da også den bedste illustration til den almueagtige folkeånd og lettroenhed, der nu har sat sig i höjsædet. Så-

[1]) Isl. ann. 210, jfr. 274, hvor det hedder, at hun blev »degraderet for blasfemi mod paven og siden brændt«.

ledes var og blev forholdene i lange tider, ikke alene til reformationen, men længe efter denne også, uagtet helgentroen da forsvandt; men heksetroen kom isteden. Disse tilstande var ganske vist ikke særlig islandske; de genfindes også i andre lande, ja her måske i en endnu höjere grad.

Tiltrods for overtro og omsiggribende almueagtighed holdt man de gamle folkeforlystelser i ære. Især morede man sig med sagaoplæsning og fremsigelse af rimer og digte. Der var hövdinger, der ligefrem underholdt digtere. Der har været professionelle kvadfremsigere og oplæsere, der drog fra gård til gård, ganske som i senere tider. 1424 hedder det i en annal (Isl. ann. 294) at »20 år efter at Kvæða-Anna var »mærket«, kom der et så stærkt uår på Island, at hun lånte Tingøre kloster 6 vætter smör«; hvad der sigtes til med ordet »mærket« vides ikke; men navnet tyder på, at denne Kvæde-Anna har kunnet en mængde digte, og det er let at slutte, at hendes rigdom på smör berode på hendes underholdning.

Til oplysning om de litterære forhold skal endelig anføres, at der i den Arnamagn. samling, ifølge katalogen II, 757, findes c. 200 håndskrifter og brudstykker fra »15. årh.s 1. halvdel« og »15. årh.« foruden dem, der henføres til »15. årh.s 2. halvdel« og »c. 1500«. Det er, efter et løseligt skön, mest de uhistoriske, de romantiske og de yngre helt opdigtede sagaer, samt helgensagaer, rimer og religiøse digte, foruden Jonsbogen og retterbøder, der er bleven afskrevne med störst forkærlighed; de yngste Islændersagaer som Grettiss. og Svarfdælas. og lign. forekommer også, ligeledes sagaerne om Olaferne og Sverre; andre ældre sagaer kun sporadisk.

På grund af de her antydede historiske forhold og tilstande, og da ny fremmede impulser så at sige var udelukkede, var det en selvfølge, at litteraturen måtte blive ensformig og stereotyp. Ser vi på tidsrummets prosaværker, er der kun lidt af originale frembringelser. I begyndelsen af dette forfattes der et par ny bispesagaer. Senere opstår en ny art af sagaer, nemlig de delvis eller helt opdigtede sagaer, der især slutter sig til de franske romaner, nogle til de gamle slægtsagaer, men i formen er de i hovedsagen som de gamle. Så skrives der annaler. Endelig foregår en overordenlig frodig afskrivning og derved tillige bearbejdelse af de ældre sagaer, optagelse af legender og andet af den slags stof. I betragtning heraf har vi ment, at tidsrummet kunde opkaldes efter

denne virksomhed; denne benævnelse er dog måske noget for ensidig. Hvad digtningen angår, slutter den sig meget nær til sagaen og er meget lidet original; de religiøse digte er i reglen — med undtagelse af et enkelt digt — kun uddrag af helgensagaer, og rimerne — tidsrummets hovedfrembringelse — er kun versificerede sagaer. Hvad andre litteraturgrene angår, står det ret kummerligt til. Det er kun de ældre skrifter, der afskrives; der kommer intet nyt til.

Tidsrummets fysiognomi er således temlig ensformigt og udtryksløst, gennemgående alvorligt; kun undtagelsesvis fremglimter der et smil.

Tidsrummets utrættelige samlings- og afskrivningsvirksomhed er i det hele særdeles fortjænstfuld og for os og vort kendskab til oldtiden af uvurderlig betydning. Tiltrods for den originale frembringelses fattigdom kan den utrættelige flid, den aldrig svigtende litterære interesse ikke undlade at afvinde os respekt, ja til en vis grad beundring.

---

1. Afsnit.

Digtning.

Digtningen er dels gejstlig, dels verdslig. Den første består så godt som udelukkende af helgendigte, d. v. s. digte om inden- og udenlandske helgener, mest om de sidste. Disse digte er historisk-opbyggelige og for det meste byggede over helgensagaer og legender; deres fornemste indhold er derfor jærtegn. De er draper i den gamle stil, i de gamle versemål, især drotkvædet eller hrynhent, og overhovedet affattede efter alle kunstens regler. Sproget er i det hele ret godt. Der anvendes naturligvis de fra fremmed (latinsk) digtning og prosaiske skrifter kendte benævnelser på gud og Kristus, jomfru Maria, englene osv.; se herom *B. Kahle*: Das christentum in der altwestnordischen dichtung i Arkiv f. nord. fil.

XVII. I digterisk henseende er disse kvad af ringe betydning. Bortset fra Lilja, der indtager en plads for sig, er de törre og ret tarvelige, uagtet man ikke kan frakende deres forfattere religiøse følelser og virkelig tro på helgenen og hans ævner. Men det er yderst sjælden, at de hæver sig til en höjere patos eller inspireret veltalenhed eller hengiver sig til en betagende stemning. Derimod er digterne i reglen dygtige versemagere, der undertiden viser deres lærdom ved at indblande latinske ord.

A. Gejstlig digtning.

I. Navngivne digtere.

1. Arngrímr Brands(?)son, abbed på Tingøre (1350—61), orfatteren til en saga om biskop Gudmund (se nedenfor), digtede om samme biskop en drape i hrynhent på over 60 vers med dobbelt omkvæd; den er udg. i Biskupasögur II og af *A. Isberg* 1877. Digtet tilkendegiver sig selv som forfattet 1345 (str. 47). Der er ingen tvivl om, at anledningen til digtets tilblivelse er at søge i optagelsen af Gudmunds ben 1244, foretagen ved biskop Ormr (Isl. ann.), og det er vistnok på dennes opfordring at digtet er blevet til. Digtets indhold slutter sig nær til sagaen og handler om forskellige begivenheder i bispens liv og om hans jærtegn. Når der i sagaen findes hrynhende vers, der ikke genfindes i drapen, som den er optegnet for sig, kommer dette uden tvivl deraf, at drapen er ufuldstændig optegnet, og ikke, som *Maurer* vil, deraf, at Arngrimr skulde have omarbejdet sit digt. Det er ret godt og flydende digtet.

Desuden anfører sagaen (s. 49. 172) to drotkvædede vers om Gudmund, men mulig beror dette på en fejl, så at versene snarest er at henføre til Einar Gilsson, hvoraf sagaen jo anfører en mængde vers.

2. Eysteinn Ásgrímsson. Om denne så berömte digters herkomst vides intet. Det første, vi hører om ham, er lidet fordelagtigt. Ved år 1343 nævnes han som munk i Þykkvabærkloster[1];

---

[1]) Isl. ann. 274. 402; jfr. Hist. eccl. Isl. IV, 60.

da skal han sammen med en eller to andre munke have vist opsætsighed mod abbeden, ja endogså pryglet denne. Eysteinn siges da at være bleven sat i halsjærn og straffet. Hertil knyttes en legende om tilblivelsen af hans digt, hvilken naturligvis er ganske uhistorisk. Hvorledes sagen er endt, vides ikke. Tiltrods for denne begivenhed har Eysteinn vidst at skaffe sig anseelse, ti 1349 findes han som officialis på Helgafell[1]). Dernæst findes han i årene 1353—54 nöje knyttet til biskop Gyrd i Skalholt som dennes ledsager på visitatser[2]); 1355 rejste de bægge til Norge[3]). Da er Eysteinn bleven optagen som munk i Elgesæterkloster[4]), men han kom tilbage til Island 1357 sammen med en anden; de to var bleven gjort til visitatorer over Island[5]). Som visitator skal Eysteinn have opført sig strængt og overmodigt og pålagt lærd og læg store skatter. Derfor skal der være opstået uenighed mellem ham og biskop Gyrd, der gik så vidt, at biskoppen banlyste ham (1359), medens Eysteinn til gengæld stævnede bispen til at møde for ærkebiskoppen i Nidaros. Imidlertid forligtes de dog, og Eysteinn blev officialis over vestlandet[6]). Efteråret 1360 rejste Eysteinn til Norge, men fik en meget hård overfart og landede ved Hålogaland. Endelig ved kyndelmisse (2. febr.) nåede han Elgesæter, men de strabadser, han havde måttet udstå, synes at have fremskyndet hans død, der indtraf i begyndelsen af april 1361[7]).

Broder Eysteinn, som han altid kaldes, synes at have været en stridbar og lidenskabelig personlighed, en dygtig og kraftig natur. Hans digt vidner i alle tilfælde foruden om en brændende tro og lidenskabeligt sprog om en sjælden digterisk kraft. Det er da også som digter, at han har opnået udødeligt ry. Bortset fra en ganske lille livlig replik (i et rimemetrum) til biskop Gyrd med en obscön hentydning (biskoppen selv digtede to linjer og Eysteinn til-

---

[1]) Isl. ann. 354.
[2]) Sst. 355; jfr. Dipl. Isl. III, 77. 90.
[3]) Sst. 356.
[4]) Jfr. Dipl. Isl. III, 116.
[5]) Jfr. sst., hvoraf det fremgår, at det ikke var 1358, at Eysteinn vendte hjem, som angivet i Isl. ann. 225. 277. 406.
[6]) Isl. ann. 357, jfr. Safn I, 33.
[7]) Sst. 358; ikke 1366 som i Flat. ann. og Isl. ann. 410, hvis det er samme person, der menes.

föjede andre to), der anføres af Jón Egilsson[1], kender vi kun hans digt:

Lilja, navnet findes i digtets 3. sidste vers. Ifølge en sen annal[2]) skulde Eysteinn have digtet det som et angerdigt efter striden med Gyrd, men dette er åbenbart en gisning; digtet må være betydelig ældre. Det findes i en mængde håndskrifter; udg. i Hist. eccl. II med to latinske oversættelser, af *Eir. Magnússon* 1870 med en engelsk oversættelse; det er oversat på dansk ved *F. Magnússon* 1820. Digtet består af 100 vers og er affattet i hrynhent versemål med dobbelt stef (indgang og slutning hvert på 25 vers, hver stefbalk består af 6 vers). I det hele kan digtet betegnes som et religiøst oversigtskvad, uden at man dog derved må forbinde den sædvanlige forestilling om törhed og remsemæssighed. Det indledes med en påkaldelse af gud og jomfru Maria, hvorpå digteren meddeler de grunde, han har haft til at forfatte sit digt (1—5). Herpå følger en fremstilling af verdens og menneskets skabelse, fristelsen, syndefaldet og dets følger (6—21), samt frelsen og hjælpen, Jesu fødsel og dåb (22—38); så kommer Jesu fristelse, hans lære og mirakler, korsfæstelse, død og nedfart til dødens rige (39—63), så opstandelsen og himmelfarten, hans tilbagekomst og den yderste dom (64—75; slutn. af stefbalkerne). Hvad der herefter følger er betragtninger over synd og fortabelse, samt en inderlig anråbelse særlig af jomfru Maria, der prises i meget höje toner. Digtets sidste vers er enslydende med det første; dermed betegnes det helstøbte afrundede hele, digtet danner.

Det egenlige indhold er ikke det, der giver digtet dets værd. Indholdet er jo velbekendt og hentet fra en kirkelig lærebog, og det er ikke behandlet på nogen særlig ejendommelig måde af digteren. Ikke engang den lignelse, han anvender for at forklare jomfru Marias ubesmittede undfangelse og Jesu fødsel (der lignes ved stråler, der går gennem et glas uden at efterlade sig plet eller mærke) er hans egen; den genfindes f. ex. i Stockh. Homiliebogen s. 6—7, og var en integrerende del af den kirkelige undervisning. Det må da være noget andet og mere, der har gjort dette digt så berömt, at »alle digtere ønskede at have forfattet det«, som det almindelig

---

[1]) Safn I, 33.
[2]) Isl. ann. 489.

hed, at så mange anså det for deres religiøse pligt, at fremsige det höjt én gang daglig, i hvert fald ugenlig. Det er ikke vanskeligt at finde de egenskaber, der har bevirket digtets ry.

Der er da for det første den brændende lidenskab, hvormed digteren ytrer sin tro, i forbindelse med denne tros overordenlig tiltalende, barnlige form; digteren henfalder aldrig til ubehagelig svulst eller unaturlig sødladenhed. Der fremtræder deri en kraftig sjæls tillid til gud, en djærv anråbelse i en naiv form (f. ex. når han til jomfru Maria siger, at hun for at formilde sin sön skal stå frem for ham og trykke mælken ud af sine bryster, som han har diet v. 87), samt en åben og ærlig syndsbekendelse; digteren ønsker at måtte blive pint i denne verden for ikke at pines i den anden. Hertil kommer så en lysende anskuelighed i skildringen af de enkelte optrin, der har gjort og måttet göre et mægtigt indtryk på læser og tilhører. Digteren forstår at sætte sig ind i hver situation, han fremfører og indretter sin stilistiske fremstilling derefter. Snart er han alvorlig-patetisk, snart lægger han et naivt lune over sin skildring som f. ex. i beskrivelsen af satan overfor Adam og Eva. Han giver djævlens misundelighed på de første mennesker et så pudsigt og rammende udtryk, at man uvilkårligt kommer til at smile ad den stakkels djævel; han siger: »ikke vil I da, du og Adam, I med de hvide ansigter« osv. (v. 17); selv var han sort som en neger naturligvis, og han har længe følt en indeklemt ærgrelse over Adams og Evas lyse fortrin. Beskrivelsen af jomfru Maria under bebudelsen er fin og nydelig osv.

Dernæst er der digterens veltalenhed, hans vidunderlige herredömme over sprog og versform. Der er næppe en eneste virkelig omskrivning i alle digtets 100 vers; det er klart, at Eysteinn med flid har undgået sådanne. Ordene er stillede meget jævnt og ligefrem, så at forståelsen af digtet er overordenlig let. Kun undtagelsesvis findes en noget indviklet sætningsbygning og ordfølge. Derfor kan digteren med rette kalde det for *tal óbreytt* (v. 98). Ingensinde har nogen skjald nået höjere indenfor versets snævre skranker end Eysteinn i Lilja; at det er den længste linje (hrynhent), han har benyttet, har selvfølgelig bidraget sit til det så glimrende resultat. Hvad digteren formår i retning af en flydende, utvungen fremstilling viser mange steder, først og fremmest et vers som 49 (Kristi behandling), 55 (hvor hver linje begynder med det

ord, den foregående ender med), 62 (hvor hver linje indeholder et spörgsmål med svar), 91 (hvor hver linje begynder med ordet *Máría*); særlig vil jeg dog göre opmærksom på v. 46, hvor l. 5—6 kun indeholder adjektiver (blinde, spedalske, stumme, døve osv.) og l. 7—8 de dertil svarende substantiver eller disses ækvivalenter (»at gå« for »gang« f. ex.) i nöjagtig samme rækkefølge. Ingensteds virker digterens veltalende sprog så kraftig som i henvendelsen til jomfru Maria.

Til trods for alle digtets fortrin mener digteren, at han må bede om undskyldning; han er åbenbart bange for, at man vil savne deri den gamle kunstfærdighed, finde det for ligefremt, for simpelt. Men netop den måde, han har digtet på og villet digte på, er hans store fortjæneste; det var netop særdeles fortjænstfuldt at løsrive sig for de gamle bånd og vise, hvortil man kunde nå uden dem.

Det er let at forstå, at Lilja af alle disse grunde, ved alle sine egenskaber, gjorde en mægtig virkning og blev et höjt anset forbillede, som mange stræbte efter at efterligne, men som ingen på langt nær nåede. Og dog må det siges, at virkningerne af digtets revolutionære frigören sig for det gamle skjaldesprog egenlig først mærkes i det 15. årh.s digtning, men ikke synderlig i de andre religiøse digte fra den nærmeste eftertid.

Eysteinn ragede som digter höjt over hele sin samtid, ja, der er i hele den følgende tid lige ned til vor dage kun ét navn, som kan stilles ved siden af hans: Hallgrímur Pjetursson.

Det er meget vanskeligt at bestemme, når digtet er forfattet. Vi har kun den legendariske fortælling, der knytter dets tilblivelse til hans ophold i Þykkvabær og striden med abbeden, at holde os til. Der kan heri ligge det fingerpeg og den sandhed, at Lilja er forfattet endnu medens Eysteinn var munk i nævnte kloster. Det synes også at kunne stemme bedst med hans senere livsforhold. Omkr. 1340 er digtet formentlig snarest blevet til. Jfr. E. Magnùsson.

3. Einar Gilsson, lagmand over Islands nordlige og vestlige del 1367—69[1]). Einar synes at have hørt til den gamle, berömte Gilsbakkaslægt[2]). Det vides ikke, når han er født eller død. Hans

---

[1]) Jfr. Safn II, 67 og breve fra 1368, 1369 i Dipl. Isl. III.
[2]) Jfr. *G: Þorláksson*: Udsigt s. 168.

navn findes allerede i et brev fra 1339, og i et andet fra 1340 kaldes han bonde. Han er således samtidig med Eysteinn, men har levet betydelig længere. Han synes at have bot i Skagefjorden; det er til denne egn og til Húnavatnssyssel, hans navn særlig er knyttet. Som digter kendes Einar fornemmelig fra Arngríms Guðmundarsaga og som forfatter til Óláfsríma. Der er da for det første to helgendraper om biskop Gudmund, i drotkvædet og hrynhent versemål. Hertil henfører jeg alle de i nævnte saga anførte vers med undtagelse af versene om spøgelset Selkolla. Det drotkvædede digt, hvoraf der haves 40 vers og mulig 2 til (de, som tillægges Arngrímr se ovf.), er et biografisk digt, tört fortællende og uden nogen poetisk flugt; det dvæler især ved bispens jærtegn og vidundergærninger. Af det hrynhende digt findes 17 vers anførte; de handler om Gudmunds og ærkebispen Tores samtale. Det er mulig et helt digt og er da en flok. Endelig indeholder sagaen en flok på 21 vers om et gengangeragtigt væsen Selkolla. hvis ufærd Gudmund gjorde en ende på, Selkolluvísur, der har de samme egenskaber som de andre digte.

I en vis henseende er Einars Óláfsríma det vigtigste af hans digte; denne rime, der er affattet i det sædvanligste rimeversemål på 4 linjer og savner den sædvanlige lyriske indledning, anses i reglen for at være den ældste eksisterende frembringelse i sin art og er af den grund af en særlig interesse. Rimen består af 65 vers og findes i Flatøbogen (udg. I, 8—11). Den handler især om Stiklestadslaget, Olafs fald og jærtegn. Til grund ligger Snorres fremstilling. I og for sig er rimen tör nok og ligner Einars øvrige digte.

Det er af alt dette klart, at Einar har været en religiøs natur, der særlig valgte sig helgenæmner at digte om. Som digter står han i det hele ikke höjt.

4. Árni Jónsson. Om denne Mand vides kun, at han blev abbed i Munketværåkloster 1370[1]) og at han rejste udenlands 1379[2]); om han dengang endnu var abbed, er ikke helt sikkert, ti det hedder om ham ved den lejlighed: »som havde været abbed«; dog kan

---

[1]) Isl. ann. 228. 280.
[2]) Sst. 364.

ordene også forstås som »som indtil da havde været (og endnu var)«. Af Árni haves en drape om biskop Gudmund, Guðmundardrápa, trykt i Bisk. II (efter AM 398, 4°); den er på 80 vers i hrynhent versemål med dobbelt omkvæd. Efter en kort personlig indledning anfører digteren, at der på den nordlige holm (Island) fødtes en tredje styrer på troens skib, som han vil besynge (de to andre er Torlak d. hellige og Jón d. hellige). Så kommer der en lang skildring og höjtravende lovprisning af Gudmund, hans egenskaber og gode gærninger; endelig opregnes mange ting, hvormed Gudmund sammenlignes. Digtets positive indhold kendes fra Arngríms saga, men denne er dog ikke benyttet, ti jærtegnene fortælles i en noget forskellig rækkefølge; forfatteren har vel meddelt dem efter sin egen hukommelse eller læsning i særlige jærtegnsopskrifter. Digtet er langt livligere end Einars, sprog og fremstilling let og flydende og ordstillingen temlig ligefrem. Overfor omskrivninger har Árni ikke været så afholdende som Eysteinn, men de, han bruger, er meget simple. Alt i alt er digtet ret tiltalende.

Til denne Árni henfører jeg et drotkvædet vers, der synes at være en lausavísa, om brødrenes hårklipning (Sn.E. II, 500), samt to linjer af et digt, som det synes, om en helgeninde (sst. 632). Forfatteren kaldes bægge steder »broder Árni«. Det er blevet antaget, at forfatteren var Arni Laurentíusson (se nedenf.), men han omtales ellers aldrig som digter, kun som versificator, d. v. s. latinsk versemager, ligesom hans fader. Den omstændighed, at versene findes i cod. Worm., er ikke til hinder for, at det er abbed Árni, versene hidrører fra.

5. Jón Pálsson, kaldt *Máríuskáld*, må her endelig nævnes. Han var en af det 15. årh.s mest fremragende præster og mest produktive digtere. Han nedstammede i lige linje fra Haukr Erlendsson og må være født omkring 1380, da han allerede ved år 1405 nævnes som økonom på Holar, hvor han senere synes at have været præst. Navnlig er han knyttet til Grenjaðarstaður i Tingøsyssel, hvor han var præst først 1427—30 og atter 1447—71. I øvrigt vides ikke meget om hans levned; han forekommer i en mængde breve og dokumenter, men disse kaster dog ikke noget særligt lys over ham som personlighed eller digter[1]). Der var stridigheder

[1]) Jfr. Digtningen på Island 249—73.

mellem ham og biskop Jón Vilhjálmsson (1425—35), der endogså satte Jón i ban og fratog ham kaldet 1430. Han havde også en strid med biskop Olaf Rögnvaldsson (1459—95), hvilket tyder på, at Jón har været en kraftig og stridbar natur. Han var gentagne gange officialis på Holar og har sikkert været en af stiftets anseteste præster[1]). Jons tilnavn betyder, at han har forfattet mange digte om jomfru Maria, som han altså fortrinsvis har dyrket, men vi kan ikke göre os nogen klar forestilling om ham som digter, da vi kun har meget lidt, der med sikkerhed kan tillægges ham. Af de 3 i Digtn. på Isl. (s. 269—73) anførte digte er der intet, der sikkert kan siges at være af ham. Ja, både stilen og sproget — indblanding af latinske ord i mængde — og ikke mindst versemålet tyder snarest på en yngre oprindelse. Især anser jeg det for indlysende, at det første af digtene umulig kan være af ham. De sene håndskrifters vidnesbyrd er her, ligesom i et utal af andre tilfælde, alt andet and pålideligt. Tilbage står den såkaldte *Máríulykill* (Digtn. 255—69), der dog består af to forskellige bearbejdelser. Det er et digt om jomfru Maria i forskellige versemål (etslags háttalykill, jfr. v. 36), der ikke synes ordnede efter noget som helst system. Den første bearbejdelse (37 vers) kan fra sprogets og formens side godt være af Jon, og den tillægges ham enstemmig. Alle de her benyttede versemål er de gamle bekendte. Digtet indeholder kun en lovprisning og en påkaldelse af jomfru Maria; versene er ret gode og flydende uden nogen synderlig brug af omskrivninger. Nogen tankeflugt eller kraftig inspiration mærkes ikke. Som digter kan Jon ikke sættes höjt på grundlag af dette digt. Den anden bearbejdelse viser hurtig, at den umulig kan hidrøre fra Jon, hvad der uomstødelig fremgår både af dens sprog og metriske form; men den benytter den første, eller der foreligger en senere tids sammenblanding af to digte.

II. Navnløse digte.

Alle andre digte end de anførte er navnløse. I sit skrift, Digtn. på Isl. i det 15. og 16. årh., har dr. *Jón Þorkelsson* opregnet så godt som alle religiøse digte, der haves i det nævnte tidsrum og

[1]) Jfr. Hist. eccl. II, Isl. árbækur II, Digtn. på Isl., l. c. Dipl. Isl. III.

fra tiden omkr. 1400. Af hele den der anførte mængde er det imidlertid de færreste, der med sikkerhed kan siges at hidrøre fra det tidsrum, vi her behandler. Med fuld bestemthed hører dertil nogle digte, der er affattede i drotkvædet, hrynhent eller et afstumpet versemål, hvis sprogform også henviser til forholdsvis gammel tid. De fleste af disse er udgivne af *B. Kahle* i Geistliche dichtungen 1898, 8 i alt, hvor dog teksten lader en del tilbage at ønske. Om disse digtes affattelsestid kan kun siges, at de må hidrøre fra tiden omkr. 1400, enkelte noget för, andre er noget yngre. De fleste af de øvrige må henføres til katolicismens sidste århundrede (c. 1450—1550) både på grund af sprog og form.

De digte, der her kommer i betragtning, handler for det første om jomfru Maria, trende Máríuvísur (drotkv., afstumpet versemål), udg. i Geistl. dicht., Máríugrátr (hrynh.), udg. sst., Máríudrápa (drotkv.), udg. i uddrag af K. Gíslason i 44 Prøver (s. 555—56). Yngre er vistnok de i Digtn. (s. 41 og 44) omtalte digte Máríudiktr og Máríukvæði. Indholdet af alle disse digte er hovedsagelig kun en stærk lovprisning af Maria som guds moder, som den, der er villig til at hjælpe i nøden, og som den, der gör jærtegn; af disse anføres der flere. Også hendes modersmærte ved at se sin sön på korset er et yndet æmne. Her fremtræder der ofte en kön og menneskelig følelse. Dernæst er disse digte opfyldte af de mange forskellige navne og betegnelser for jomfru Maria, der alle er hæntede fra den latinske litteratur; sådanne er f. ex. himmelstige, havets stjærne, himlens ædelsten osv. Den slags betegnelser var noget, den islandske skjald forstod; det var jo ikke andet end hans gode gamle kenninger og i fuld overensstemmelse med en klasse af dem.

Det første af de nævnte digte handler om, hvorledes jomfru Maria hjælper en enke, der var beskyldt for at stå i forhold til sin svigersön, hvem hun på grund af denne uretfærdige beskyldning lod dræbe (jfr. Máríusaga 277 f.). Det andet handler om, hvorledes hun hjælper et par forældre, der ikke kunde få barn (jfr. Máríusaga 977 f.), og det tredje om en usædelig munk, der engang blev reddet — fra evig fortabelse —, fordi han troede så varmt på Maria (jfr. Máríusaga 75 ff.). Máríugrátr handler om Maria og Kristus og hendes sorg over den pinte og korsfæstede sön; dette digt låner stærkt fra Lilja uden at kunne måle sig dermed; æmnet er hæntet fra Máríusaga 1003 ff. At det er den islandske over-

sættelse af sagaen, der allevegne er benyttet, er utvivlsomt (se i øvrigt Kahles indledning til Geistl. dicht.). Den sidstnævnte Máríudrápa indeholder en almindelig lovprisning. — Til disse digte slutter sig så de såkaldte Vitnisvísur (udg. i Geistl. dicht.), der handler om et ungt par, der foran et billede af Maria i kirken har lovet hinanden troskab. Senere vil han bryde sit løfte og ægte en anden meget rig kvinde. Den unge pige sætter sin lid til den hellige jomfru; dennes billede taler og vidner om, hvad der er foregået; den unge mand fortryder og gifter sig med den unge pige[1]).

Andre digte er:

Pétrsdrápa (drotkv.), udg. hos Kahle (nogle vers i 44 Prøver). Digtet er et oversigtskvad efter sagaen om Petrus og uden nogen individuel karakter. Alle hovedbegivenhederne i apostelens liv anføres og digtet ender med to jærtegn (Joppe og Lidda). Digtet hører vistnok til de yngste.

Andréásdrápa (drotkv.), kun et brudstykke på 4 vers, udg. i 44 Prøver. Det hører også til de yngre.

Heilagra manna drápa (hrynhent), udg. hos Kahle; det er ikke fuldstændig bevaret; digtet handler om forskellige helgener (Thomas af Canterbury, kong Edmund d. hellige, Dionysius, Blasius. Knud og Benedikt, Halvard, Mauricius ofl.). Indholdet beror næppe på nogen enkelt original, men forudsætter kendskab til de enkelte helgensagaer. Mærkelig er omtalen af de nordiske helgener.

Katrínardrápa (hrynhent), udg. hos Kahle. Digtet følger sagaen om den hellige Katharina fra først til sidst. Digteren nævner sig selv i v. 49 Kálfr, jfr. v. 51, hvor han på latin kalder sig *vitulus*[2]) *vates*, og ytrer, at han »nu er frater«. Der er næppe tvivl om, at vi her har at göre med samme mand, som også forfattede Völsungsrímur (se nedenfor). I formel henseende er at mærke, at digteren bryder med den gamle fordring, at *sk*, *sp*, *st* kun skal rime på sig selv, idet han rimer *sk* osv. ganske som enkelt *s*. I øvrigt er digtet ret godt, men uden noget særkende.

Meyjadrápa, som dr. Jón Þorkelsson har kaldt digtet (hrynh., jfr. Digtn. 87), handler i 70 vers om forskellige kvindelige helgener, først og fremmest jomfru Maria selv, Agnes, Skolastika osv. Også

[1]) Ejendommeligt for dette digt og de 3 første er, at forfatterne påkalder Andreas. At slutte deraf, at de alle er digtede af en og samme mand, er overilet.
[2]) Udgavens *vitblas* beror på fejllæsning.

her anråbes St. Andreas sammen med Gud, Kristus og Maria. I øvrigt er digtet som de øvrige, uden nogen særlig digterisk glød eller farve.

Hvad der ellers kan anføres er et ubetydeligt brudstykke af et digt om en jøde, der findes på den sidste side i AM 757, 4°, og altså er ældre end c. 1400, samt et digt i AM 721, 4°, som man har kaldt Brúðkaupsvísur (afstumpet versemål), jfr. Digtn. 94 og 98; det handler om en ung mand, der har lagt sig efter gode studier og særlig tilbedt Maria; da han vil gifte sig, har han et drömmesyn, hvori jomfru Maria bebrejder ham hans utroskab mod sig; derpå erklærer han, at han ikke vil gifte sig, og bryllupper går overstyr. Endelig et digt, som det synes, om jomfru Maria, hvoraf kun ét vers haves (Digtn. 40). Mulig hører til dette tidsrum de to digte, der kaldes Postola minnavísur (Digtn. 62), indeholdende en lovprisning af apostlene[1]), og Píslarvísur (sst. 95—96) om Kristi pine og død. Fremdeles kunde hertil regnes alle de vers i den 4. grammatiske afhandling, der er eller formodes at være forfattede i begyndelsen af det 14. årh., hvad enten de er af afhandlingens forfatter eller ej (jfr. II, 937). Men der er ingen grund til at dvæle videre ved dem her.

Som antydet, er der lidet ejendommeligt eller særpersonligt ved disse digte. Forfatterne, der naturlig på sin vis var religiøse, har i reglen taget en saga eller en jærtegnsberetning og sat den temlig ligefrem på vers. Det er historie så godt som alt sammen; det er alt sagadigte og slutter sig på den ene side nöje til den ældre skjaldedigtning (fyrstedigtene), på den anden side lige så nöje til den samtidige rimedigtning; det er alt en og samme side, et og samme udslag af den sagaånd, der i en alt overvejende grad besjælede enhver Islænder, höj og lav. Disse religiøse digtere ligner også deri de gamle fyrsteskjalde og ældre religiøse digtere, at de betragter deres digte som en gave, der vænter gengæld. Når de omtaler sig selv som særlig trængende til hjælp og støtte, fordi de har syndet svarligen og sølet sig i alle verdens laster, er dette ikke at tage bogstaveligt, hvad prof. Kahle gör. Det er kun fraser og atter fraser, som er velbekendte fra alle tider. Omskrivninger

---

[1]) Efter hvert vers følger to linjer med indhold: »N. Ns. minde glæder os alle« el. lign.

skyr disse digtere ikke, hvad listen hos Kahle udviser (hvor dog flere ting er misforståede), men de synes dog i det hele at undgå de egenlig hedenske kenninger. Nogen sjælens glød eller selvstændig digterisk opfattelse er der i det hele ikke tale om, og disse digte er ikke af den betydning, man skulde have væntet. De yngre digte fra tiden omkr. 1500 er hyppig — også på grund af den friere og lettere metriske form — langt mere poetisk-selvstændige og tiltalende.

B. Verdslig digtning.

I. Navngivne digtere.

Heller ikke her er der mange navne; med undtagelse af et er de også ubetydelige. Noget större sammenhængende digt fra det 14. århundrede haves ikke, hvilket vistnok står i forbindelse med fyrstedigtenes ophør ved 1300. Egenlige hövdinger var der ikke at digte om; vi har set, hvor få islandske stormænd der blev besungne i den gode gamle tid; nu var der kun afdøde helgener, man anså værdige til digt. Men ellers er det rimerne, der er de nærmeste afløsere af fyrstedigningen [1].

Þormóðr prestr Óláfsson. Om denne mand vides kun, at han i året 1338 rejste udenlands [2]; mulig er han identisk med den Tormod til Staðarbakke, der nævnes ved år 1360 [3]. Af ham kendes brudstykker af et drotkvædet digt om Árón Hjörleifsson (jfr. II, 768—69), ialt $6^1/_2$ vers, opbevarede i Árónssaga og Guðm. saga (Bisk. I, 527 ff.), samt $3^1/_2$ vers af et hrynhent digt om samme mand. Tormod må have haft en særlig grund til at digte to kvad om Aron, men den kender vi ikke. Versene er rent historiske uden subjektive bemærkninger eller personligt særpræg. I formel henseende er de som sædvanligt gode nok. Endelig er der et vers i Njála (I, 367, i et enkelt hdskr.) om Gunnar på Hlid-

---

[1] Når det om biskop Laurentíus og hans sön Árne siges, at de var dygtige versifikatorer, betyder det kun, at de forstod at digte latinske vers; det samme gælder Tord Gudmundsson (Bisk. I. 859). Intet af deres latinske vers vides at være bevaret.

[2] Isl. ann. 350.

[3] Dipl. Isl. III, 196.

arendes forsvar og død. Om det hører til et længere digt om Gunnar eller mulig et digt om islandske oldtidshelte, kan ikke ses.

2. Snjólfr. Er ellers ganske ukendt; han vides at have digtet 6 vers i runhent (det 3. vers kun 6 linjer) om Smiðr Andréssons drab (se ovf. s. 3—4); de findes i Flatøbogens annaler ved år 1362, jfr. Isl. ann. s. 409--10. De er vel digtede og har vistnok aldrig været flere. Forfatteren synes snarest at have stået på Smiðs side, og hans udtryk er let ironisk farvede.

Fra det 15. årh. kendes ét navn:

3. Loptr enn ríki Guttormsson, en af sin tids störste hövdinger. Om ham kan der henvises til *E. Ó. Bríms* grundige afhandling i Tímarit hins ísl. Bókm. fjel. IV, til Digtn. på Isl. 237—48, samt til *Jón Egilssons* og *Jón Gissurssons* historiske afhandlinger, der er trykte i Safn til sögu Ísl. Hvad der vides om hans liv er mærkværdig lidt. Han må være født omkring 1375; hans slægt tilhører vestlandet. I begyndelsen af det 15. årh. opholdt han sig udenlands og siges at have været ved Erik af Pommerns hird og været yndet af denne, endogså adlet af ham. Fra og med år 1406 forekommer Loptr i forskellige breve og dokumenter. Han var gift med en isl. hövdings datter, men først havde han haft en elskerinde, Kristín, der vistnok var en datter af lagmanden Oddr leppr Tordsson[1]); han holdt meget af Kristín og fik med hende flere sönner. Traditionen siger, at de på grund af slægtskab ikke kunde ægte hinanden, men det er usikkert. hvorvidt det i virkeligheden forholdt sig så. Loptr var både en rig — han ejede omtr. 80 jorder — og indflydelsesrig mand og synes at have været en dygtig og tiltalende personlighed. Han bode længe på gården Möðruvellir i Øfjorden og døde 1432.

Af Lopts digte kender vi kun hans Háttalykill[2]) eller Versemålsnøglen, sidst udg. af *Jón Þorkelsson* i Småstykker. Her findes to digte trykte som nr. 11 og 15. Hvad det under det sidste nr. trykte digt angår, var udgiveren først af den mening, at det ikke var af Loptr (se Digtn. 349—50), men kom senere til det modsatte resultat. Det ejendommelige ved dette digt, der handler

---

[1]) Digtn. på Isl. s. 241.

[2]) Navnet findes i alle hdskrr.; også navnet *Ljóðalykill* findes. Digtet tillægges enstemmig Loptr.

om digterens elskede og hvori han dybt sörger over hendes død, er, at det ikke er nogen háttalykill i egenlig forstand. Forudsat at alle de 114 vers, som det udgör i udgaven, fra først af hører sammen, hvad der vistnok er mere end tvivlsomt, består digtet af forskellige cykler (efter udg. 21), men hver af disse cykler, der består af mange vers, er digtet i et og samme versemål (således I, der er 25 vers, IV, v. 28—42, V, v. 43—54, VI. v. 55—75, VII, v. 76—89, VIII, v. 90—101), og hver med sit omkvæd i begyndelsen af hvert vers. I alle andre versemålsnøgler er kun ét eller to vers affattede i et og samme versemål. M. h. t. forfatterskabet selv kunde dette have mindre at sige. Imidlertid er digtets hele tone og endnu mere dets sproglige og metriske form af en sådan art, at digtet afgjort må henføres til senere tider end Lopts. Jeg tör på det bestemteste hævde, at det på ingen måde kan være ældre end fra omkr. 1500. Det håndskrift, hvori digtet, i modsætning til andres angivelse, tillægges Loptr, er så ungt (fra 1768), at det alene ingen afgörende betydning kan have. Jeg må således slutte mig til udgiverens mening i Digtn. på Isl., og har altså kun med det første digt at göre. Her er der tale om en virkelig versemålsnøgle.

Háttalykill findes i en vrimmel af hdskrr., men ikke i samme omfang i dem alle. De vers, der i udg. er samlede til et hele (ialt 90) ved en sammenstøbning af håndskrifterne, er ganske sikkert ikke alle sammenhørende fra først af. De to sidste vers, for at begynde med dem, er her uoprindelige. Som udgiveren selv oplyser, hører det sidste til en anden háttalykill. Halvverset 78 er. som udgiveren også bemærker, höjst mistænkeligt. En kritisk afsluttende udgave af digtet savnes endnu; det er meget vanskeligt efter udgaven i Småstykker at danne sig en mening om håndskrifterne og deres indbyrdes forhold og værd. Hvad indholdet angår, er digtet et elskovskvad om Kristín; hun prises i höje toner. og det beklages dybt, at de ikke har kunnet ægte hinanden. Der er mange inderlige udtalelser i digtet, og der findes flere steder en kön stemning. På den anden side er det opfyldt af gentagelser. Hvad den formelle side angår, er for det første versemålene alt sammen gamle gode bekendte fra ældre tider og versemålsnøgler; Loptr synes at have kendt både Rögnvald-Halls Háttalykill og Snorres Háttatal; han slutter sig dog nærmest til det første digt, både ved

at benytte versemål, der kun findes deri, og ved den samme mangel på system som dér; versemålenes indre ordning er ganske vilkårlig; ja, der findes gentagelser, som dog måske ved en nærmere undersøgelse vilde bortfalde. Sproget stemmer med det, vi ellers kender fra omkr. 1400. I den udgivne hovedtekst findes enkelte fejl, der i de fleste tilfælde kan rettes ved hjælp af varianterne. Virkelige metriske fejl og yngre sprogformer findes kun i nogle få og af andre grunde meget mistænkelige vers.

Jón Gissursson fortæller, at Loptr har digtet sit kvad efterhånden og sendt de enkelte vers til Kristín. Dette, der dog ikke bærer sandsynlighedens præg, kunde forklare den mangel på system, der findes. I teknisk henseende er digtet særdeles dygtigt og vidner om et udviklet versifikationstalent.

II. Navnløse vers og digte.

Af sådanne findes endel i de opdigtede sagaer fra dette tidsrum, og mulig hører hertil nogle af de historiske sagaers uægte vers, f. ex. nogle vers i Njála (se II, 164). De yngste af disse vers er sikkert de i Harðarsaga, der utvivlsomt tilhører det 14. årh. De her anførte vers anslår en tone, der genfindes i andre vers fra samme tid (jfr. nedenfor), nemlig en vis alvorstung, følsom tone, der ikke er uden virkning; sprog og form er på flere punkter efterklassisk. Her findes bl. a. en höjbos vers i imiteret fornyrðislag med forbandelser over den, der bryder höjen (Hörðr). Også de fleste af versene i Grettissaga bör måske snarest henføres til det 14. årh. Se nu Jan. Jónssons afhandling i Arkiv XVII. Der er i II, 765 omtalt 3 små þættir, der tilhører grænsen af 2. og 3. tidsrum, Bergbúaþ., Kumlbúaþ. og Draumr Þorsteins. I Bergb. findes en flok på 12 drotkvædede vers *(tólf vísna flokkr)* af et jætteagtigt væsen, hvor den sidste linje gentages (*drag* jfr. *galdralag*). I det første vers nævnes en Hallmundr, der åbenbart er identisk med Grettissagas jættevæsen af samme navn; versets to sidste linjer genfindes netop i Grett. (jfr. *Boers* udg. s. 206). Versene er med vilje gjort dunkle og er fulde af omskrivninger; de indeholder mytiske hentydninger (Elivágar, Surt, Ragnarök osv.). — I Kumlb. findes to drotkvædede drömmevers og i Torsteins dröm tre; disse er noget alderdomligere end hine.

I de opdigtede sagaer. der nærmest slutter sig til de islandske slægtsagaer, sagaen om Bárðr Snæfellsás, Víglundr, Thord hreða og Krókarefr, der alle nedenfor vil blive nærmere omtalte. findes vers, hvorover en kort oversigt her skal gives.

I Bárðarsaga findes et par vers i fornyrðislag af Helga Bårdsdatter (udg. s. 8—9), der ånder sans for fædrelandets skönhed; et andet af samme af en erotisk-følsom art (s. 13—14). Endelig findes nogle vers (s. 15—17) af forskellige væsner.

I Þórðarsaga hreðu (udg. 1848) findes 11 vers (deraf et i hrynhent!) tillagte hovedpersonen og forfattede i anledning af forskellige begivenheder. Tord kaldes (s. 3) »en god skjald«. Dernæst findes der et vers af Asbjörn (s. 53). Disse vers er i ingen henseende ejendommelige, men ret simple i stilen..

I Krókarefssaga indeholdes 3 vers af hovedpersonen; om dem gælder det samme.

Endelig er der Víglundarsaga. I denne sentimentale roman findes ikke mindre end 23 vers, deraf henholdsvis 16 og 3 af de to hovedpersoner Viglund og Ketilrid, alle i frit drotkvædet. Disse vers overgår langt alle de för omtalte ved deres dybe elskovsfølelse og følsomme tone, der er ligefrem menneskelig og ofte rørende i en god betydning. Det er en fornöjelse at læse dem, også fordi de i fremstilling er så simple og let forståelige. Enkelte af disse vers er bleven særlig populære på Island. Som prøve hidsættes: Ketilrid, der tror, at hendes elskede er druknet, udøser sin elskovskval og sorg således: »Ikke kan jeg uden tårer se på søen, siden min målven sank derned; led er mig den sorte sø og den sugende bølge; den har voldt mig så svar en sorg«. Efter at Ketilrid tilsyneladende var bleven gift, siger Viglund: »Krigeren trode dig, kvinde, mindst kunde jeg tænke mig, at en anden havde fæstet dig. Hvad nyttede alle de eder og de mange kys? Først sent lærer man kvindesind at kende. Hun har virkelig sveget mig«. Et af de bekendteste er følgende, digtet efter et møde mellem de elskende: »To stod vi ude på tunet; den stolte kvinde med det dejlige hår lagde sine arme om min hals og græd bittert. Tårerne randt. Sorgen vidner om kvindens vilje. Hun törrede sine lyse öjne med den snehvide dug«. I originalen lyder versene smukt. De er mærkelig fri for opstyltethed og svulst. Disse vers er nærbeslægtede

f. ex. med dem, der findes i Friðþjófss. og påvirkede deraf, samt med rimernes indledningssange.

Det er hvad der findes i sagaerne[1]). Hertil slutter sig nogle vers om Olaf Tryggvason, 7 i alt, der findes skrevne i randen i AM 61, fol., udg. i Småstykker nr. 5 (s. 114 ff.). De er drotkvædede og handler om kong Olaf og Torkel dyrdil; det er et slags legendedigt, uden tvivl fra 14. årh. Det er uden noget særpræg.

Endelig bör her nævnes den islandske oversættelse af Catonis disticha de moribus, isl. Hugsvinnsmál (*Hugsvinnr* oversættelse af *Cato*), der findes i forskellige hdskrr., udg. med den latinske original af Hallgr. Scheving 1831. Det er kun brudstykker, der haves, men en kritisk udgave savnes. Digtet er affattet i ret gode ljóðaháttsvers; fremstillingen er overordenlig klar og ligefrem. Der findes mange genklange af Hávamál. Oversættelsen er ikke ældre end fra 14. årh. Også indledningen, der i originalen er i prosa, er omsat til vers. Oversættelsen er i det hele ret heldig; undertiden ændres eller udelades der noget i orig., hvor den islandske følelse ikke stemte med det der sagte. Når det således hedder: Nam miranda canunt, sed non credenda, poetæ, så stred ordene »sed non credenda« på det føleligste mod den islandske opfattelse af skjaldenes ord; de stod netop til troende og blev troede. Derfor kom det til at lyde så i oversættelsen: þvíat ágætlig hljóð, bera ýta sonum, skáld til skemtunar; her fremtræder netop den væntede selvfølelse over digtningens herlighed og dens underholdende ævne. I formel henseende bemærkes, at 3. linjes udgang synes undertiden at være uregelmæssig, nemlig –́ × for ⏑́ ×, men udgaven er i hvert fald ikke altid pålidelig.

Af niddigtning findes så godt som intet. I Flatøbogens annaler ved år 1309 (Isl. ann. s. 391) siges en mand at være bleven dræbt, fordi han havde ladet en anden digte nid om tredjemand; men der er intet bevaret af dette. I den længere bearbejdelse af Máguss. findes 3 spottevers i fornyrðislag.

Angående elskovsdigte henvises til det følgende.

---

[1]) I sagaen om Vilhjálmr sjóðr findes en remse med 90 troldenavne i fornyrðislag; se Zs. f. deut. Philol. XXVI, 7—8.

III. Rimedigtningen.

Denne for Island så ejendommelige digtning er opstået i det 14. årh. Der findes ikke den svageste antydning af, at den kendtes i det 13., uagtet det vel er muligt, at det simpleste og mest benyttede versemål kan have eksisteret så tidlig.

Ordet *ríma* er afledet af *rím* = rimstavelse(-r). Dette ord findes dog ikke i klassisk norsk-islandsk, hvor »rimstavelse« hedder *hending*; det norsk-isl. *rím* betyder »tidsregning, kalender«. *Fritzner* anfører kun ét eksempel på ordet i betydningen »rim, rimdigt« fra Barlaamssaga, hvor det findes to gange — og ellers ikke. Der kan ikke være nogen tvivl om, at ordet er et tysk låneord; det er oht. og mht. *rîm* masc.; i norsk-isl. forandredes könnet, idet ordet formelt sluttede sig nærmest til ord som *flím*. Ordet fik betydningen slutningsrim i to eller flere linjer, især krydsvis. Efter at man var begyndt at digte vers med sådanne rim, blev en samling vers, d. v. s. et digt, kaldt med et af *rím* afledet ord *ríma*, i lighed med det gamle *drápa*, som nu får sin formelle afløsning. Når flere sådanne digte udgjorde et hele, hvor hver enkelt ríma svarede til et afsnit (kapitel) af en saga, måtte det samlede hele komme til at hedde *rímur* (plur.). Senere bruges også *rímnaflokkur* om et sådant hele.

Det versemål, som her først og fremmest kommer i betragtning og som uden tvivl er det ældste rimemetrum, er det som almindeligvis kaldes *ferskeytt*, d. v. s. verset består af 4 linjer, hvor 1. og 3., 2. og 4. parvis rimer med hinanden; dette er uden tvivl det oprindeligste; sammenligningen med det gamle runhent, hvormed versemålet gærne sammenstilles, er derfor kun tildels rigtig. Anden og fjærde linje består af 3 rene trokæer, i første og tredje kommer en betonet stavelse til. Bogstavrimet følger ganske de gamle regler. Et ferskeytt vers ser altså således ud:

Oláfr kóngur **ö**rr og fríðr
átti Nóregi að *ráða*,
gramr var æ við **b**ragna **b**líðr
borinn til sigrs og *náða*. Óláfsr.

I den ældre digtning findes intet ganske tilsvarende, ti i det nævnte runhent følger de på hinanden rimende linjer altid umid-

delbart på hinanden. Vi kan således næppe deri se det nærmeste forbillede, men vel kan bevidstheden om runhent have bidraget til versemålets fremkomst og benyttelse, samt til at det ikke føltes som noget helt fremmed. Heller ikke kendes 4-linjede vers overhovedet i ældre tider. Vi må altså se os om efter en anden forklaring, og en sådan ligger temlig nær. Vi finder nemlig i den middelalderlige latinske hymnedigtning (kirkesange, helgensange osv.) versemål, som på det nöjeste svarer til det anførte rimemetrum; således f. ex. (se *Klemmings* Lat. sånger 1886).

Dies est leticie
dies gloriosa,
qva datur Westgocie
spina gloriosa,

og følgende fra Island (af Þorlákstíðir):

Docent digna merita
insignis Thorlaci
se nos vite semita
duxisse veraci.

Her lægge man også mærke til de to bistave i 1. og 3. linje. Der er ingen tvivl om, at det er dette versemål, gjort almindelig bekendt ved kirkesangen, som man har fundet på at tage og benytte til rimerne. Først, måske allerede i det 13. årh., har man vistnok kun benyttet det til improviserede enkeltvers, men derigennem lært at se, hvor let det var at bruge, lettere end drotkvædet og hrynhent. Et lille bevis derfor er det ældste nu kendte vers i et rimemetrum (i et slags ferskeytt), forudsat at det er ægte, nemlig det ovenfor omtalte vers af Eysteinn og Gyrd, der lyder således:

[Gyrðr] Gyrður kembir nú gula reik
með gyltum kambi
[Eysteinn] Kominn ertu úr krókasteik[1])
þinn kúluvambi.

Efter at isen var brudt og begyndelsen sket (med Óláfsríma? eller et lignende digt; var den bestemt til at reciteres, synges, i kirken?), blev denne versform overalt almindelig. Rimedigtningen blev fra den sidste halvdel af det 14. årh. af ligeså frodig som skjaldedigt-

[1]) Det er dette ord, der har en obskön betydning.

ningen og ligeså sejlivet. Endnu i vore dage er den ikke forstummet. Versemålet er endnu ganske almindeligt.

Så store metrikere og teknikere som Islænderne altid tilforn havde været (jfr. Snorres Háttatal osv.), viste de sig også nu. At de ikke lod sig nöje med det oprindelige ferskeytt, siger næsten sig selv; det vilde have været altfor ensformigt. Også den latinske kirkesang anviste her vejen; også der forekom der variationer; således fandtes der et versemål som det følgende:

Bella placent aulicis,
protervire rusticis,
usura politicis,
simonia clericis. Lat. sånger 1887.

eller andre, hvor rimet kun gik gennem et linjepar. Sådanne versemål var det så meget mindre vanskeligt at benytte, som de faktisk ganske faldt sammen med det gamle runhent. Herefter dannede man så nye versemål selvstændig, f. ex. ved at forkorte 2. og 4. linje, hvorved netop det versemål fremkom, hvori Gyrds-Eysteins anførte vers er digtet. Fremdeles kunde der, på gammel vis, indsættes indrim, hvorved linjen ligesom deltes i to dele: dette skete særlig i 1. og 3 linje, hvor da hver linje havde sit rim eller fælles rim, som

(1) Báleygs **vín** fyr bauga **lín**
býð eg fjórða sinni,
síð og **ár** gefr sárligt **fár**
sætan hyggju minni. Konr. IV, 1.

(2) Hef eg **þar** **óð** að ferðin **fróð**
fór í Hamdis serki
essið **stóð** með örva **rjóð**
alt hjá kóngsins merki. Filpór. IV, 1.

Der kan også anbringes ekstrarim i begyndelsen af linjen, enten i 1. og 3., eller alle 4, og da enten det samme eller forskelligt, f. ex.

(1) **Sögð** af **brögðum** Svölnis skeið
sökk í kaf með öllu,
knörrinn **örr** er kominn á leið,
kappar sátu á höllu. Filpór. VIII, 1.

(2) **Sindra** **hrind** eg siglumar
úr **svinnu** **minnis** láði,
líti **hvítr** á Leiknar far
lýður **þýðr** með **ráði**. Konr. VI, 1.

og så videre. Jo mere der var af den slags ekstraprydelser og altså også af vanskeligheder, blev verset såmeget *dýrara*, som det hedder (*að kveða dýrt*), og mere skattet; det kan ikke nægtes, at det på denne måde bliver meget vellydende. Men man kan gå endnu langt videre; man kan f. ex. trække et par linjer, og da altid de to første, sammen til én linje, der da bliver længere end de andre (jfr. den 3. og 6. linje i ljóðahattsverset); i reglen består den af 6 trokæer; hvad rimet angår, kan den stå for sig eller rime med de to andre, der består af 4 trokæer, f. ex

(1) Ansar síðan aura meiður auðar gefni:
getr það enginn, gullas freyja,
gefa þeim líf, ef hann skal deyja. Bósar. V, 6.

(2) Túngu jurtur tók jeg millum tveggja vatna,
græðari minn sá geymir skatna,
gefi að árið mætti batna. Krók. VI, 1.

Også her kan der indsættes ekstrarim på mange måder som f. ex.:

Kvinnum svinnum kann eg mín í kvæðum prísa
enn skal henni önnur rísa
orðum skorðuð lystar-vísa. Gripl. II, 1.

Dette er de vigtigste ældre rimeversemål. Senere går man overmåde vidt i variationer og nydannelser[1]; vers på kun to linjer dannes; i de ældste rímur er forholdet endnu temlig simpelt. I flere forekommer kun ét versemål (ferskeytt). Efter en nöjagtig undersøgelse er jeg kommen til det resultat, at afvekslingen i versemål indenfor et hele er et sikkert kriterium på rimernes alder. Jo större afvekslingen er, desto yngre er de.

Fra den gamle digtning optog man alliterationen. Det blev som för en ufravigelig regel, at to linjer skulde forbindes med hinanden med de tre sædvanlige rimbogstaver. I de trelinjede vers stod første linje for sig, men den fik 3 bistave; jfr. de anførte eksempler.

Ligeledes gik det gamle skjaldesprog i det hele i arv til denne yngre digtning. Vi genfinder de samme enkeltbenævnelser, de

[1]) Ang. alle disse rimeversemål kan der henvises til den udførlige samling, der foreligger i *Helgi Sigurðsson:* Safn til bragfræði ísl. rímna Rvík 1891. Jfr. min Bragfræði 1892.

selvsamme omskrivninger som tidligere; her har man ingen sky for de strængt mytiske kenninger, for Odin eller Tor osv. Men det er klart, at digterne lærer disse navne og kenninger af de ældre skjaldekvad, af lærebøger og lign. I håndskrifterne var flere navne dengang allerede forvanskede af afskrivere, og hos rimedigterne finder vi disse forvanskninger igen. Rimedigterne tager det ikke så nöje med deres sammenstillinger af kenningernes enkelte led. som når et sværd kaldes *hjalta-kólfr*; intet er mere uligt hinanden end et sværd og en »kolf« (en rund stok); d. v. s. sammenstillingen bliver udvortes og mekanisk. Heller ikke tager man det så nöje, hvorvidt omskrivningen netop passer på den omskrevne person eller ikke, som når Tor kaldes »pilenes Odin« og lignende. Sagen er den, at »pilenes Odin« er »mand« i almindelighed, følgelig kan kenningen bruges om enhver mand eller mandlig person (her guden Tor), selv om vedkommende aldrig har haft noget særligt med pile at göre. Atter her får vi således i reglen med en ren mekanisk brug af kenningerne at göre. Hvad brugen af kenninger i de ældre rimer overhovedet angår, må det siges, at den i det hele er temlig indskrænket i sammenligning med hvad der senere (i det 17. og 18. årh.) bliver tilfældet. Om rimernes poetiske sprog kan der henvises dels til de eksisterende udgaver som *Wiséns* Riddararímur, *P. Pálssons* Krókarefsrímur, *Jiriczeks* Bósarímur, mine Fernir fornísl. rímnaflokkar, hvor der i indledninger og anmærkninger gives forskellige bidrag. dels og navnlig til afhandlingen Ældste rímur i *K. Gíslasons* Efterladte skrifter II, særlig s. 173 ff., 184 ff. og 198 ff. Her vil man bl. a. finde endel morsomme misforståelser af ord og kenninger, hvoraf dog endel uden tvivl beror på afskriverforvanskninger. Rimernes tekst er hyppig meget forvansket.

Sproget er mærkelig godt og rent, på sin vis klassisk. Vi mærker, at vi har med en overgangsperiode i sproget at göre, både m. h. t. ord og ordformer. Der findes endel fremmede ord, der ikke direkte kan være kommet fra Danmark; det er lavtyske ord, der må hidrøre fra tyske købmænd i Norge, ord som *klénn*, *fínn*, *kvintr*, *klót*. *pláta*, *frómr*, *frygð*, *frukta* osv. Endel eller de fleste af disse ord går igen ud af sproget. Sprogtonen nærmer sig nu endel til nyere islandsk. I det hele har disse rimer en overordenlig stor sproglig betydning, der bliver endnu större der-

ved, at den gamle kvantitet endnu fremtræder deri med fuld styrke, så at vi ved hjælp af den står på en langt sikrere grund overfor de enkelte former. Ved hjælp af disse — det er et andet vigtigt kriterium — kan man temlig sikkert skælne mellem de ældste rimer, d. v. s. dem, der er digtede för 1450, og dem, der hidrører fra tiden c. 1450—1550. Det er de første, vi her har at göre med. En aldeles eksakt skælnen er dog undertiden vanskelig. Som et hovedkendemærke for de ældste rimers sprog er, at de ikke blander *y* og *i*, *ey* og *ei* sammen; d. v. s. de, der hyppig — et eller to eksempler afgiver ingen vished; der kan foreligge et unöjagtigt rim — blander disse lyd sammen, er afgjort yngre; ligeledes er det et bevis for rimernes yngre oprindelse, når *-r* udtales som *-ur* i linjens slutning; i de ældre rímur (og digte som Lilja) findes dette aldrig, uagtet digteren ellers ofte bruger *-ur* inde i linjen. Endelig kan bemærkes, at i de ældre rímur forkortes *-rr* i slutningen af ord efter en lang vokal (*stór*), derimod ikke efter en kort (*herr*); *é* udtales ikke som *je;* hvor der — hyppig — foreligger rim som *ber: mjer* eller lign., er rimerne yngre end c. 1450. Ord som *svoddan, strax, reisa* (= *ferð*) osv. er i så henseende også afgörende.

Hvad nu indholdet af disse rimer angår, er dette kun en versificeret gengivelse af en som oftest forhen eksisterende skreven saga, þáttr, et æventyr eller andre fortællinger. Der findes næsten ikke eksempler på, at digteren selv har foretaget nogen bearbejdelse af det givne stof eller viser nogen selvstændig opfattelse deraf. Sjælden findes subjektive bemærkninger undtagen af den allersimpleste art (som »således som bogen siger«. en kort beskrivelse af noget osv.); det er egenlig kun i valget af adjektiver, at digteren viser sin opfattelse af, sympati med eller antipati mod personerne osv. Kun i én rimeflok, Trymsrimerne, har digteren tilföjet noget af sit eget; han har lagt til grund for sin behandling det korte Trymskvad og udmalet begivenhederne på sin humoristisk-drastiske måde og tilföjet enkelte morsomheder, samt givet en selvstændig indledning efter Snorra Edda. Sjælden forekommer det, at rimedigteren kun har taget en del eller afsnit af en saga. Medens den egenlige rime således kun er en objektiv gengivelse af den givne tekst, får digteren som oftest lejlighed til at göre nogle personlige bemærkninger

i den såkaldte *mansöngr*[1]). Ordet betyder »kvindesang«, d. v. s. en sang (digt) om eller til en kvinde og da af erotisk art og indhold. Rimedigterne opfandt den skik, — der uden tvivl hænger sammen med rimernes tilblivelse, idet de blev digtede for eller på opfordring af en kvinde, for at hun derved skulde underholdes eller vindes —, at indlede en rime — den første —, senere enhver rime, med en lyrisk indledning, der intet havde med det øvrige indhold at göre, og hvori digteren kun udtaler sine følelser og stemninger. Med hensyn til disse indledninger findes der en betydelig forskel — og vi kommer her til det tredje kriterium for aldersbestemmelsen. I nogle rimer, f. ex. den ældste, Óláfsríma, findes ingen sådanne indledninger; der findes kun ganske korte bemærkninger — i slutningen af en rime, om at »nu er rimen ude«; i tilslutning dertil begynder så den næste nøgternt og kort med »nu begynder vi den og den rime«, »nu vil jeg bringe mændene en sang«, eller med at opfordre folk til at høre efter. Dette er tilfældet i Filpórímur, Lokrur, Þrymlur, Völsúngsrímur, Friðþjófsrímur ofl. I andre findes et eller to indledningsvers, hvor der da kan være hentydet til kvinder i al korthed. Så gives der rimer, hvor der findes en længere indledning til kun den første rime, ingen eller en meget kort til de øvrige, og endelig rimer med længere indledninger til enhver rime. Heri ligger der uden tvivl billedet af en historisk udvikling. Mansangen er noget, der ikke fra først af har hørt til, men efterhånden er kommet til. Som bemærket, antydes det i de meget korte indledninger, at rimerne sættes i forhold til kvinder; dels hedder det, at de er digtede på en kvindes bön eller opfordring[2]), dels dedicerer digteren sine rimer til en kvinde[3]) og da med en hentydning til digterens elskovsfølelse (smærte)[4]), jfr. om alt dette *Kölbings* afhdl. s. 147 ff. I andre rimer som Griplur, Skáldhelgarímur, Krókarefsrímur, Bósarímur, Herburtsrímur, Konráðsrímur, Skikkjurímur — for at holde os til

---

[1]) Jfr. *Möbius*' bemærkninger i hans udg. af Mansöngskvæði, *E. Kölbing* i hans Beiträge s 143—158.

[2]) Lokr. III, 1; Konr. III, 1.

[3]) Lokr. IV, 1; Gripl. IV, 1—2; Völs. III, 1; Friðþj. IV, 1, V, 1; Herb. I, 4; Konr. V, I.

[4]) Lokr. I, 1; Gripl. III, 1.

de udgivne — findes længere mansange, uagtet længden kan være meget forskellig. Her er næsten tale om hele digte.

Indholdet består i reglen af vemodige udtalelser om elskovens ustadighed, alderdommens tryk, der bevirker tilsidesættelse, kvindens ligegyldighed og foretrækken af yngre. Digteren er derfor ofte kėd af at skulle rime, men han gör det alligevel. I forbindelse hermed opregner digteren flere eller færre af ulykkelig elskende personer fra sagaerne, mest de romantiske, for ligesom at trøste sig selv ved det »fælles skibbrud«. Det er noget af en »sangers klage« heri. Men disse klager findes mindst i de ældste rimer, de bliver hyppigere og bredere udmalede, jo yngre rimerne er, og med det samme bliver de også mere uvederhæftige og rent skablonmæssige. Enkelte af disse mansange kan være ret følte og könne, men de bliver hurtig stereotype. Som eksempler på de bedre skal her anføres følgende af lidt forskelligt indhold.

Griplur VI: »Den stærke sorg bor i mit sind, ti den unge kvinde vil ikke se mig mere. Jeg gik ud på sorgens kyst i smærtens usle time; der lå et skib ved elskovsland, fuldt med alslags ulykker. Dér stod Pine op i stavnen — kvindens stærke had; hun bød mig komme ombord på denne sorgens båd og tage plads. Derfor er jeg ved dag og nat nedslået af min kummer. Jeg kom dér ind i sjælens snæverrum (*krapparúm*). Så dreves jeg bort fra ömheds havn af sorgens barske vinde; derfor kan jeg ej møens navn i mine sange binde«[1]. Så sluttes der med overgangsverset: »Sent ved jeg sorgen vil holde op, som kvinden har voldt mig. Nu har jeg sunget 3 og 2 rimer; denne bliver den sjætte«.

Skáldhelgarímur I, 1—5: »Mig fordum kundskabs kilde sin klare stråle gav; af kummers kulde störknet til bunds den fryser snart. Af tårer isen næredes, den nød udholdes må, ej sot, ej varme smæltet den sorgers jökel har. För sang jeg glad i sindet af alskens pine fri; nu ingen sorgløs time et smil fralokker mig. Den hulde mø opmuntrer ung skjald til lystigt kvad; jeg vil fortælle om kvindens svare trængsler. Til alle tider elsktes ej lidet møer af mænd; de folk her fordum bode, ej slap for hjærtekval«[2].

Skikkjurímur I. 1—7: »Lystige er de fleste sange, som vedrører

[1]) Jfr. nedenfor om dette udtryk.
[2]) Oversættelsen fra Grönl. hist. mind. med en enkelt afvigelse.

unge mænd. Folk holder nu mest af at lovprise den unge kvinde. Ikke får alle lige tak derfor. Digteren trues af to slags vinde. Enhver som opnår bliden bör ved kvindens gode vilje, han kan både årle og silde skilles fra sorg. Men blæser nordvestvinden, som den var rasende, mod skibet — hvor skal man så søge havn? Så er sagen vanskeligere. Når bören ikke blæser henimod elskovs-landets havn, er det, som skibet vakler snart til den ene snart til den anden side. Ikke desto mindre vil skibet stadig videre fremad; men han, som vænter, plejer at få bedre bör for at nå i havn. Og selv om elskovsbören blæste op og førte til kærlighedens havn, bliver kvinderne ofte ulige tro. Derpå er der mange eksempler«. Her er tonen lettere og lystigere, som det var at vænte af forfatteren til de løsslupne rimer om den forheksede kappe.

Et almindeligt tungsind udtales i *Skáldhelgarímur II, 1—3:* »Hvi skal min harpe klinge om oldtids sörgesagn; om andet kvad (den 2. rime) der end digtes, det ingen lære vil. Vist ingen er så munter, om glæden end blev lang, han anden mand jo vorder, når alt imod ham går. Til höjhed hoffolk stunder, til verdens pragt og bram, men ung og munter pige vil følge elskovs råd.[1])

Bósarímur III, 1—4: »Digterne er forpligtede til, til gengæld for den glæde, kvinderne yder dem, at bringe dem mansangs spil. Jeg bevæger mig ret som fisk i sø[2]) eller fugl med brudte vinger; mig vil ingen kvinde have — dermed er den sag ude. Hvad kan det nytte den, som ikke kender afmors (ɔ: amors) spil og ej viser ömhed for kvinder, at håbe på rene elskovsstævner. Ingen længsel ved jeg værre for mænd end den at elske en kvinde og ikke få lov til at nyde hendes elskov«. — I 3. Bæringsrima optræder der 10 diser, der erklærer digteren for at være umulig, men disse rimer er yngre end c. 1450.

I al denne elskovstale tages der, det kan ikke nægtes, uagtet ordene er pæne og ofte passer bedre i en ridders eller en hofmands end i den islandske almuesmands mund, mere eller mindre tydelig sigte på den realistiske elskovsnydelse, hvilket jo ikke er noget påfaldende. I de franske romaner, hvoraf digterne var stærkt påvirkede, er dette netop tilfældet. Obsköniteter findes der ikke i disse ældre rimer; de hentydninger, som dr. *L. Larsson* f. ex. har

---

[1]) Se anm. 2 på foreg. side.

[2]) Meningen må være: »en fisk, hvis finner er beskadigede og mindre dygtige til at svömme«.

ment at finde i Friðþjófsrímur, beror alle uden undtagelse på misforståelse af teksten.

Endelig bemærkes, at der gives indledninger, der intet indeholder af erotik; ikke desto mindre kaldes de også mansange; ordet bliver en teknisk benævnelse.

I forbindelse hermed skal digternes hensigt med deres rimer omtales. Af det foranstående er det klart, at rimerne er forfattede for at underholde, for at fremsiges for en lyttende skare, mænd og kvinder, i reglen da dem, der var forsamlede på en enkelt gård, næppe for större forsamlinger. Denne hensigt bliver også uomtvistelig omtalt flere steder. Digteren af Skíðaríma kalder sit æmne for »en morsom skæmt« (v. 6), og han ytrer, i slutningen, »at dværgedrikken nu skal vænte til på söndag«, hvorved der kun kan menes, at der da skulde underholdes med rimen. I Griplur II, 6 opfordres »kvinden til at høre på digtet«; »folk tie stille«, hedder det i Filpór. III, 1 og sst. I, 2 tydelig nok: »folk sætte sig ned og lytte til«; jfr. Skáldh. r. VI, 4, hvor det siges, at mægtige folk skal underholdes, osv. Rimerne er da fra først af bleven fremsagte for en större eller mindre lyttende, siddende skare, hvilket ganske svarer til de senere bekendte forhold; en enkelt *kvæðamaðr* (recitator) fremsagde om aftenen med et vist rytmefald rime efter rime for de arbejdende mænd og kvinder. Således har det været århundrede efter århundrede. Ikke desto mindre har man villet göre gældende, at rimerne oprindelig er dansedigte, digtede for at benyttes, kvædes, under dansen, til at danse efter[1]). I så henseende anføres, at rimerne selv undertiden kaldes »danse«; men da dette paralleliseres med sagaer og lign., er det klart, at ordet »dans« her ikke betyder eller behøver at betyde andet end et digt i almindelighed; således hedder det f. ex. i Griplur I, 8 (jfr. IV, 1, Bósar. I, 2 osv.): »lad os hellere bringe mændene en dans om (handlende om) kyndige sagafortællinger«; det er klart, at der her ikke tænkes på en virkelig dans, men at ordet blot betyder digt. Man kunde imidlertid sige, at denne betegnelse næppe kunde være opstået, medmindre rimerne havde været dansedigte, og dette synes da også udtrykkelig at fremgå af et sted i Sörlarímur I, 5 (jfr. *Kölbing*), hvor det hedder: »mændene kommer hurtig op at danse.

[1]) Digtn. på Island 119 ff.; *Kölbing* Beitr. 137—38.

når min vise lyder«. Hertil kommer også den omstændighed, at på Færøerne brugte man lignende digte til at danse efter (*ruimur*). Jeg tror, at den rigtige opfattelse er den, at man i et vist tidsrum har fundet på at bruge rimerne således, uden at det fra først af var hensigten med dem. Mulig hænger de lange, sekundære mansange sammen med denne skik.

Det er allerede påvist, at digterne ofte forfattede deres rimer for andre og da særlig kvinder. Dette sidste fremgår tillige af en ejendommelighed, der nu skal omtales. I eller mod slutningen tilegner digteren rimerne ofte til en kvinde (eller sjældnere mand), hvis navn antydes i forblommede udtryk eller dunkle omskrivninger. Således hedder det i Griplur: »Disse rimer modtage nu »stor tyngde« (*þúngi mikill*) og »tretten gårde« (*þrettán bú*)«; ved disse for os uforståelige udtryk betegnes navnet på en kvinde; ligeledes ved »för á Rögnis festarmey« (rejse på Odins fæstemø = jorden) i Sigurðarr. fóts; ved runenavnene *áss, nauð, úr* sigter digteren i Hjálmtérsr. til sin elskede, osv. Digteren antyder selv på en lignende måde sit navn og da særlig ved at benytte runenavnene[1]), men i de ældre rimer findes dette forholdsvis sjældent; senere bliver det så meget almindeligere, og her har vi da et fjærde kriterium. Det er dette, der kaldes »at binde navne«. Dette, at antyde kvindens navn på denne måde, hænger vistnok sammen med det gamle forbud mod elskovskvad om navngivne kvinder.

Rimernes æmner kan inddeles hovedsagelig efter de forskellige slags sagaer og prosafortællinger (myter, sagn), der ligger til grund for dem; kun i et par tilfælde beror de på ældre digte. Der er da for det første A, rimer af mytisk-sagnhistorisk indhold, ialt 4, — B, rimer om Islændere og over islandske sagaer, samt norske historiske personer, ialt temlig få, — C, rimer over et par yngre opdigtede sagaer om foregivne islandske personer, — D, rimer over flere af Fornaldasagaerne og dermed beslægtede sagaer, — E, rimer over de romantiske og andre dermed beslægtede sagaer, — og endelig er der F, nogle æventyrrimer. De, der tilhører D og E er de talrigste. I det hele taget afgiver en oversigt over æmnerne et godt begreb om smagen på

[1]) I Hjálmtérsr. kalder forfatteren sig selv for *Þorsteinn* ved udtrykket: hinn sterki áss (= Þór) og storðar bein (= steinn).

Island omkr. 1400. Af de her pågældende rimer er kun 16 udgivne. Den eksakte undersøgelse af de ikke-udgivne er derfor i höj grad vanskeliggjort. Jeg har holdt mig til de bedste og ældste håndskrifter og sammenlignet dem, hvor der forekom mig noget særlig mistænkeligt.

Af håndskrifter er der særlig nogle samlingshåndskrifter at nævne, hvori de fleste af de ældre rimer findes; de er fra 15. og 16. årh.; de vigtigste er AM 603, 4°, 604—5, 4°, 110, 4° (pap., Jón Gissursson), 146, 8° (papir, Jón Finnsson), en mbr. i Wolfenbüttel, afskr. i AM 387, fol., Stockh. 22—23 mbr., 4°. Enkelte rimer findes kun i senere papirsafskrifter som Skíðaríma ofl. Alle de bevarede skindhåndskrifter er mer eller mindre defekte. Teksten er i reglen mere eller mindre forvansket, så at en stræng, men besindig kritik allevegne er fornøden. Rimene og indsigt i rimernes sprog vil yde fortrinlig hjælp.

Det er en stor og flersidig betydning, de ældste rímur har; foruden den sproglige og litterærhistoriske har de også en betydelig kulturhistorisk betydning, der ikke må undervurderes. Det er ikke for meget sagt, at rimerne ved siden af sagaerne, som endnu stadig læstes, har bevirket, at Islændernes historiske sans aldrig er bleven sløvet; det er dem, der ikke mindst har bidraget til at vedligeholde den hellige ild på Sagas alter på Island og bevirket, at Islænderne blev deres omend noget ensidige mission tro. Deres hovedbetydning vil dog den sproglige og litterærhistoriske altid være. I den sidste henseende har rimerne ikke alene en stor betydning for de til grund liggende sagaer og deres form, men også en almindeligere, når de beror på fremmede romaner og æventyr, især når den til grund liggende tekst er gået tabt.

Til slutning skal bemærkes, at digterne, som antydet, i de allerfleste tilfælde er ukendte. Hvad rimernes tilblivelsessted i det hele angår, føres vi, som så ofte ellers, ved flere omstændigheder til det vestlige og nordvestlige Island. Det eneste virkelige forfatternavn er knyttet dertil. En hentydning til de skarpe nordvestvinde i Skikkjurímur (se ovf. s. 34) tyder på de nævnte egne; forfatteren til Bósarímur må have levet i Borgarfjorden (jfr. VI, 71, hvor Höfði í Þverárhlíð nævnes som digterens elskedes hjem). Endelig hidrører alle de håndskrifter, vi har og hvorom noget vides, fra disse vestlige egne. Men der kan ikke være tvivl om, at rimer

også er digtede andre steder, især på Nordlandet; jfr. Óláfsrimas forfatters hjemstavn (ovf. s. 14). At forfatterne i flere tilfælde har været gejstlige, er utvivlsomt; jfr. hvad der ovf. s. 18 er bemærket om Kálfr. I Friðþjófsrímur III, 48 findes det latinske ord *grex* ɔ: hjord — om hvis virkelige betydning der ikke kan være tvivl[1] —, hvilket klart nok viser forfatterens stand.

A. Rimer af mytisk-sagnhistorisk indhold.

1. Lokrur. Navnet findes i det sidste vers og er afledet af Loki. Æmnet er hæntet fra Snorres fremstilling i Gylfaginning af Tors færd til Udgårdsloke, og det er sikkert denne, til hvem navnet sigter. Efter en kort indledning om Aserne (Odin og Tor) følges Snorres fortælling helt igennem i 4 rimer. Der findes dog enkelte selvstændige udmalinger som den grel-humoristiske beskrivelse af Skrymer (rime II), samt enkelte overdrivelser i udtrykkene hist og her. Rimerne er godt digtede, og de er helt igennem affattede i ferskeytt, hvilket tyder på, at de er meget gamle; også sproget peger i den retning; en enkelt gang findes et rim som *þreytt: meitt*, hvilket er et unöjagtigt rim, hvis det ikke ligefrem er en fejl. Rimernes tekst er ellers ikke ganske rigtig overleveret og etsteds (efter III, 26) er åbenbart noget udfaldet. Der findes ingen egenlige mansange, men kun ganske korte bemærkninger i rimernes begyndelse og slutning; det fremgår deraf, at de er digtede på en kvindes opfordring. De er udg. i Fernir fornísl. rímnaflokkar (1896).

2. Þrymlur. Navnet findes i slutningen. Der er 3 rimer i det hele, hver digtet i sit versemål; begyndelsen til den første mangler. Til grund for digtet ligger det gamle Trymskvad (Þrymskviða), hvorfra enkelte udtryk – foruden hele stoffet — er hæntede. Digteren giver her noget af sig selv; for det første en indledning (rime I, 1—11), hvor der göres rede for forskellige guder og mytiske væsner, tilsidst Tor selv. Alt dette er dog hæntet fra Snorra Edda (Gylf. k. 30, 32, 33, 41; Skáldsk. v. 35) og da fra codex wormianus

[1] De to linjer skal åbenbart læses: fenrir skal nú fyrr en grex fleins eta hold af runni, ɔ: fenrir skal nú eta fyrr hold af fleins runni en grex, »ulven skal nu för få mandens kød end hjorden at æde«. Grex er valgt i nød på grund af vanskeligheden ved at finde et rim på *sex*.

eller et dermed nærmest beslægtet håndskrift. Dernæst findes enkelte selvlavede tilföjelser som at Höner også var med på rejsen, at de sejler til jætternes verden i Skidbladner, har et stort følge af geder, kalve, for ikke at tale om trolde og alver, troldkarle og völver osv. Selvstændig er også beskrivelsen af Tryms hal, opregningen af de ukendte jætter og jættekvinder, beskrivelsen af festen; jætterne slås med knogler og næveslag. Tors grådighed beskrives drastisk og således, at Trymskvadets udtryk stærkt overdrives. Der findes her det ypperlig sete træk, at Tor-Freyja lagde til sig (ɔ: slugte i sig) tolv (i kvadet kun 8) lakse, og l a g d e d o g a l d r i g e t b e n p å g u l v e t (den skik at lægge benene på gulvet til hundene). I det hele er det klart, at forfatteren har været i besiddelse af en humoristisk sans, der en del minder om folkevisen Tor af Havsgård, hvor det samme æmne er behandlet på en lignende måde. I sin afhandling om Torsvisen har *S. Bugge* søgt at vise, at rimerne er benyttede i den norske folkevise, men de paralleler, der fremdrages, og de antagne lån synes mig kun i ringe grad overbevisende, ligesom det er meget usandsynligt, at islandske rimer skulde være benyttede således som der antaget. Der findes ingen mansange og ganske korte bemærkninger ved rimeskifte. Rimerne er udg. i Möbius' Edda Sæmundar og i Fernir fornísl. rímnaflokkar.

3. G r i p l u r. Navnet findes i rimernes slutning[1]). Rimerne er i alt 6, tildels i forskellige versemål, hvoraf det i II er kunstigt. Navnet beror på ordet *Gripsson*, som oftere forekommer for hovedpersonen Hromund. Det er den gamle saga om Hromund Gripsson, der er antydet i Sturlunga ved år 1119 (se II, 809), der ligger til grund for rimerne. Vi finder her alle de der anførte hovedafsnit: Hromunds vikingetog med den norske Olaf (lidsmændenes konge); de udfører bedrifter sammen, kæmper med Hröngvid (Hrangad) og dennes broder Helge (haddingjaskate); den første lader sit liv, den sidste bliver hårdt såret, men Hromund giver ham liv, og han sejler hjem til Sverrig. Hromund og Olaf sejler først til vesten og så til Valland for at bryde Trains gravhöj. Så sejler de hjem og forholder sig en tidlang rolig. Hromund hades og bagvaskes af to brødre,

---

[1]) »Hrómundarrímur« findes også. Om rimerne se *Kölbing:* Beitr. 159—87.

især fordi han og Olafs søster Svanhvít elsker hinanden. Da så Olaf bliver udæsket til kamp på Venerns is af de to svenske konger Hadding (bægge hed ens), vilde Hromund først ikke tage med, men på Svanhvíts bön gjorde han det dog. Kampen ender med et stort nederlag for de svenske, den ene Hadding falder, og Helge fældes nu af Hromund; Helge havde under kampen det uheld at volde sin elskede, valkyrjen (»frillen«) Káras død. Hromund mistede alle sine brødre og blev selv hårdt medtagen; men han får vinterophold hos et gammelt ægtepar; konen helbreder ham, han efterstræbes af kong Hadding og dennes rådgiver, Blind den onde. Hromund og Olaf overfalder tilsidst Hadding og fælder ham og hele hans hær. Dette udfald havde Blind haft mange drömme om. Hromund drager hjem og ægter Svanhvít. Æmnet, der desuden indeholder flere interessante enkeltheder, er godt ordnet og logisk sat sammen. Men det er klart, at det er forskellige oldsagn, der, oprindelig adskilte, her er knyttede til hinanden og grupperede om Hromund; indholdet er i sagnhistorisk henseende meget vigtigt. Skildringen af Hromunds og Svanhvíts elskov er rigtig kön. Mansange er dels længere (i 3 rimer; jfr. ovf. s. 33) dels ganske korte indledninger. Rimerne tilegnes her en kvinde, hvis navn antydes ved »rune-ord«; de er godt digtede og indeholder ingen yngre sprogformer. Dog hører rimerne ikke til den alleræIdste gruppe. De er udg. i Fernir fornísl. rímnaflokkar.

4. Völsúngsrímur. De er 6 i alt og alle affattede i ferskeytt, hvorfor de må henføres til de ældste rimer, hvorimod intet andet taler. De handler om »Völsung hin ubårne« (d. v. s. den ikke-fødte, men ud af moderlivet skårne). Det er de 8 første kapitler af Völsungasaga, afsnittet om Sige-Rere-Völsung-Sigmund (Signy, Sigar), der her er omrimet, forsynet med en selvstændig indledning om Odin, Aserne, Asgård og Odins rejse til Norden — alt efter Snorres Edda og Yngl. s. Af sig selv har digteren vistnok fundet på at lade Gefjon være gift med Baldr. Med første rimes v. 51 begynder den egenlige saga, der så følges (jfr. II, 842—43). Rimerne viser hen til en ældre form af sagaen end den, vi har, og har som følge deraf endel i en oprindeligere form. Enkelte ting har forfatteren selv tildigtet, f. ex. fortællingen i II om Reres hustrus herkomst, mulig også det træk, at Sinfjötle skulde have

hugget sin moder midt over (i VI) under den sidste kamp. Der er så godt som ingen mansange; dog sættes rimerne i forbindelse med en kvinde. I IV, 49 nævner digteren åbenbart sig selv som *vítulus vates*, d. v. s. *Kálfr skáld*. Denne digter må antages at være identisk med Katrínardrápas forfatter (se ovf. 18), men der vides ellers intet om ham. Når man i Katr. dr. 1_8 har læst *arfa Halls* og fundet en hentydning til digterens faders navn, er dertil at bemærke, at ordene næppe kan anses for at være sikre; sammenhængen er sproglig ikke ret forståelig; jeg formoder, at ordene er forvanskede af *orða hall*, ɔ: tunge, objekt til at *mýkja;* digteren beder om, »at hans (stenhårde) tunge må blive blød, så at den ikke skal stivne og være ude af stand til at digte«. Kalfr har ikke været nogen dårlig digter. Rimerne er udg. i Möbius' Edda Sæmundar og Fernir fornísl. rímnaflokkar.

B. Rimer vedrørende islandske og norske historiske personer.

Der er overhovedet få rimer, der her kommer i betragtning, og de er af en ejendommelig art.

1. Grettisrímur, 8 i alt. De er forfattede over kap. 14—24 i Grettissaga, handler altså om Gretters opvækst og ungdom tilligemed hans første udenlandsrejse. Teksten følges meget nöje, nogle enkelte steder er den dog noget forkortet og sammendragen. Det hdskr. af sagaen, der er benyttet, synes mest at have stemt med C (jfr. ordet *bakhold* s. 26, der genfindes i rimerne). I øvrigt er der intet særligt at bemærke om tekstens behandling. Mansangene er gennemgående korte. Forfatteren omtaler sig som ældre mand. Rimerne er digtede i forskellige versemål, men herved er at mærke, at digteren undertiden, f. ex. i rime II, i steden for at lade linjen få en trokaisk udgang (ende med et tostavelsesord), giver den en katalektisk slutning (lader den ende med et enstavelsesord). Dette må betragtes som tegn på alderdom, på at de faste regler endnu ikke var sikre. I sproget er der heller intet, der fører til en tid senere end omkr. 1400. Rimeligst er det at antage, at rimerne er forfattede i Gretters gamle hjemstavn.

2. Skáldhelgarímur, 7 i alt, i noget forskellige versemål med længere og kortere mansange. Deres hovedperson er skjalden

Helge Tordsson, hvorom se I, 504. Til hvad der dér er bemærket, skal her föjes, at ifølge rimerne rejste Helges elskede Torkatla til Grönland og opholdt sig på Helges gård en vinter, men Helges hustru magede det så, at de aldrig var ene sammen; endelig lige för Torkatla skulde rejse tilbage, gav hun dem lov til at være sammen i enrum medens »3 bål brændte«; det var de kortest brændende bål, som Helge nogensinde havde oplevet. Da Torkatla så kom hjem, fødte hun et møbarn og døde med det samme; datteren fik hendes navn. Æmnet er altså tragisk elskov, og grundtonen er den tydelig udtalte tro på, at »gensidig tilböjelighed aldrig skaber lykke«, og det er dette æmne, der har vakt rimedigterens interesse; det var jo nærbeslægtet med så mange romaner, som var den mest yndede læsning. Fremstillingen er da også noget blød-sentimental, og forfatteren er åbenbart gejstlig; under hans behandling er Skáldhelge bleven en blød religiøs person, hvad han sikkert ikke var. Rimerne beror på en tabt saga (jfr. VI, 50: »således som bogen fortæller«); når der i II, 63 henvises til »Hallarsteins digt« (hvilket burde være bemærket i II. bind 109), behøver dette kun at hentyde til et vers af hans digt, som har stået i sagaen. Rimerne hører ikke til de allerældste. De giver et godt billede af den overtro, der i sin tid herskede i Grönland. De er udg. i Grönlands historiske Mindesmærker II.

Efter rimernes slutning (VII, 59, hvor det hedder: »Her er... alle Helges rimer ude«) findes, men kun i ét hdskr., AM 604 f, endnu 5 vers, tildels i forskellige versemål, af religiøst indhold med anråbelse af gud osv. I det næstsidste af disse vers nævnes åbenbart en Tomas som den, der har *töglat fram* versene. Man har heri villet se en angivelse af rimernes forfatter. Dette anser jeg for umuligt, ikke alene fordi rimernes afslutning er så tydelig betegnet som muligt (v. 59), men også fordi disse vers kun findes i ét hdskr. og fordi en sådan »runebinding«, som der her foreligger af navnet, ikke egenlig tilhører de ældste rimer, og endelig fordi udtrykket *at tögla fram* langt snarere betyder at recitere (eller nedskrive?) end at digte. Det må være en skriver, der har tilföjet disse dårlige vers.

3. Skíðaríma, en enkelt rime på godt og vel 200 vers i ferskeytt. Den findes desværre kun i papirsafskrifter, udg. af *K. Mau-*

rer med en fortrinlig indledning, samt i Carm. norr. og Corpus poet. bor.; jfr. min afhdl. i Arkiv I. Forfatteren til denne mærkelige rime kaldes i hdskrr. snart Einar fostre, snart Sigurd fostre. Den sidste har fadernavnet Tordson; bægge knyttes de i overleveringen til Björn Einarsson jorsalfar (d. 1415); herom kan der henvises til Jón Þorkelssons vidtløftige dokumentering i Digtn. på Island. Der er næppe nogen tvivl om, at Sigurds-navnet er bedre afhjemlet end det andet, der egenlig kun findes i overskrifter, der er afskrevne efter hinanden. Vi vil altså gå ud fra, at digteren hed Sigurðr Þórðarson, med tilnavnet fostre. Han knyttes enstemmig til den nævnte hövding Björn jorsalfar. Hans levetid er altså nöje bestemt. Sigurd siges at have været Björns »underholdningsmand«, der skulde »skæmte« tre gange om ugen, vistnok ved at fremsige egne og andres digte. Dette kunde støttes ved rimens slutning (se ovf. s. 35). Skíðaríma kan således med et rundt tal sættes til omkr. 1400.

I Sturlusaga (Sturl. I, 69; jfr. II. bind 556) fortælles om en landstryger, der vekselvis kommer til Sturla i Hvamm og Torleif beiskalde i Hitardal, der var fjender. Det er denne betler, der er rimens hovedperson, Skíde. Denne har hos den sidste en mærkelig dröm; denne må være en historisk begivenhed, da det i Isl. ann. (s. 324) ved år 1195 hedder: »Skide drömte«[1], men hvis dette er rigtigt, kan drömmen ikke være drömt under betlerens i Sturl. antydede ophold i Hitardal, da Sturla allerede var død 1183. Man har vel i senere tider slået de to begivenheder sammen, opholdet i Hitardal og Hvamm, som jo antydes i rimen, og den senere indtrufne dröm. Det er denne, der udgör rimens hovedindhold, der uden tvivl er hæntet fra den mundtlige tradition, hvortil der hentydes i v. 6, men ikke en skreven bog. Efter en kort mansang tager digteren fat på sit æmne og begynder da med en overmåde lystig beskrivelse af Skide selv, hvis vigtigste egenskab fra barndommen det var at være dygtig til at gå, ɔ: flakke omkring, og æde; om andet end mad kunde han aldrig tale, og bønderne vurderede han udelukkende efter deres gavmildhed mod ham selv; sig selv anså han for at være en af landets bedste mænd; han er tillige en hovmodig

[1]) Angivelsen findes ganske vist kun i Gottskalks annal i et hdskr. Men den må være tagen fra en ældre annal.

skryder og bagtalerisk slyngel. Hans ydre svarer ganske hertil, hans udrustning ligeledes; denne består fornemmelig i en madpose og et »smörskrin« (Smörsvin på grund af dets form: naturligvis et kunstfærdigt dværgearbejde), samt en vældig stav med en jærnspids. Den her anslåede lystige humoristiske tone bevares godt og konsekvent hele digtet igennem. Efter at være vendt tilbage fra Vestfjordene kommer Skide til Torgils på Stadarhol, hvilket også er en kronologisk fejl, da Torgils døde 1151; her bliver han særdeles gæstfrit behandlet, får et stykke af en oksehud til et par sko, og begiver sig til Sturla; også der modtages han godt; endelig kommer han til Torleif i Hitardal, men her bryder ingen sig om ham; sammen med andet betlerpak får han dog nattely, og nu er det, han har sin dröm. Selve Asator kommer til ham for på Odins vegne at hænte ham for at være dommer i en strid mellem oldtidsheltene Hedin og Högne; denne sidste vil ikke give Hedin sin datter, Hildr, der kaldes »den mjove« (ved sammenblanding med Hildr fra Njarðey); Skide føler sig meget smigret og tager straks afsted; det går i en håndevending gennem Island, over havet, forbi Danmark og helt ind i Asien til Valhal. Her er alle mulige oldkæmper samlede. Skide bænkes ved Odins side og udspörges om tidender fra Island — »er der mange udmærkede mænd foruden dig?«. Odin tilbyder Skide straks gaver, og han vælger naturligvis en reparation af sin stav og smör i sit skrin, hvilket sidste Odins nærige hustru, Freyja, ikke gærne vil af med. Skide skal nu til at forlige de to. Det gör han på den måde, at han selv erklærer at ville ægte Hildr, og den knibsk-bly ungmø siger ikke nej, hvis hendes fader giver sit samtykke. »Skide udstrakte sin skidne hånd, han skulde Hilde fæste«. Men han har uforvarende nævnet guds navn og kommer endnu engang til at nævne det; dette kan Heimdal ikke lide og slår Skide med den spidse ende af sit horn, hvilket så giver signal til en almindelig kamp over hele linjen, idet nogle tager parti for Skide, andre imod ham. Der optræder nu en mængde oldtidshelte, — der fortælles om mange drabelige hug og stød, hvor intet overnaturligt og umuligt udelades, alt i de samtidige opdigtede sagaers manér; det er kun den forskel, at hele skildringen er her lagt an på det humoristiske og naragtige. Det hele er parodisk. Skides karakter og færd skildres fortræffelig indtil det öjeblik, han bliver smidt ud af Valhal — efter at have udført storslåede bedrifter.

Men hans smörskrin er blevet tilbage; i sin angst beder han Sigurd fafnisbane at kaste det ud; det gör Sigurd, men rammer ham dermed i brystet, og derved vågnede Skide. Om morgenen kommer hans hærværk i Hitardal for dagen; han har raset hele natten og dræbt adskillige af betlerne. Han bliver syg, ligger hele vinteren og kan efter digterens mening kun blive helbredet, hvis han lover at vandfaste hver lördag, hvilket naturligvis for ham var det værste at döje. Til bevis for historiens rigtighed kan han fremvise den store tand, han har brækket ud af Fafnis kæbe; det gamle smör, hans skrin var blevet fyldt med, var så hedensk-giftigt, at alle hunde, der åd deraf, kreperede.

Maurer har i sin fortræffelige indledning udviklet, hvorledes rimen stadig svinger mellem den ramme virkelighed med Skide som den usle betler og drömmens skinherlighed og skyggebilleder, mellem det jordisk-trivielle og det overjordisk-romantiske. »Således er også, ytrer han videre, i digtets sprog et ægte heltekvads höjpoetiske diktion på den kosteligste måde blandet med den almindeligste tales mest dagligdags ord og vendinger«. Det er umuligt andet end at denne rime har ydet tilhørerne en sjælden fornöjelse; de har måttet forstå det grundkomiske i digtet og nydt det. Uagtet det er parodi, er det dog ikke sikkert. hvorvidt digteren selv har ment sin rime som en parodi på folks almindelige læsning og de uhyrligheder, de yndede opdigtede sagaer indeholdt. I hvert fald har rimen næppe haft nogen virkning i den retning at latterliggöre denne litteraturgren og derved påvirke og forbedre folks smag. Sin skildring af Skide har digteren taget fra virkeligheden; han har uden tvivl selv kendt disse grove, uforskammede betlere; kendt deres lave tankegang og hele færd, og han har forstået at gribe enkelte træk af deres og folks måde at være på og overføre dem på Skide, så han bliver uimodståelig komisk, som når han lader Skide først »spytte«, da Tor kom til ham, för han besvarede hans hilsen. Det er også fortræffelig set, når digteren lader fruer og frøkener i Valhal sidde der med hvide hansker osv. osv. Hele rimen er i virkeligheden enestående, en perle i rimedigtningen.

Forfatteren har kendt en mængde gamle sagaer og sagn, hvad enten han har læst dem eller hørt dem eller snarest bægge dele. Det er interessant at se. hvad det er for sagaer, han har kendt, (jfr. Maurers udførlige påvisning); det er da for det første Snorres

Edda, dernæst Bragðamágussaga, Sögubrot, Hrólfs saga Gautrekssonar, Nornagestsþáttr, Gönguhrólfssaga, Sörlaþáttr, Hrómundarsaga, Halfssaga, Rolf krakes saga og måske flere. Det træk, at Freyja farer op for at stikke Skide i næsen med en kniv, går uden tvivl, direkte eller indirekte, tilbage til fortællingen i Sturl. I, 80 om præsten Páls hæftige hustru, der engang med en kniv vilde stikke öjet ud af Sturla (jfr. II, 556). Det viser slående digterens komiske kraft og sans, at han har benyttet dette træk netop således, karrikeret ved at lade Freyja sigte efter Skides næse.

Om norske personer haves kun:

4. Óláfsríma af Einar Gilsson; se ovf. s. 14[1]).

Hertil slutter sig:

5. Þrænlur[2]) eller Sigmundar rímur Brestissonar. De er defekt opbevarede; mulig mangler slutningen, uagtet der i hdskr. intet mangler. Der er 10 ialt, digtede i forskellige, mest dog firlinjede versemål. Der findes ingen virkelige mansange. De handler om færøske begivenheder og beror på Færeyingasaga; teksten begynder nu i sagaens kap. 34 fin., og slutter med k. 50 (s. 240 i udg. 1832). Rimerne følger sagaen nöjagtig, og der er næppe nogen forskel på dem og sagaen, således som denne foreligger i Flatøbogen. De hører uden tvivl til de ældste rimer, eftersom de ikke opviser noget af de kriterier, der særtegner de yngre[3]).

C. Rimer over senere opdigtede sagaer om hjemlige personer.

Her er der egenlig kun om en eneste rimeflok at göre, nemlig:

---

[1]) Rimer over Rauðólfsþáttr i Olaf den helliges saga i Flatøbogen. Heraf haves et ganske lille brudstykke i St. hdsk. 23, 4° mbr.; her kaldes rimerne Óláfsrímur. De er skrevne med en yngre hånd end hovedhdskr., og forudsat at teksten er rigtig, er de yngre end 1450 (der findes et ord som *soddan*); mansangenes indhold tyder også på et fremskredent standpunkt i rimedigtningen.

[2]) Således kaldes rimerne s. 9 i hdskr., skrevet med en i det mindste samtidig hånd og antydet i overskr.

[3]) I rime IV kaldes Sigmundr for *Simbi*, det endnu almindelige kælenavn for Sigmundur.

1. **Krókarefsrímur**, 8 i tal, i forskellige versemål, udg. sammen med sagaen af *P. Pálsson* 1883. Hvad indholdet angår, henvises til sagaen (nedenfor). Rimerne er i det hele en tro gengivelse af sagaen og slutter sig nærmest til hdskr. A, AM 471, 4°. Udgiveren har bemærket, at forfatteren — til tider, især i slutningen — har løst berørt ting af vigtighed og »spækket fortællingen med subjektive udgydelser, skældsord om de personer, han ikke syntes videre om, men ualmindelig ros over sine yndlinge, hvorpå der næppe findes i så höj grad eksempler i andre rimer« (s. XXV). Det forekommer mig, at de her anførte egenskaber er altfor stærkt fremhævede, og jeg er ikke enig med udgiveren i, at ikke lignende ting også findes i andre rimer. Rimerne har lange mansange. Hvad deres affattelsestid angår, har udgiveren ment at kunne bestemme den meget nöjagtig, nemlig til 1388 (s. XX—XXII), hvilket skal støttes ved, at der i mansangen til VI rime (s. 92) omtales den nød og elendighed, folk må leve under, hvorpå det hedder i v. 5—6: »Vi har mistet den herlige konge — mangen en fik sorg og angest — hovedet gik af kroppen. Kong Olaf blev begrædt af kæmper og folket, han hvis død bedrøver os længe«. Udgiveren opfatter dette som en hentydning til Olaf, dronning Margretes sön, død 1387, og mener, at det er den rædselsfulde efterretning om hans pludselige død, der skulde have gjort et så stærkt indtryk på digteren og hans landsmænd. Selv om det var så, vilde det være forhastet at slutte, at rimerne er digtede straks året efter. Men jeg betragter hele denne opfattelse som ganske usikker og mener, at det i virkeligheden er Olaf den hellige, der sigtes til, tiltrods for udgiverens forsøg på at bevise det urimelige deri. For det første passer udtrykket: »hovedet gik af kroppen« aldeles ikke om Olaf Margretes sön; det er vilkårligt at antage, at digteren selv skulde have trot på den dødsmåde. Om Olaf d. hellige passer det derimod i henhold til sagaens fortælling om det svære hug, han fik i hovedet eller i venstre side af halsen. Olaf var den mest populære helgen overhovedet, og hans saga var i alles hænder. Dernæst kan man meget vanskelig tro på, at det overhovedet har gjort noget videre indtryk på Island at høre at Olaf Margretes sön var død eller forsvunden. Man skulde da vænte, at f. ex. de Isl. annaler havde indeholdt udtryk for sorgen, men det er ikke tilfældet. I en eneste annal (Gottskalks) nævnes begivenheden og det på følgende

korte måde: »kong Olaf Hakonssons forsvinden«. Olafs forsvinden omtales også i Flat. I, 28—29, men uden at der udtales nogen sorg over den. Udtrykkene om elendigheden i landet er kun almindelige fraser. Overhovedet må jeg hævde, at rimerne, ganske bortset herfra, er langt yngre og ikke ældre end fra slutningen af det tidsrum, vi her behandler, ja måske endnu yngre, for det første fordi den til grund liggende saga selv er meget ung, dernæst fordi afvekslingen i versemål er så stor, fordi mansangene er så lange, og endelig fordi der i dem findes en hel del yngre sprogformer og rim, som *óhæfr* f.-*ur* : *gæfr* og lign., *e* : *é*, *ei* : *ey*, ord som *alla vegna*, *reisa* (= *ferð*), *ske* (!, VII, 4) osv.

2. Þorsteins rímur á Stokkseyri; heraf findes kun begyndelsen, aftrykt i Digtn. på Isl. 137—39. De er vistnok yngre end c. 1450. Hovedpersonen er en kulbider ligesom Krókarefr, men den til grund liggende saga er, så vidt vides, tabt.

D. Rimer, digtede over Fornaldarsagaer og dermed beslægtede sagaer.

1. Friðþjófsrímur, i alt 5, udg. af *L. Larsson* sammen med sagaen 1893; jfr. *Kölbing*: Beiträge 207—17. Rimerne følger sagaen, som vi nu kender den, temlig nöje. Som udgiveren (s. XXXIII ff.) påviser, slutter de sig nærmest til sagaens A-form (det i udg. først trykte hdskr.). Imidlertid er der nogle afvigelser, hvorved de nærmer sig B-formen. Sagen er den, at rimerne er gjorte efter et særligt håndskrift af sagaen, der har været et af disse velbekendte blandingshåndskrifter. Afvigelserne er også temlig ubetydelige. Udgiverens antagelse (i udg. i Sagabibliothek), at B-formen er påvirket af rimerne, er unødvendig og sikkert ikke holdbar. Rimerne stammer fra tiden omkr. 1400; de hører næppe til de allerældste. At de er så gamle er derimod klart af den temlig ensartede form (4 i samme versemål, ferskeytt) og manglen af mansange; kun en kort indledning til rime I findes og den handler ikke om kvinder. Når Kölbing antager, at *Tegnér* har kendt rimerne, da han forfattede sit berömte digt, anser jeg dette, med Larsson, for ubevist og i sig selv höjst

usandsynligt. De i så henseende fremførte enkeltheder er altfor ubetydelige. Forfatteren har været latinlærd (se foran s. 38).[1])

2. Sturlaugsrímur starfsama. De er 7 i tallet — ikke udgivne — og svarer til sagaen om Sturlaug (se II, 823—24) k. 1 (indlednings-bemærkningen om Tyrker og Aser mangler i rimerne) til k. 20 med enkelte mindre omstillinger og forkortelser, tildels med lidt andre navne end i sagaen, d. v. s. den benyttede saga har uden tvivl frembudt en ældre og mere ægte tekst end den, vi nu har. Således hedder det udtrykkelig, at Hringr var konge i Hamarkaupangr, Åsa kaldes *væna* (f. *fagra*), *Sólarheimr* f. *Tunglaheimr* osv. Slutningen af k. 6 har intet tilsvarende i rimerne, og k. 7 er her langt kortere. I øvrigt stemmer rimerne ret godt med sagaen. De hidrører fra den første halvdel af 15. årh. De er affattede i forskellige versemål og uden mansange.

3. Bósarímur, 10 i alt (slutningen mangler), udg. af *O. Jiriczek* 1894 i Germ. abhandl. X. Der findes allevegne korte mansange, undt. i VII og X, hvor de bliver til længere digte (se foran)[2]). Rimerne slutter nu i begyndelsen af sagaens k. 13 (Jiriczeks udg.), hvilket jeg anser for at bero på en mangelfuld overlevering, jfr. udgiverens bemærkning s. XIX.

Rimerne beror på den nu eksisterende saga, der følges meget nöje; intet af de forhåndenværende håndskrifter er benyttet; angående de afvigelser, der findes, kan der henvises til dr. Jiriczeks udførlige redegörelse s. XXVIII ff. Boses natlige færd hos bondedøtrene skildres delvis noget udvidet, delvis forkortet og summarisk; i alfald må det siges, at digteren, uagtet der her var anledning dertil, ikke på nogen måde svælger i obsköniteter. Af sig selv har digteren indsat en bersærkerkamp, hæntet fra sagaen om Viktor og

---

[1]) Þorsteins rímur Víkingssonar. Heraf findes kun et lille brudstykke (af 16. og 17. ríma) og nogle mansange, i Sth. 22, 4° mbr. og 1, 4° pap., der uden tvivl er betydelig yngre end den her behandlede periode. Det skal bemærkes, at hvad der i Gödels katalog (s. 65) sammenfattes under et (nr. 10), i virkeligheden er 4 forskellige slags mansange (fra forskellige rimer), hvad også skriverens egne tal (1, 2, 3, 4,) betegner.

[2]) Den optælling af elskovshelte i r. VIII, der findes i det ene hdskr., beror næppe på interpolation.

Bláus[1]); han synes i det hele at have yndet at låne motiver. Digteren har haft hjemme snarest i Tværåhlid i Borgefjorden (se ovf. s. 37). Rimerne er yngre end Lokrur, ti III, 13 er ligefrem lånt fra disse II, 44; de hører overhovedet ikke den ældste gruppe til; mansangene er lange, den metriske afveksling rig, og der findes yngre sproglige rim, der dog kan bero på, at digteren ikke var nogen dygtig versifikator[2]). Til de ældre rimer må de henføres, fordi digteren »binder« flere steder navne på den ældste vis, og fordi de benyttede versemål tilhører de ældste.

4. Hjálmtérs rímur og Ölvis. De er utrykte, 11 i alt, og er behandlede af *Kölbing*, Beitr. 200—07. Det er bemærket b. II, 828, at rimerne står på et ældre standpunkt end den nu eksisterende saga, og at deres fremstilling helt igennem er fornuftigere og simplere end sagaens. Endel navne er forskellige og enkelte stykker anderledes ordnede, bortset fra alle sagaens senere tilföjelser, se herom Kölbings bemærkninger, hvor der dog foreligger et par misforståelser. Rimerne er således af betydelig interesse, men synderlig godt digtede er de ikke; der anvendes en rig afveksling af versemål. Imidlertid er deres sprog af en sådan art, at de ikke kan sættes senere end til den første halvdel af 15. årh. Hertil svarer de korte mansange (kun i rime X bliver den noget længere). Når dr. *Jón Þorkelsson* i Digtn. på Isl. s. 145—47 opstiller mansangen i I. rime, på 35 (!) vers, som den »bedste prøve på de gamle (!) mansöngar«, beror dette på en besynderlig mangel på det rette kritiske syn på sagen i det hele. Vel findes disse 35 vers i hdskrr., men det er ikke desto mindre sikkert, at de er en yngre tilsætning. I og for sig er den enestående længde — i modsætning både til rimernes øvrige, og de ældre tiders mansange overhovedet – mistænkelig nok. Men afgörende er, at disse 35 vers er affattede i et andet versemål end den øvrige rime. Man sammenligne f. ex. v. 35

Nú mun ek öllum Bölverks bjór í burtu hrinda
askinn gims vil ek ekki binda,

— et to-linjet versemål (!) — med v. 36, der lyder således:

[1]) Om forholdet mellem rimerne og den yngre Bósasaga henvises til Jiriczeks indl. til udg.

[2]) Han bruger ofte det samme ord; særlig må ordet *grér* holde for.

Þar skal fríðust frosta skeið-
-in fljóta enn
ýta framm á orða leið
um afreksmenn.

Her har vi med en afgjort 4-linjet strofe at göre, der er vidt forskellig fra versemålet i v. 1—35; og selv om vi her skulde antage to-linjede vers, er disse dog ganske anderledes end hine. Hertil kommer, at efter de 35 vers kommer en hel ny, kort mansang, hvis begyndelse er klart nok betegnet ved *þar skal* ... *fljóta enn* — og dette er rimernes oprindelige begyndelse. De første 35 er tildigtede.

5. Bjarkarímur findes kun defekt, de ender i VIII. rime; der mangler sikkert noget. Rimerne svarer til þættir'ne i Rolf krakes saga om Bödvar og Hjalte, ɔ: kap. 24—37, men indeholder hentydninger også til andre steder i sagaen, således 1. kap. (beg.), k. 12 (i rime VII og VIII), 18, 21—22 (i rime V og VI) osv. De begynder med at omtale Vögg og går så over til Bjarkes forfædre; her kaldes stamfaderen Bjórr jarl; han har 3 sönner, Bödvar, Tore og Frode. Kongens anden — onde — hustru forvandler Bödvar til en björn, Frode til en elg og Tore til en hund; de to sidste river hinanden ihjæl. Hildr, Hroes datter, går ude og vogter får; hun forvilder sig og træffer Bödvar og får med ham 3 sönner: Tore, Frode og Bödvar-Bjarke. Som man ser, er fremstillingen her allerede betydelig afvigende fra sagaens (jfr. II, 831), og det samme er tilfældet i det følgende, skönt hovedtrækkene er de samme. Rimerne slutter med en kamp mellem Bjarke og Agnar og bersærkernes sendelse til Adils og deres tilbagekomst. Der findes korte mansange. Rimerne er ikke yngre end fra omkr. 1400.

6. Sörlarímur er ikke udgivne, men behandlede af *Kölbing* i Beitr. 197—200; de er ufuldstændig overleverede og slutter i VI. rime (Sörles sidste kamp). Den oprindelige saga er tabt, men rimernes indhold svarer til Sörlaþáttr kap. 3—4 (÷ slutn.), men er tildels anderledes og vidtløftigere. Sörles broder Erlend nævnes ikke. Forfatteren omtaler udførlig Sörles vikingelove. I det hele ynder han længere udmalinger og beskrivelser, både af sejladsen, personer, skibe og kampe, der uden tvivl delvis er selvstændige;

for så vidt er disse rimer afvigende fra de fleste andre. I øvrigt er kampene i kap. 4 med Halfdan og hans sönner i hovedsagen ens. Disse rimer er åbenbart nogle af de ældste, der haves; der findes kun en kort mansang i r. I, i hvilken digteren omtaler sig som gammel; i de andre rimer findes ingen mansange og ingen navneantydninger. Versemålet er helt igennem firlinjet, men dog med nogle indbyrdes afvigelser; indenfor de enkelte rimer findes metriske afvigelser, der viser, at versemålet endnu ikke har fået sin formelle, normale fasthed. Vi har sikkert her med rimedigtningens første periode at göre. Også sproget er gennemgående mere gammeldags end ellers.

Til de her behandlede rimer kan nogle tilföjes, der handler om nordiske eller tildels nordiske personer, hvor den til grund liggende sagahelt er tabt.

7. Hríngs rímur og Tryggva eller Geðraunir (»Sjælsprøvelser«). Rimerne, der ikke er udgivne, er i alt 13, men i nogle hdskrr. haves kun 12 (når de i Wolf. hdskr. kun er 11, beror dette på, at afskriveren har slået 2 sammen til én). Æmnet slutter sig til en saga som den om Halfdan Eysteinsson. Hertrygg er konge i Garderige og har datteren Brynhild. Hos ham opfostres kong Dags sön Hringr; denne og Brynhild lover hinanden tro og elskov, men hun nærer bange anelser om fremtiden. Hringr går på vikingetog og bliver konge i Grækenland. Imidlertid kommer en viking og bejler til Brynhild og tilbyder kamp, ifald han får afslag. Under kampen, i hvilken det går Hertrygg ilde, kommer den saksiske konge Tryggve til og tilbyder sin hjælp på det vilkår, at han får Brynhild til ægte. Dette går kongen, modstræbende og nødig, ind på; vikingen fældes, Tryggve ægter Brynhild og rejser hjem. Da Hringr får dette at vide, sejler han til Saksland og kæmper med Tryggve; de såres farlig, men forliges, og Hringr ægter Tryggves søster Brynveig. En ond rådgiver, Erik, jages bort af Tryggve, kommer nogen tid efter og overfalder ham og fælder ham. Ved budskabet herom brast hans søsters, Hrings hustrus hjærte af sorg. Hringr hævner Tryggve, og nu kan han og Brynhild endelig forenes. Det er en ret könt fortalt roman, uagtet der er meget kunstlet deri. Alle navnene er nordiske, og der er næppe nogen tvivl om, at det hele er en ren islandsk digtning. Rimerne

er alle, med undtagelse af VIII., digtede i firlinjede versemål. De er godt digtede og næppe yngre end fra c. 1400. Der findes deri ligheder med Skíðaríma. Mansange findes kun i 1. og næstsidste rime af erotisk art.

8. Rímur af Grím og Hjálmar, i alt 4, forfattede i forskellige versemål, vistnok i den første halvdel af 15. årh.; der er ingen mansange undtagen en kort i rime I. Deres æmne er temlig spinkelt. Kong Karl i Sverrig har datteren Ingigerd og jarlen Erik sönnen Grim; denne frir til Ingigerd, men får afslag, medmindre han fælder Hjalmar, en sön af kong Hárekr i Bjarmeland. Kongedatteren giver Grim sværdet Trauste. Han fælder naturligvis Hjalmar og ægter Ingigerd. Så kommer den gamle Hárekr for at hævne sin sön; han skænder og brænder i Sverrig, indtil det kommer til et hovedslag, hvori kong Karl falder, men Hárekr overvindes; han og Grim forliges. Rimerne er udgivne i Björners Kämpadater. Æmnet genfindes i den gamle folkevise om Liden Grimmer og Hjelmer Kamp (DgF I, 352 ff.).

9. Úlfhamsrímur eller Vargstökkur, 6 i alt, alle i samme versemål og uden mansange. Æmnet er simpelt nok, men ikke uden interesse. Kong Halfdan i Götland er i ulveskikkelse om vinteren og kaldes derfor *vargstakkr* (han er en varulv, »bisclaret«); han er gift med Hilde og har to börn, Ulfham og Dagbjört. Hilde dræber sin mand og vil ægte sin sön; denne vil ikke opfylde hendes ønske og forfølges derfor. Endelig får hun ham lokket til hallen og forgjort således, at han skal leve i en skjoldmøs gravhöj, medmindre en kvinde vil lade sig indsætte i hans sted, som han så helt skal glemme. Det sker alt sammen, men han bringes til at huske den opofrende kvinde ved en trylledrik, frelser hende fra gravhöjen og ægter hende. Moderen får sin straf. Fremstillingen er ret ligefrem og simpel. Rimerne er vistnok fra c. 1400.

Hertil skal til slutning föjes en rimeflok af nærbeslægtet art, men hvor sagaen endnu haves, nemlig:

10. Sigurðar rímur fóts og Ásmundar Húnakóngs. De er 6 i alt, så godt som uden mansange og i forskellige versemål. Æmnet er en kön kærlighedsroman. Hunekongen Asmund

kommer og fæster sig Signý, en datter af kong Knud i Sjólönd, medens hendes fader er borte. Samtidig bortlover denne hende til Sigurd fot, konge i Valland. Følgen er en kamp mellem disse to, hvori Sigurd kommer til kort, men Asmund er alligevel så ædel at overlade ham Signý. Asmund bejler nu til en irsk konges datter, men får afslag. Det kommer til kamp, Asmund fanges og kastes i fængsel nede i jorden. Signý drömmer, at han er i fare og Sigurd sejler ud for at hjælpe ham, og det ender godt. Der er her velkendte motiver benyttede. Kong Knud i Sjólönd beror åbenbart på læsning i Knytlingasaga. Rimerne er fra den første halvdel af 15. årh.

E. Rimer over de romantiske og dermed beslægtede sagaer.

Herunder hører de rimer, der er digtede over de franske ridderromaner, riddersagaer; dertil slutter sig andre hjemlige sagaer, der er opdigtede med hine som forbillede. I det hele er der ikke så mange, der her haves, sagaen er også her i flere tilfælde gået tabt. Til den første slags hører følgende:

1. Skikkjurímur; navnet findes i rimerne selv; de er 3 i alt og er udg. af *G. Cederschiöld* og *Wulff* sammen med den til grund liggende saga, Möttulssaga, i Lunds univ. årsskr. XIII. Rimerne indledes med mansange, der særlig her kunde sættes i sammenhæng med det øvrige ejendommelige, erotisk-letfærdige indhold. Det gör digteren da også. I den 3. mansang omtaler han spøgefuldt sit eget forhold til kvinderne, fornemmelig til den fra fortællingen om Tor bekendte dame »Ælde«. Uagtet digteren med liv og lyst behandler sit æmne og gotter sig over det, bliver han aldrig plat eller anstødelig. Hvad forholdet til sagaen angår, er indholdet her noget forkortet, især i begyndelsen. På den anden side tilföjer digteren også noget af sig selv og får lejlighed til at vise sit kendskab til de øvrige riddersagaer; han giver for det første en oversigt over Artuskæmperne (især dem, der forekommer i eksisterende sagaer); dernæst tildigter han, at der blandt Artus' gæster også er kongen fra Dværgeland med sin lille dronning, dronningen over Småmøersland med stort følge, og flere andre personer med samt deres elskerinder; alle disse kvinder prøver også den for-

heksede kappe. Alt dette sker for at få endnu flere udmalinger end sagaens; i grunden skulde man tro, at det måtte være nok med alle Artus' hofdamer med hans egen dronning i spidsen. Rimerne er vel digtede men næppe ældre end fra den første halvdel eller anden fjærdedel af det 15. årh.

2. Geiplur, 4 i alt, udg. i *Koschwitz:* Sechs bearbeitungen osv. 1879; jfr. *Kölbing* i Germania XX. Der findes korte erotiske mansange; versemålene er udelukkende firlinjede. Indholdet er Karl den stores Jerusalemsrejse (sagaens VII. afsnit) med hans og hans 12 jævningers ophold i Konstantinopel, hvor de om aftenen praler af deres uhyre kræfter og ævner; deraf navnet, der findes i rimernes slutning; det betyder »Pralerierne« (*geipa* at prale). Det hele indledes med en oversigt over kæmperne, hvis navne dog ikke alene er hæntede fra det benyttede sagaafsnit. Sagaens fremstilling følges helt igennem omtrent ordret, dog en smule forkortet. Det benyttede håndskrift har været nærbeslægtet med udgavens *a*. Forfatteren er latinlærd; han anvender *olim* som rim på *polim* (jfr grex i Friðþj. ovf. s. 38). Er det den samme forfatter? Vitulus vates? Rimerne stammer fra omkr. 1400.[1])

3. Landrésrímur, 9 i tallet, digtede i forskellige, hvad rim angår temlig »dyre« versemål, hvoraf det fremgår, at de ikke tilhører den ældste række. Mansangene er ganske korte; der findes ingen »bundne« navne, og da sproget ikke indeholder noget særlig ungt, er rimerne dog næppe yngre end 1450. De er digtede over det II. afsnit i Karlamagnússaga efter B-bearbejdelsen (og udg.). Dette følges helt igennem meget nöje. Dog er enkelte navne forskellige, og det er klart, at forfatteren har haft en tekst, der var noget forskellig fra vor. I den IV. rime har han vistnok selv indsat en liste over Karl den stores kæmper, der ikke er hæntet fra sagaen men fra senere opdigtede sagaer.

---

[1]) Rollantsrímur, der findes i Sth. 22, 4° mbr., er digtede over Rollants kamp med risen Ferakut; det er kap. 15—22 i den oprindelige Agúlandusþáttr, de er digtede over; sagaens tekst følges nöje; det er æmnets gudelige tone, der har lokket digteren. Men rimerne bærer et meget ungt præg i sproglig henseende og tilhører snarest den sidste halvdel af 15. årh. eller tiden omkr. 1500.

4. Herburtsrímur eller þáttr, som det hedder i slutningen (jfr. *Krítarþáttr* om Filpórímur). Rimerne er 4 i alt, alle i firlinjede versemål; udg. i Riddararímur (Wisén). Der findes korte mansange med hentydninger til kvinder. Rimerne er digtede over afsnit XIV, kap. 231—39, i Didrikssaga, afsnittet om Herburt og Hilde. Sagaen, vistnok et med A nærbeslægtet hdskr., følges temlig nöjagtig; der er få og lidet betydende afvigelser; jfr. Wisén i fortalen XVIII—XIX og Kölbing i Germ. XX, 242 f. Rimerne er temlig gamle.

Til den anden gruppe, hvor æmnerne vistnok er helt opdigtede, hører følgende:

5. Geirarðsrímur, 8 i tal, udelukkende i firlinjede versemål; den første halvdel er uden nævneværdige mansange; i den sidste findes der sådanne og særlig lang er den til rime VII hørende med opregning af elskovshelte (se Digtn. 170—71); her nævnes bl. a. også den Priamus, som netop forekommer i rimerne selv, hvilket kunde tyde på, at der her forelå en yngre tildigtning. Æmnet er romantisk. Kejser Karl i Frankrig efterlader sig en datter Elinborg, opfostret hos jarlen Håvard, en sön af Mágus jarl (se Bragðamágussaga). Jarlen Geirarðr i Småland bejler til hende, men afvises med hån. Særkerkongen Priamus, der i sit rige har skændet alle kvinder, gör krigstog til Frankrig (jfr. Elissaga) og forlanger Elinborg til ægte; ellers vil han tage hende med magt til sin frille. I sin vånde sender hun sin fosterfader (jfr. Friðþj.s.) til Geirarðr for at bede om hans hjælp, men han nægter den. Ikke desto mindre drager han selv tredje afsted og kommer til Elinborgs belejrede by (Reins) med maske for ansigtet; de tre kæmper drabelig og fælder den hedenske konge med hele hans hær, hvorpå Geirarðr naturligvis ægter Elinborg. Sagaen eller æmnet er vistnok helt opdigtet med motiver, samlede fra forskellige steder; den findes i den udvidede bearbejdelse af Mágussaga (se nedenfor). Rimerne er ret godt digtede og næppe yngre end fra c. 1400[1]).

6. Filpórímur eller, som de i slutningen kaldes, Krítarþáttr, 8 rimer, udelukkende i firlinjede versemål og uden mansange;

[1]) Der findes deri et ord som *bíleggja* (= belejre); dette er et gammelt tysk låneord.

udg. af *Wisén* i Riddararímur. Den til grund liggende saga er tabt. Hovedpersonen Filpó er en sön af kong Reinald på Kreta; han opdrages til en stor helt, og han udfører bedrifter. Efter en kamp, i hvilken han bliver svært såret, plejes han af Lilja, kong Blávus datter i Spanien. De forelsker sig i hinanden. En blålandsk konge, Kastór, kommer imidlertid til Spanien og kræver Lilja til ægte. Filpó slår ham ihjæl og trolover sig med Lilja, men forfatteren er ikke fornöjet med, at sagaen dermed skal være ude; nej, nu først begynder den. Filpó vil besøge sin fader för brylluppet; på rejsen bliver han forslået til en søborg, hvor en konge hersker; dennes datter forelsker sig straks hæftig i den smukke Filpó. Nu vil tilfældet, at en jætte kommer for at bejle til hende; Filpó slår også ham ihjæl og har nu også fortjænt denne kongedatters hånd, men han afslår den. Hun giver ham en elskovs- og glemselsdrik, og han ægter hende og glemmer Lilja. Denne havde givet ham en trylleskjorte, der bevirker, at han hos sin ægtemage ligger som død i sængen, og alle sörger over ham. Hans unge hustru dør af sorg, og en grib kommer flyvende og fører Filpó bort til hans skibe. Han fortsætter rejsen; først efter endnu et elskovsæventyr og det af en endnu farligere art, hvor det stadig er Liljas troldkyndige fostermoder (gribben var også hende). der hjælper i nøden, forenes Filpó med Lilja og bliver konge i Spanien. Som man ser, er her mange motiver samlede, fuldt op af trængsler for de elskende, næsten for meget af det gode. Uagtet noget kan bero på fremmede kilder, er sagaen i denne form som helhed en digtning fra 14. årh. Rimerne hidrører fra tiden omkr. 1400.

7. Konráðs rímur keisarasonar, 8 i alt, trykte i *Wiséns* Riddararímur. De er alle affattede i ferskeytt versemål af lidt forskellig art; enkelte af dem er temlig »dyre« og viser således et temlig fremskredet standpunkt. De fleste af rimerne indledes med virkelige mansange, der ikke er dårlige; i en af disse siger digteren, at han har forfattet rimerne for en kvinde. Til grund ligger sagaen om Konrad (se nedenfor); ifølge udgiverens påvisning (udg. XXI—XXX) er et hdskr. benyttet, der var nærmest beslægtet med den af G. Thordarson udgivne tekst, uagtet der også er afvigelser og overensstemmelser med den af Cederschiöld udgivne; ligeledes fin-

des der afvigelser fra bægge tekster. I det hele forkorter digteren temlig stærkt, hvorved enkeltheder er bortfaldne, så at motiveringen på sine steder kan blive mangelfuld. Rimerne tilhører de yngre. Deres sprog bærer ganske vist ikke noget yngre præg i det hele (det findes et par gange, at *i* rimer på *y*, men teksten er ikke fuldt pålidelig; tilmed forekommer dette så sjælden, at det kunde betragtes som unöjagtigheder). Derimod er der nok noget andet, som tyder på, at de tilhører de yngre af dem, vi her behandler; f. ex. det, at digteren erklærer, at han ikke støtter sig til »edda« — det er første gang vi træffer dette udtryk i en rime (VII, 5), der senere bliver så almindeligt; men navnlig det, at digteren (VIII, 4) klager over, at »sagaer og rimer« er i stærk tilbagegang, hvad almenyndest angår; selv om denne klage rimeligvis er grundløs, vidner den dog om, at der var gået en ikke så ganske kort rimeperiode forud. Der findes også ligheder med Griplur. Digteren har i øvrigt godt herredömme over sprog og form.

8. Mágusrímur eller rímur af Játmundi konungi (hovedpersonen i sagaens første del); de er 9 i tal med dels korte, dels ingen mansange. Ikke udgivne. De følger nöje den af Cederschiöld udgivne sagatekst; de slutter temlig pludselig i kap. 10 (øverst s. 18 første spalte i udg., jfr. G. Thordarsons udg. s. 57). Det er blevet udtalt, at rimerne er ufuldendte eller at afskrifterne må være mangelfulde; det sidste forekommer mig rimeligst. Rimerne hidrører fra 15. århs. første halvdel, men de udmærker sig ikke i nogen henseende.

9. Rímur af Blá(v)us og Viktor, 8 i antal, så godt som uden mansange og alle i firlinjede versemål, undt. den sidste, hvis vers er trelinjede, men her består første linje kun af 5 trokæer og rimer for sig. Digteren forudsætter tilhørere; han antyder elskovsforhold meget lidt. Kong Vilhjálmr i Frankland har sönnen Viktor, der straks efter faderens død opbruger alt sit løsøre til prægtige gæstebud; så begiver han sig bort, træffer en anden konge Blávus; de bliver fostbrødre. På en trylledug føres de gennem luften til Blávus' rige. Kong Samarjón kommer til landet med en stor flåde; han og Blávus skifter riget og flåden, der tilfalder den sidste. Fostbrødrene drager ud på vikingetog og fælder flere vældige ber-

særker, hvorpå Viktor vender tilbage til Frankland og får sit rige. Her slutter rimerne, men ikke sagaen (se nedenfor). Rimerne stammer fra den første halv- eller fjærdedel af det 15. årh.

11. Sálús rímur og Níkanórs, 11 i alt, mest i firlinjede og temlig ensartede versemål; kun én rime er i trelinjet versemål, hvor langlinjen, også kun består af 5 trokæer. Af mansange er der dels nogle korte, dels ingen. Sproget godtgör, at de ikke er yngre end de sidst behandlede. Æmnet i dem (og sagaen, der haves) er ret simpelt; det er åbenbart et islandsk produkt, særlig efter sagaer som Flóventssaga og Elissaga som mønstre (Saracenerkampe). I et gilde hos kejseren i Rom kommer kongesönnen Sálús op at strides med hertugen Níkanór, og de kæmper med hinanden. Efter den hæftige kamp forsoner de sig med hinanden og Níkanór lover Sálús sin skönne søster til ægte. Inden brylluppet finder sted, kommer Særkerkongen Mathæus og frir til hende; det kommer til kamp. Hertugen kommer til kort, staden erobres og hans søster bortføres af Mathæus. Da Sálús får dette at vide, sejler han afsted til dennes rige og kommer, ligesom Mathæus er i færd med at holde sit bryllup. Med list får han sin fæstemø i sin magt og sejler atter bort. Mathæus ruster en flåde og sejler til Sálús' hjem, der straks har holdt bryllup. I den nu påfølgende kamp slutter rimerne noget brat (i sagaens kap. 16). Der mangler öjensynlig slutningen, hvad enten det er digterens eller afskriverens skyld.

F. Æventyrrimer.

Hertil kan følgende regnes, hvoraf den første også slutter sig til den sidst behandlede art.

1. Dámusta rímur, 4 i antal, alle i firlinjede versemål, tildels dog af en noget uregelmæssig art, der tyder på en tidlig affattelse; der findes næsten heller ingen mansange, men forfatteren udtaler, at de er digtede på opfordring af en kvinde. Æmnet er nærmest et stærkt religiøst farvet æventyr. Kong Katalaktus i Konstantinopel har en dejlig datter Gratiana, 12 vismænd og en ridder Dámusti (således er navnets rigtige form). En gang kommer der

5 drageskibe; det er kong Jon fra Småland, der vil bejle til Gratiana; han vinder hendes kærlighed og de troloves. Dette er Dámusti misfornöjet med, da han er forelsket i Gratiana; han rider derfor efter den bortdragende Jon og fælder ham; han får kongens tilgivelse, men datteren dør (tilsyneladende) og lægges i en stenkiste. Dåmusti angrer sin gærning og sørger. Da kommer jomfru Maria til ham, trøster ham og giver ham råd. Han går til kirken, kæmper der med et jættelignende væsen, der kalder sig Alheimr (hans onde ånd), og sejrer. Gratiana lever op igen; hun er villig til at ægte ham, og alt ender godt. Digteren anvender flere beskrivelser, f. ex. af Gratiana og andre, end det ellers er tilfældet. Rimerne er ikke dårlige i det hele; forfatteren var uden tvivl en gejstlig. Endelig bemærkes, at i Islandske folkesagn og æventyr (Isl. þjóðsögur) I, 284—85 findes et, åbenbart meget forvansket, uddrag af dette æventyr under titlen: om Jon Oplandskonge.

2. Dínús rímur drambláta, 4 i alt, i forskellige versemål uden mansange. Kong Tholomæus i Ægypten har en sön Dínús »den hovmodige«; kong Maximinianus har datteren Filotemía. Denne sender mænd med trylledrik til Dínús, så at han besøger hende med 40 riddere og vil straks sove hos hende. Da kommer der pludselig riser med ufred, som Dínús og hans riddere må kæmpe med. Men den følgende morgen opdagede de, at de havde kæmpet med træer. De rider skamfulde bort. Kort efter sker det mærkelige, at Filotemía, hendes fader og ærkebispen farer nøgne omkring i gaderne med göglere, danser og synger, indtil en eneboer får uvæsenet stanset. Det var Dínús' hævn. Således bliver de to ved med at spille hinanden slemme puds; tilsidst forvandles kongedatteren og hendes tærner til krager, og hermed ender rimerne. Men sagaen, der haves, er endnu længere. Det ender til sidst i fryd og herlighed med giftermål mellem de to hovedpersoner. Rimerne hidrører fra den første halvdel af det 15. årh.

3. Rímur af Jóni leiksveini, 3 i tal, findes i et eneste hdskr. i landsbiblioteket i Reykjavík (en afskrift deraf i AM, Access. 20)[1]. De er uden tvivl fra tiden omkr. 1400, forfattede i et og

[1]) Jeg har dr. Jón Þorkelsson at takke for oplysningen om hdskr.; det var taget ud af en bog i 4° med forskelligt indhold af forøvrigt underordnet betyd-

samme versemål (ferskeytt). De går tilbage til en saga, der er ældre end den, der nu haves (jfr. nedenfor, hvor indholdet er kort gengivet).

4. Virgilius (Vergíles) rímur, eller, ifølge det sidste vers, Glettudiktar. De er to i ferskeytt uden egenlige mansange. De er trykte i *Kölbings* Beiträge. Æmnet er noget beslægtet med de foregående rimers. Den ene hovedperson er vismanden og troldmanden Virgilius. Denne bliver indbudt af en konge, der har en smuk og klog datter. Troldmanden vil nyde hendes elskov, men hun, der er lige så klog som han, beskæmmer ham og driver frygtelig spot med ham. Han hævner sig på hende på en ikke mindre beskæmmende måde, som ikke lader sig genfortælle. Moralen er, at kvinder ikke skal modsætte sig elskovshandel, og er for så vidt af en letfærdig art. Digteren udtaler, at han har digtet rimerne for en mand, Snorre. Det her behandlede æmne er velkendt fra den middelalderlige litteratur, jfr. *Comparetti:* Vergilio nel medio evo 1872 og Kölbing s. 220—23; men den islandske form for fortællingen er ikke genfunden i nogen fremmed original og er vistnok tildels islandsk opfindelse; således er omskabelsen af Vergil til en hest, hvorpå kongedatteren rider, uden tvivl islandsk påfund (jfr. dog fortællingen om, at den skönne kongedatter rider på vismanden Aristoteles' ryg rundt i haven i det franske digt L'ai d'Aristote).

5. Klerkaspil eller Klerkarímur, i alt 5, digtede i forskellige versemål og med korte mansange, og på en kvindes opfordring. Æmnet er meddelt i *Kölbings* Beiträge 229—30. Hovedpersonerne er to Parisklærke, hvoraf den ene, Primas, er troldkyndig, en rigtig middelalderlig folketroens Sæmund frode. De kommer bægge til en greve, og efter anvendelsen af forskellige öjenforblændelser får Primas grevens datter til ægte; rimerne ender med, at han også med trolddomskunster ødelægger en angribende hedensk hær. Rimerne, der åbenbart er nærbeslægtede med Lokrur, er morsomme og godt digtede; fra den første halvdel af 15. årh.

---

ning, og købt til landsbiblioteket. Også redaktör V. Asmundarson er i besiddelse af en afskrift af dette hdskr.

Det til grund liggende æventyr er, så vidt vides, ukendt. Men det er sikkert ikke blevet til på Island.

Foruden alle de her behandlede rimer er der endnu nogle, som åbenbart står midt imellem den ældste række og dem, der er fra omtr. 1500 og derefter. Det er naturligvis vanskeligt, for ikke at sige umuligt, i hvert fald så længe der ikke foreligger kritiske udgaver, at drage en aldeles bestemt grænse. Det er muligt, at der her burde være medtagne et par rimer til, f. ex. Hektorsrímur, Haralds rímur Hríngsbana (der af digteren betegnes som hans første arbejde, hvad de også selv bærer præg af) osv.

---

2. Afsnit.

Prosaisk litteratur.

Indledning.

Som bemærket kunde tidsrummet betegnes ved den kolossale afskriverflid, der udfoldes. Ved siden af denne hovedvirksomhed fremtræder der dog noget nyt også på den prosaiske litteraturs område. Først og fremmest fortsættes den originale sagaskrivning angående indenlandske personer, men kun på kirkehistoriens område (3 bispesagaer), hvilket er forståeligt nok. Hertil slutter sig annalværker, sagabearbejdelser og sammenstøbninger. Vi har allerede tidligere haft med sådanne at göre, og det er klart påvist, at de er begyndt allerede i det 13. årh.; det er fortsættelsen af denne virksomhed, der foregår i det 14. årh. og bliver nu dreven til det yderste. Tager vi f. ex. de forskellige håndskrifter, hvori Olaf Tryggvasons saga (i Fms.) foreligger, vil vi kunne se, hvorledes der efterhånden tilföjes, indsættes afsnit efter afsnit, der mer eller mindre løst står i forbindelse med sagaens hovedperson. Disse afsnit er dog kun afskrifter af ældre originaler; i de færreste tilfælde er de forfattede i det 14. årh. Denne samler-

virksomhed når sit höjdepunkt i Flatøbogens Olafssagaer, hvor ikke alene mindre afsnit, men hele store sagaværker findes optagne, såsom Færeyinga saga, Orkneyingasaga, Jómsvíkingasaga, Hallfreðarsaga, Haralds þáttr hárfagra, Hálfdanar þ. svarta, afsnit om Islands bebyggelse, Kristnisaga osv. osv. Her foreligger der i virkeligheden en karrikatur af sagabearbejdelse; hovedpersonen og hans sammenhængende saga, således som den f. ex. hos Snorre på en så mesterlig måde fremtræder, drukner ganske i al denne brogede mangfoldighed og uoverskuelige vidtløftighed. Der bliver intet sagahele mere. For så vidt er denne virksomhed det stik modsatte af de egenlige og oprindelige forfatteres virksomhed, der netop og ikke mindst bestod i — efter Ares eksempel — at holde alt uvedkommende strængt ude. Følelsen af, hvor lidet det oprindelige ægte sagaprincip nu betyder, måles bedst ved den svulmende stolthed, der kommer til orde i Flatøbogens fortale, hvor det hedder, at præsten Jon Thordsson har skrevet »kong Olaf Tryggvasons saga med alle dens afsnit (*þættir*) og Olaf den hellige Haraldssons saga med alle dens afsnit«.

Hermed hænger på en måde sammen lysten til at samle mange sagaer, uagtet de ikke sådan kunde kiles ind i hinanden, i store, kostbare håndskrifter.

Nærmest til disse sagaer slutter sig sagaer om opdigtede sagatids-Islændere. Her er den gamle sagaform som ellers bevaret, og de historiske sagaer er i alle henseender deres forbillede; heltene er af samme eller lignende art, tildels krigerske mænd, der indvikler sig i manddrab og blodsudgydelser af en eller anden grund. I én henseende bærer de tidens præg, nemlig ved forkærlighed for sentimental erotik; i flere af dem spiller kvinden en ganske anderledes fremragende rolle end i de historiske sagaer, hvor de dog har deres indgribende betydning; dette er en påvirkning af de romantiske sagaer. Vi skal her pege på den fremstilling, der findes i Tord hredas saga, Bárðarsaga, fremfor alt i kærlighedsromanen i særlig forstand, Víglundarsaga; ja, i den ellers noget forskellige Krókarefssaga spiller elskoven eller rettere kvindekærheden en ikke uvigtig rolle. De personer eller hovedtyper, vi finder, er i øvrigt den dybsindige, kløgtige smed, der fjærnt minder om Völund (Krókarefr); vi finder kraftkarlen Orm Storolfssons nære frænde, der i udlandet udfører bedrifter og aflægger kraft-

prøver (kampe med blåmænd i Norge, f. ex. Finnboge stærke). Endelig har vi en halvjætte som hovedperson (en landvættesaga i Bárðr snæfellsás) med forskellige sagntræk. Fælles for alle disse sagaer er deres overordenlig simple og kunstløse indretning, fremstilling og persontegning. Sagaens begivenheder følger ovenpå hinanden undertiden noget løst sammenhængende indbyrdes, men en sådan ophobning som i de opdigtede roman-agtige sagaer er der ikke. Både personer og begivenheder er temlig almindelige og uden de virkelig historiske sagaers skarptskårne individualiteter; dog er enkelte, som den nævnte Krókarefr, meget godt trufne og tegnede. I det hele må disse sagaer dog betegnes som temlig tarvelige, uden egenlig farve; man føler altfor stærkt forbillederne og forskellen på disse og efterligningen. Hvad der endvidere trykker disse sagaer ned er den omstændighed, at forfatterne viser megen ukendskab til de tider, de vil skildre. De begår slemme anakronismer (de omtalte blåmænd i det 10. årh. i Norge osv.). En vis underholdningsævne er disse sagaer i besiddelse af; det har da også været forfatterens mål at få lidt afveksling ind i den rent underholdende sagalitteratur.

I disse sagaer holder man sig til den hjemlige jordbund og man mærker den hjemlige duft også derved, at der indlægges vers, tildels affattede i friere drotkvædet (jfr. ovf. s. 23—24).

Til gengæld er der så endnu en række sagaer, der intet har tilbage af den hjemlige saga undtagen formen, dog altid uden vers[1]. Det er de helt opdigtede sagaer med fremmede ikke-nordiske personer, der foregår i al verdens fremmede lande, især i Saksland, Frankrig og Konstantinopel. De slutter sig i det hele nærmest til de franske romaner, men er også stærkt påvirkede af fornaldarsagaer og andre. Kampe mod Muhamedanere spiller en betydelig rolle. Personerne er ganske opdigtede, undertiden satte i genealogisk forbindelse indbyrdes, begivenhederne er helt fantastiske. I øvrigt henvises til indledningen til den specielle behandling af disse produkter. Disse sagaer er ren underholdningslitteratur, opståede af trangen til noget nyt, til ikke stadig at høre de gamle sagaer atter og atter; således har de gjort en vis nytte, men smagen har

---

[1]) Der findes kun 3 spottevers i den udvidede Mágúss. og en trolderemse i Vilhjálms saga sjóðs.

de ikke forædlet. Forfatterne har uden tvivl i de fleste tilfælde været bønder. Sprog og fremstilling og hele den åndelige horisont er overmåde lav og almueagtig; man skyr ikke lave og uædle udtryk. Disse sagaer har ingen ringe kulturhistorisk betydning, ja, denne er måske lige så stor som den litteraturhistoriske. I bægge tilfælde danner de et vigtigt bindeled mellem den hendøende oldtid og den gryende nytid. Disse sagaer og de dertil knyttede rimer har århundreder igennem været læste og afskrevne. Derimod er de i ringe grad bleven udgivne. En fuldstændig udgave af dem er næppe anbefalelsesværdig; derimod kunde det være ønskeligt at have fyldige uddrag af dem så ordrette som muligt, hvor man kun tog det vigtigste med og hvad der i særlig grad var ejendommeligt for enhver saga, men udelod hele den store masse af de betydningsløse og uhyrlige og så at sige identiske kampskildringer, som de er opfyldte af. Fremstillingen af begivenhedernes gang er i reglen ingenlunde ilde, men logisk og i det hele vel motiveret, ganske bortset fra deres indre usandsynligheder og umuligheder. Sproget er i reglen godt og ret fyndigt og kunde trænge til en nærmere undersøgelse og belysning. Der findes ofte gode ordsprog, der, så vidt jeg ved, ikke er fundne andre steder. Enkelte gange har træk fra folkeæventyr og overtro forvildet sig ind i dem, og de kan da få betydning for folkemindeforskeren, men i det hele er dette i en meget indskrænket grad tilfældet. Af forfatternavne kendes ingen; men det er rimeligst, at sagaerne tilhører de gamle sagaegne, særlig vestlandet.

---

§ 1.

Historiske sagaer.

Der er her kun tale om 3 bispesagaer, der således danner en ligefrem fortsættelse af de ældre bispesagaer og Hungrvaka (se II. bind, 2. afsnit, § 9 B III, 17 A II).

Árna saga byskups Þorlákssonar, udg. i Biskupasögur I efter papirsafskrifter af en membran, hvoraf der nu kun findes et par blade i AM 122, b fol. (Sturl.-hdskr.); desuden findes i AM 220, fol. et par blade af en anden membran, hvoraf der ikke

kendes nogen afskrifter. Sagaen fortæller ganske kort om Arne, för han blev biskop, men forfatteren er opfyldt af beundring for ham fra først af. Hans strænghed m. h. t. overholdelsen af kirkens love overfor lægfolk fremhæves straks med styrke; herved antydes rigtig, hvad der var det centrale i hans væsen og senere virksomhed. Arne blev viet til biskop til Skalholt 1269 og døde 1298; sagaen stanser ganske brat ved vinteren 1290—91, da Arne opholdt sig i Norge. Grunden til denne stansning er næppe den, at forfatteren ikke er nået til at skrive mere; den må snarest søges i håndskrift-forhold; et håndskrift er blevet defekt i slutningen eller en afskriver har måttet stanse pludselig; herfor taler et udtryk i k. 71, hvor der henvises til noget senere, der dog aldrig kommer.

Sagaen er for tiden efter 1269 særdeles udførlig og fortæller nöjagtig år for år om Arnes virksomhed. Især er de såkaldte »staðamál«, d. v. s. Arnes bitre strid med lægmænd angående patronatsretten over kirkerne, udførlig skildrede; det samme gælder bispens forhold til den nye islandske lovgivning under Magnus lagabøter (biskop Arnes Kristenret, se II, 919—20). Denne udførlige skildring er så meget mere værdifuld, som den ved sit omfattende indhold bliver i virkeligheden hele landets historie og det for en tid, hvorom man ellers ingen sagaer har, kun knappe annaler, en tid, som for Islands hele fremtid var af en så overordenlig betydning, — og den er så meget mere værdifuld, som den er bygget på det mest indgående kendskab til bispens liv og hans arkiv. De enkelte begivenheder dateres nöje. Der anføres breve, samt private skrivelser, og alt er åbenbart afhjemlet på det bedste. Fra først til sidst er sagaen præget af den solideste grundighed og pålidelighed. *G. Vigfússon* har udtalt (Bisk. I, s. LXXX—I), at forfatteren rimeligvis ikke var nogen anden end Arnes egen søstersön, den senere biskop Arne Helgason, der var hans kapellan og stod ham i det hele overordenlig nær. Jeg finder dette höjst sandsynligt, også fordi sagaens forfatter netop særlig interesserer sig for Arnes søsters börn. Arne Helgason var biskop 1304—20. I disse år måtte så sagaen være skreven. Alt taler for, at den tilhører denne tid. Således nævnes »herr Ivar Holm«, der i annaler omtales ved år 1307, 1312; han blev kansler 1314, men som sådan nævnes han ikke i sagaen. At sagaen under alle omstændigheder er forfattet i

Skalholt fremgår af kendskabet til bispearkivet, samt af et udtryk som »ude på Ørebak« (jfr. G. Vigfússon l. c.).

Sagaen danner et virkelig værdifuldt led i den hendøende selvstændige historiske sagaskrivning. Sproget er gennemgående godt, men bærer dog præg af den efterklassiske tid; især findes der en stærk brug af adjektiver på latinsk vis, samt enkelte fremmedord. I sagaen er der indskudt for årene 1268—88 annalstykker, der, oftest ganske ordret, stemmer med annales regii og uden tvivl er hæntede fra et søsterhåndskrift; jfr. Isl. ann. s. LXX—I.

Laurenzíús (Láfranz) saga byskups; trykt i Bisk. I efter AM 406 a, 4° og 180 b, fol. (dette hdskr. er delvis forkortet, hvorfor det i udg. er trykt som tillæg, s. 878 ff.). Desuden haves to mbr.blade i AM 406 a. Slutningen af sagaen mangler på grund af det til grund liggende hdskr.s defekte tilstand[1]). Sagaen handler om biskop Laurentius Kálfsson til Holar (1323—30). Denne mand var en begavet mand og meget lærd; særlig berömmes han for sit talent til at digte på latin og sin indsigt i kirkeretten. Han var tillige en uforfærdet mand, hvorfor han blev indviklet i forskellige stridigheder, særlig i Norge, idet han her sluttede sig til ærkebispen Jörund under hans hæftige strid med korbrødrene i Nidaros. Efter mange omskiftelser blev han valgt til biskop efter Nordmanden Audun rødes død; som sådan optrådte han med kraft og myndighed. Sagaen er for det 14. årh.s første tredjedel omtrent, hvad Arnes saga er for den sidste del af det 13.; den giver os et rigtigt og levende billede af landets historie, såvidt den går. Sagaen er meget detaljeret og fortæller meget interessant om Laurentius og hans forskellige oplevelser. Overordenlig morsom er episoden om Flamlænderen Joannes. Sagaen er meget udførlig, undtagen i begyndelsen, hvor den er annalmæssig, ja, tildels i en ren annalform. Helt igennem anføres også annalbrudstykker (synkronistiske oversigter) ved hvert år. G. Vigfússon har udtalt, at den benyttede annal er den såkaldte Lögmannsannáll, eller præsten *Einar Hafliðasons* annal[2]). Da denne Einar (om hvem se nærmere nedenfor) var biskoppens allerintimeste ven og fortroligste mand (forelæser), har G. Vigfússon formodet, at han også var sagaens

[1]) I Landsbibl. i Reykjavik 36, fol. findes en papirsafskrift, der går noget længere end de af udgiveren benyttede.

[2]) I udg. s. 804 anføres »alle annaler«.

fortatter (fortalen s. LXXXVII ff.). Dette er utvivlsomt rigtigt. Undersøger man imidlertid annalværket, vil man se, at sagaens annalstykker ikke er en direkte af- eller udskrift af annalen, men forholdet er det, at denne sidste er forfattet senere end sagaen, men efter samme kilder. Derfor er sagaens annalstykker ofte vidtløftigere og annalen ligesom uddrag deraf. Som forfatter er Einar meget ligefrem og upartisk, der fortælles både godt og ondt om bispen, (jfr. s. 870 om de to bisper). Hans sprog er let og flydende, men bærer et yngre præg end Arnes saga. Der er også uden tvivl lang tid imellem dem. För end ved eller efter midten af det 14. årh. er sagaen ikke skreven. Der hentydes (s. 843) til ærkebispen Arne 1346—49. Da Einar er født 1307, er det heller ikke rimeligt, at han har givet sig i lag med et så stort arbejde, för end i sin fuldmodne alder. Hans kilder har hovedsagelig været Laurentius' egne meddelelser — hvortil der i k. 1 direkte sigtes — og så bispearkivet på Holar. Forfatteren kender flere ældre skrifter såsom — foruden annalværker — biskop Gudmunds saga, der anføres (s. 829) og Torlakssaga; fra en sådan er jærtegnet i England (s. 810—11) hæntet (jfr. Bisk. I, 357). Den urigtighed har man påvist i sagaen, at forfatteren lader Hakon Magnusson blive kronet i Trondhjem istedenfor i Oslo[1]).

Det skal til slutning bemærkes, at begyndelsen til de to nævnte bispesagaer er meget uklassisk i sammenligning med de gode gamle sagaer.

Guðmundar saga byskups af abbed Arngrímr; jfr. ovf. s. 9. Arngrímr var først munk i Tingørekloster, men blev viet til abbed her 1351[2]); 1357 blev han officialis ved en bispevakance, men atter på et præstemøde afsat, fordi han blev »beskyldt for de hæsligste ting«[3]); hvori disse bestod, siges ikke. Samtidig måtte han også opgive sin stilling som abbed. Året efter blev han af Eysteinn Ásgrímsson og dennes medvisitator genindsat, og han synes nu at have været abbed til sin død, 13. oktober 1361[4]). I øvrigt vides intet nærmere om hans liv eller herkomst. Han er mulig den síra Arngrímr, der ifølge Isl. ann. (s. 397) blev af biskop

---

1) Se *G. Storm* i (Norsk) Hist. tidsskrift 3 R. IV.
2) Isl. ann. 224, 276, 355.
3) Sst. 225, 277, 405.
4) Sst. 226, 359.

Jon sendt til Norge i anledning af en strid angående noget jordegods (jfr. Laurentiussaga) og som 1334 fik Odde præstekald[1]), men 1341 »gik i kloster«[2]). Jeg nærer ikke *K. Maurers* betænkelighed ved identificeringen, jfr. hans afhandling: Der Elisabeth v. Schönau Visionen. Skulde ikke Arngrímr være den »anden«, der sammen med Eysteinn viste sig opsætsig mod abbeden? Det forekommer mig, at alt passer dertil. Abbed Arngrim har, efter sagaen om Gudmund at dömme, været meget lærd og belæst, navnlig i kirkelig litteratur, helgensagaer og deslige. Han anfører jævnlig paralleler til sagaens begivenheder, først og fremmest fra Thomas a Beckets saga, så fra Dunstanus saga, Speculum historiale, bibelen osv. Også i den hjemlige litteratur er han bevandret, således kender han og benytter Hrafnssaga; han citerer »islandske bøger« (nærmest vedrørende Gudmund) og annaler, samt Sturlas skrifter; rigtignok tillægger han Sturla noget — om Selkollahistorien — (s. 78), som slet ikke findes i hans skrifter. Han kender fremdeles Barlaamssaga, men henfører den til en urigtig Hakon (se II, 985); det er hvad vi ellers kan konstatere angående det 14. årh.s — mangelfulde — kendskab til de ældre litterære forhold. Endelig har han benyttet martyrologier og kalendarier. Arngrímr har således været en af sin tids lærdeste mænd og vistnok interesseret for mange idrætter, hvis han er identisk med den ovennævnte præst, der siges at have forsömt sit egenlige ærinde i Norge for at lære orgelspil, men hans moralske vandel har ikke holdt mål med hans lærdom.

Hvad hans saga om Gudmund d. hellige angår — den findes i Sth. 5, fol., AM 396, 398, 219—20, fol., udg. i Bisk. II —, er den upåtvivlelig, som *B. M. Ólsen* rigtig har fremhævet[3]), oprindelig forfattet på latin og bestemt til at læses i fjærne lande; dette forudsættes ligefrem (s. 6) og indirekte ved de indskudte beskrivelser af Island og islandske forhold; for Islændere er den slags ikke bestemt; fremdeles findes latinske former af islandske egennavne, ja oversættelser af disse foruden flere andre enkeltheder, der tydelig viser den latinske original. Anledningen til skriftet var sikkert den, at man på Island vilde få Gudmund kanoniseret af paven; for denne skulde der altså forelægges en fremstilling af

1) Isl. ann. 207, 349.
2) Sst. 352.
3) Safn III, 297—301.

hans historie og mirakler; man har så fået Arngrim til at skrive den; jfr. B. M. Ólsen l. c. Hermed stemmer hele fremgangsmåden; forfatteren giver en sammentrængt og knap oversigt over det faktiske indhold af Gudmunds levned, navnlig för han blev biskop; alt dette beror på den ældre saga om ham; derimod dvæles der ved hans mange undergærninger og hellighed; det er dette, der overalt stilles i første række tilligemed en temlig panegyrisk lovprisning af Gudmund som menneske og personlighed; herved fremkommer naturligvis et billede af bispen, der ikke er helt korrekt. Forfatterens kilder er den ældre saga, dog næppe den, der findes i Sturl.-saml., men den, der ligger til grund for denne; dennes eksistens — hvorom der II, 735 er udtalt en formodning — bestyrkes i höj grad ved Arngrims saga; desuden legendesamlinger og mundtlig fortalte jærtegnshistorier. I sin fremstilling af Gudmund, i sine betragtninger og sammenligninger af ham med andre helgener er forf. overordenlig bred og snakkesalig. Han skyr ikke at indflette helt uvedkommende ting, f. ex. et lille afsnit om pave Innocens (k. 23), altinget (s. 65—66), Elisabeth af Schönau (k. 71), for ikke at tale om begyndelsen, der handler om tilstandene i paveriget efter midten af det 12. årh. osv. Som saga betragtet må den da snarest sammenstilles med de lærde, vidtløftige, lidet læselige apostel- og helgensagaer, som vi för har haft lejlighed til at omtale. Morsom er sagaen heller ikke, skönt enkelte partier deraf ingenlunde er uden interesse.

Når sagaen er forfattet kan tilnærmelsesvis afgöres. S. 173 nævnes et jærtegn fra 1343; efter dette år må den være skreven, længe efter er den vistnok ikke forfattet. Arngrims digt om Gudmund er fra 1345 (se ovf. s. 9), og det er rimeligst at antage, at sagaen er fra samme tid; det bestyrkes ved udtrykket: »jeg broder Arngrim«, (s. 169), ikke »jeg abbed A.«

Hvad nu oversættelsen angår, er den ret flydende, men meget efterklassisk i sprogform; de latinske udtryk gengives ofte ordret, så at der fremkommer ganske uislandske vendinger; således et udtryk som *í fyrsta prologo* (for *í upphafi* osv.), der åbenbart gengiver in primo prologo. Oversætteren anvender bogstavrimende forbindelser i en afskrækkende mængde; det er også sikkert ham, der har indsat både vers af Arngrim selv og Einar Gilsson og ligeledes andre vers fra den ældre saga og Hrafnssaga, der umulig kan have

stået i den latinske original. At oversætteren, tiltrods for afvigelserne, også har benyttet den gamle saga, fremgår af de enkelte overensstemmelser med denne; det er dog muligt, at disse beror på læsning i sagaen og reminiscenser derfra. Når oversættelsen er foretagen, er usikkert. B. M. Ólsen har udtalt, at Arngrim selv var oversætteren; dette er muligt, dog tror jeg ikke, det er tilfældet. Et bevis herfor er måske den titel, som Arngrim får foran flere af versene: »således siger herr A.«

Endelig bemærkes, at sagaen egenlig er sluttet i k. 77 (således hdskr. 398); resten hidrører dog åbenbart fra Arngrim selv, dog med undtagelse af det sidste kapitel.

Til de foran behandlede sagaer slutter sig et lille afsnit, þáttr, om biskop Jón Halldórsson til Skalholt (1322—39), trykt i Bisk. II, samt i Isl. æventyri I, 84 ff., efter AM 624, 764 B og fl. Det er ikke nogen sammenhængende levnedsskildring, men þáttren dvæler — foruden ved bispens død — ved hans studeringer i udlandet (i Paris og Bologna); den rigdom af æventyr, han kunde og hvormed han morede sin samtid, fremhæves, og der fortælles to sådanne, som han selv skal have oplevet. Hvis dette ikke beror på en misforståelse, ser man, at bispen ikke har været bange for at binde sine tilhørere noget på ærmet. Der gives også et eksempel på, hvorledes Jón i sin prædiken indflettede æventyr. Þáttren, der i øvrigt er af ringe betydning, må være skreven ikke længe efter Jons død.

---

§ 2.

Islandske annaler.

I det foregående bind er den islandske annalskrivnings begyndelse kortelig omtalt; det er der påvist, at denne falder omkr. 1270; de eksisterende annalværker er alle yngre end 1300, selv om de går tilbage til de ældre; de må alle her udførlig behandles i sammenhæng. De er udgivne af den Arnamagnæanske kommis-

sion 1847, men bedst af *G. Storm* 1888, Islandske annaler indtil 1578. Udgiveren har i en udførlig indledning gjort rede for hver enkelt annal og deres indbyrdes sammenhæng. I udgaven er hver annal trykt for sig. De er følgende:

1. Annales Reseniani, AM 424, 4⁰.
2. Annales vetustissimi, AM 415, 4⁰.
3. Henrik Höyers annaler, AM 22, fol.
4. Annales regii, Gml. kgl. saml. i det kgl. bibl. 2087, 4⁰; også udg. i Sturlunga (1878) II.
5. Skalholts annnaler, AM 420 A, 4⁰.
6. Annalbrudstykke fra Skalholt, AM 423, 4⁰.
7. Lögmannsannáll, AM 420 B, C, 4⁰.
8. Gottskálksannaler, Sth. 5, 8⁰ og fl.
9. Flatøbogens annaler (uddrag); jfr. Flat. III. Hertil föjes den lidet betydelige:
10. Oddaverja annáll (tildels uddrag), AM 417, 4⁰.

Annales Reseniani — således kaldte, fordi hdskr. tilhørte P. J. Resen; den nu tabte original var formodenlig skrevet af en Nordmand og var af et meget blandet indhold (jfr. udg. s. IV). Disse annaler går fra år 228 til 1295, men begyndelsen mangler (de har begyndt med Kristi fødsel). I begyndelsen står en mængde år blanke. Både pave- og kongerækken anføres. Teksten er så at sige helt igennem på islandsk. Den første nordiske begivenhed, der anføres, er kongerne Hrøreks og Gudfrøds død 810. De islandske lovsigemænd og biskopper og den danske kongerække indføres; ligeledes anføres engelske og franske begivenheder, samt endelig fra sagaerne norske og islandske begivenheder. Det er klart, at de islandske hovedbegivenheder fra den senere tid er sådanne, der fortrinsvis vedrører Sturlungerne, med andre ord, annalværket står utvivlsomt på en eller anden måde i forbindelse med dem og det må være forfattet på vestlandet. Ved år 1294 omtales et fjældskred i Fagradal (sydvest for Sturla Tordssons gård, Staðarhóll; genfindes i ann. IV, VIII—X), hvilket peger i samme retning. Disse annaler, der er ganske kortfattede og består af lutter småsætninger, må betegnes som dem, der i form og indhold står de ældste isl. annaler nærmest. Efter Arnes bemærkning begyndte en ny hånd ved år 1283, hvilken oplysning dog ikke kan udnyttes videre, da ori-

ginalen som nævnt desværre forgik ved Universitets-bibliotekets brand 1728.

Annales vetus issimi begynder med Kristi fødsel og indledes med angivelse af, hvor mange år der var gået forud fra verdens skabelse m. m. i overensstemmelse med Hieronymus (jfr. Ann. reg. s. 80). En stor lakune for årene 1000—1269 findes her. Det hele slutter med år 1314, men således, at der efter år 1302 findes åbne pladser ved hvert år for senere tilföjelsers skyld. Altså stanser det egenlige annalværk ved 1302; resten er fra 1306 desuden skreven med forskellige hænder; der foreligger altså her en selvstændig suksessiv tilföjelse. Annalen er helt igennem på islandsk; den er overordenlig nærbeslægtet med Reseniani; der findes i den første del meget få og ubetydelige afvigelser, og det synes da, som om Resen. står på et mindre oprindeligt standpunkt. I den sidste del er afvigelserne ganske vist betydelige, men grundstokken er åbenbart den samme. Her har to forfattere udvidet og forøget teksten hver på sin måde. Ejendommeligt for ann. vetust. er, at der lægges særlig vægt på lagmandsrækken samt på at angive, hvorledes de ny lovbøger blev vedtagne. At denne annal er afskreven og istandbragt på vestlandet (i Vestfjordene) er der ingen tvivl om, eftersom der netop i den sidste del tages så meget hensyn til de egne. Dog er det ikke usandsynligt, at slutningen (fra 1306 af; 2. hånd) er tilföjet på det vestlige nordland.

Henrik Höyers annaler går fra år 547 til 1310; de er i begyndelsen ganske kortfattede, men tilföjer dog enkelte islandske begivenheder fra sagaer og har bestemte angivelser om lovsigemændene. Fra slutningen af 12. årh. (1192) bliver der större tilföjelser, og i den sidste del af det 13. årh. til slutningen er grundteksten ret meget udvidet både med indenlandsk og udenlandsk (norsk, dansk, engelsk-skotsk) stof. Det er klart, at disse annaler har haft til grundlag en afskrift af et hdskr., der stod imellem Resen. og vetust., nærmest en udvidelse af den første. Dette grundlag har åbenbart sluttet med 1302, ti hertil kan de ordrette paralleler følges; men netop her begynder i vetust. de spredte tillæg; derefter er der ingen ordrette overensstemmelser; årene 1303—10 er — ligesom 1303—14 i vetust. — et selvstændigt tillæg.

Annales regii begynder ved år 46 f. Kr. og slutter, som de nu foreligger, ved 1341, men der mangler noget af slutningen. Hoved-

håndskriftet ender imidlertid ved 1328; resten findes i en afskrift af Arne Magnússon. Det hele indledes med kronologiske bemærkninger og beregninger efter Josephus, Hist. scholastica, Konunga bók og Hieronymus (jfr. Ann. vet.). Allerførst findes en latinsk universalhistorie fra Cæsar til 453, men hdskr. er her defekt. Med samme hånd er selve annalen skreven; også denne er i begyndelsen på latin. Det vil sige: skriveren har ligefrem taget et latinsk annalhåndskrift og afskrevet det indtil år 958 — hvorefter der kun findes nogle få sætninger på latin. Ind i den latinske tekst har han skudt islandske notitser, første gang ved år 47, 58, 60; nogle gange har der ikke været efterladt plads nok til den isl. notits, hvorfor endel af den da måtte tilföjes i randen. Disse notitser stemmer omtrent ganske med Ann. Resen. og tildels vetust. Heraf er det tydeligt, at skriveren[1]) har haft for sig bægge disse annalværker og kombineret dem, men særlig er det Resen., der er benyttet; jfr. nedenfor. Dette grundlag er benyttet helt ned til 1279, idet skriveren dog udvider det ved en stærk benyttelse af islandske sagaer, Kristnisaga, Ares og rimeligvis også Sæmunds værker, samt den hele række af kongesagaer lige ned til Magnus lagabøter; også Knytlinga, Sturlunga og biskop Gudmunds saga er benyttede. De isl. lovsigemænd anføres nöjagtig. Dette kan siges at være det første större selvstændige annalværk, hvor de hjemlige kilder er så systematisk ekscerperede. Forfatteren tager ligeledes gennemgående hensyn til den engelske og franske historie (hvad der i så henseende anføres stod dog måske i den latinske original?). Efter år 1279 begynder skriveren at sætte åbne pladser ved de enkelte år — naturligvis fordi han nu ikke havde flere eksisterende sagaer at benytte —; disse er tildels udfyldte med senere hænder. Årene 1280—82 synes at være selvstændige, derimod er 1283—95 (slutn. af Resen.) ordret som Resen. Herefter er et håndskrift fulgt, der var nærbeslægtet med Höyers annaler til 1306, hvor hovedhånden og den oprindelige ramme helt stanser. Ann. vetust. er her ikke benyttede. Hvad der herefter følger, er tilföjet med forskellige hænder. Dette betydelige annalværk er utvivlsomt også forfattet på vestlandet, hvilket allerede fremgår af det nære slægtskab med Resen., samt af, at der særlig tages hensyn til vestlandet. Et så

---

[1]) Eller den oprindelige forfatter, ti skriveren er næppe identisk med denne.

utvivlsomt vidnesbyrd findes desuden som henvisningen til Sturla Tordsson (s. 134) ved år 1259; her omtales noget, ærkebiskop Folke skulde have meddelt ham (hvilket først kan være sket efter c. 1265). Forfatteren har uden tvivl kendt Sturla personlig og er rimeligvis død som gammel mand kort efter 1306. Håndskriftet er kommet fra Holar, hvortil det fra vestlandet må være kommet.

Skalholts annaler begynder ved år 140 e. Kr. — men begyndelsen mangler — og ender ved år 1356, men der mangler blade for årene 1013—1180 og 1264 (slutn.) —73 beg.; der findes åbne pladser ved årene 1316—24 og 1347—56. Teksten, der så at sige helt er islandsk, slutter sig meget nær til Ann. reg., idet den störste del af de her stående latinske bestanddele er ordret oversatte, og stykkevis, f. ex. 1206—26, er hele teksten omtrent ordret stemmende dermed. På den anden side er der ingen tvivl om, at forfatteren også har benyttet et håndskrift, der omtrent var identisk med Resen. Atter her finder vi således en sammenarbejdelse af to kilder. Endelig har han selv tilföjet efter sagaer hist og her nogle enkeltheder (f. ex. fra Laxdœla og Eyrbyggjas.). Efter 1305 bliver selvstændigheden eller uligheden med Reg. stadig större, hvad der jo er naturligt nok. Forfatteren har optaget en del stof, der viser hans tro på varsler og lign. Det er af det hele klart, at han har tilhørt Skalholt bispedömme, ja, der er flere enkeltheder, der nogenlunde bestemt synes at tyde på Skalholt selv som hans hjem, og dette støttes ved navnet »Skalholtsannal den gamle« (se forord s. XVI). For den første halvdel af det 14. årh. er dette annalværk særdeles betydningsfuldt.

Annalbrudstykke fra Skalholt kaldes et brudstykke, der går fra midt i 1328 til 1372, dog således, at den egenlige hovedhånd stanser ved 1362; resten er senere tilföjet af forskellige. Brudstykket er ret righoldigt og indeholder ret interessante ting, og det er ikke nærbeslægtet med nogen anden annal. Der anføres begivenheder særlig vedrørende bisperne og bispestolene. Det synes at være forfattet på sydlandet og er måske særlig knyttet til Skalholt. *G. Storm* har udtalt, at annalen hidrørte fra Mödruvallakloster. Herimod synes dog enkelte udtryk temlig bestemt at tale. Den interesse, der vises det nævnte kloster, kan have sine særlige grunde; det var om det, at der stod en hæftig strid mellem de to biskopper i Laurentius' tid. Der mærkes et vist slægtskab med Lögmannsannáll.

Lögmannsannáll, burde rigtigere hedde Einarsannáll Hafliðasonar; den begynder nu med år 70, men begyndelsen mangler; til 1361 er den skreven med forfatterens egen hånd; for årene 1380—92 findes et skrevet tillæg med forskellige hænder, og endelig er der tilföjet en oversigt over årene 1393—1430. Denne höjst vigtige annal er forfattet af præsten Einar Hafliðason, der formentlig også skrev Laurenziussaga (se ovf. s. 67—68). Einar er født 1307 og var en sön af præsten Haflide Steinsson til Bredebolstad i Vestrhop, d. 1319. Han meddeler nöje, hvilke kirkelige vielser han selv har modtaget indtil han blev præst til Höskuldstad 1334; 1340 blev han ökonom på Holar og året efter officialis; 1344 fik han Bredebolstad, rejste udenlands og traf pave Clemens VI i Avignon 1345—46. 1370—76 var han igen officialis og ökonom på Holar. Fra Flatøannalen vides det dernæst, at han endnu engang i sin höje alderdom 1391—92 var officialis, og døde 1393; det hedder om ham, at »han døde til sorg for alle«. Einar var en hædersmand og dygtig person, rigtig en kærnekarl. Han, der besad biskop Laurentius' fortrolighed og intime venskab, nærede litterære interesser i en udpræget grad. Foruden sagaen om Laurentius vides han dog kun at have skrevet det her behandlede annalværk. Alene den måde, hvorpå han selv omtales ved fødselen 1307 er et tilstrækkeligt bevis for forfatterskabet. Han har været i besiddelse af en latinsk annal, der var nærbeslægtet med Reg.; den latinske original er flere steder bleven stående. Selvstændige tilföjelser er gjort hist og her i begyndelsen, der måske ikke direkte hidrører fra Einar selv. Der tages særligt hensyn til helgener og deres martyrium, til paverækken og kirkehistoriske begivenheder. Det udenlandske stof indskrænkes i øvrigt stærkt og forsvinder så at sige helt i de senere dele af værket; de indenlandske begivenheder bliver så meget udførligere behandlede. Ved 1257 omtrent begynder udførligheden; för dette år er annalen temlig kortfattet og udtogsagtig; især er den udførlig efter 1300. For hele det 14. årh. er dette et af de vigtigste annalværker, tilmed da det må betragtes som ubetinget pålideligt. Der findes enkelte paralleler til Brudstykket fra Skalholt; i øvrigt findes ingen direkte originaler. Einars egen hånd stanser, som sagt, ved år 1361 midt i en sætning. Der kan ingen tvivl være om, at han desuagtet også er forfatter til det følgende lige til år 1380, men han har

dikteret indholdet til en skriver (»2. hånd«). I 1380 begynder »3. hånd«; med »4. hånd« er årene 1380—83 og 1388—92 delvis skrevne, med »5. hånd« 1384—87. Her findes flere åbne pladser ved de enkelte år. Da Einar lever lige til 1393, forekommer det mig utvivlsomt, at alle disse »hænder« hidrører fra hans egne skrivere, og at hele annalen til 1392 er hans eget værk. Teksten er ensartet helt igennem, og det er naturligst at tænke sig ham, der var rask og rørig lige til sin død, selv som den suksessive fortsætter. Selv nævnes han sidste gang 1376. Egenligt tillæg er altså kun 1393—1430; det er et selvstændigt og værdifuldt arbejde, der tillige er meget udførligt; dets forfatter er ganske vist noget overtroisk og beretter en del utroværdigheder, men hvad han meddeler om Island — og det er det allermeste — gör indtryk af at være helt pålideligt. Der er endel, der tyder på, at denne fortsættelse er forfattet i Skalholt.

Gottskálks annáll kaldes en annal fra Kristi fødsel til 1578, istandbragt af provsten Gottskálk Jónsson og, for slutningens vedkommende, af hans sön, Jón. Gottskálk var præst til Glaumbær 1550—93. Han og hans annal falder udenfor dette værks rammer og vedkommer os kun for den første dels vedkommende. Det er klart, at Gottskálk har haft en gammel og god annalbearbejdelse, der er gået ned til 1394, hvor begyndelsen var på latin, omtrent identisk med Ann. reg. Stoffet er i øvrigt omtrent det samme som i de andre annaler; indtil c. 1340 synes denne annal at være nærmest beslægtet med Skalh. ann. Der findes her som ellers selvstændige tilföjelser f. ex. af komputistisk art i begyndelsen. Under årene 1273—76 findes store uddrag af Sturlas Magnussaga. Selvstændig værd har denne annal for det 14. årh., særlig dets sidste halvdel, samt den følgende tid. Udgiveren har påpeget et annaluddrag 636—1394, der rimeligvis skulde ligge til grund, og dette er utvivlsomt rigtigt. Af dette havdes tidligere et, nu tabt, skindblad, der haves i afskrift, trykt i Storms udgave s. XXVIII—XXX. Da Gottskálk benyttede denne original, har den været fuldstændig. Om andre herhen hørende håndskrifter og ekscerpter henvises til Storms udførlige redegörelse.

Flatøbogens annaler, *Flateyjarannáll,* er skrevne af præsten Magnus Thorhallsson ved 1390. Til grund ligger et hdskr., nærbeslægtet med Ann. reg., vetust. og Skalh. ann.; det latinske stof

er her oversat på islandsk; desuden er Einar Hafliðasons annal benyttet og udskreven; Magnus har fået den til låns hos Einar, hvilket er let forståeligt. Flatøbogen er jo udarbejdet for stormanden Jón Hákonarson i Víðidalstúnga. men mellem denne gård og Bredebolstad er der knap et par timers ridt. Magnus har flere steder rettet Einars tidsregning. men kombinerer i øvrigt de benyttede kilder så ukritisk, at den samme begivenhed kan findes to gange. Annalen indledes med forskellige kronologiske stykker, først handles der om de seks skabelsesdage efter Rímbeygla; så følger Bedas beregning og dernæst alt, hvad Ann. reg. indledes med, tilligemed en oversigt over Jesu liv. I selve annalen findes enkelte selvstændige tilföjelser (se udg. s. 381—83) mest efter danske annaler og Sturlunga. Især selvstændig er den i slutningen, og her findes de sædvanlige åbne pladser, endogså for enkelte navne. Lånene fra Einars annal går til 1385. Dette svarer netop til Flatøbogens udarbejdelsestid. Annalen slutter med 1394; også her foreligger der tilföjelser.

Den såkaldte Oddaverja annáll er en yngre kompilation, der ikke vedkommer os her. Kun skal bemærkes, at en gammel annal til 1313, der har indeholdt enkelte særlige bemærkninger, der genfindes her, er benyttet.

Af denne oversigt er det klart, at der er et indre slægtskab mellem så godt som alle disse annalværker. Men hvorledes dette i det enkelte skal bestemmes, er det vistnok umuligt nu at udrede, snarest fordi så mange annalopskrifter er tabte. Gangen i hele annalskrivningen er ikke desto mindre tydelig nok. Som för bemærket har man oprindelig haft en latinsk annal, der synes først at være bleven bragt til landet ved eller kort efter midten af det 13. årh. Denne har man afskrevet og lagt til grund; man har så oversat den på islandsk, tildels forkortet den og så tilföjet begivenheder fra islandske sagaer om inden- og udenlandske begivenheder; her har man da måttet foretage de nødvendige beregninger. Denne grundstok, der nærmest genfindes i Ann. Resen.-Vetust.-Skalholts ann., er så atter på forskellig vis og i en meget forskellig grad bleven udvidet efter de enkelte udarbejderes interesser, midler (kilder) og hjemstavn. Efter at begyndelsen var gjort, er afskrivningen og bearbejdelsen hurtig bleven almindelig, og man har da selvfølgelig som ellers interpoleret teksten og sammenarbejdet flere

annaler, som vi har set eksempler på; denne virksomhed kan siges at være fortsat ned til vore dage. Da de ældste annaler er skrevne henimod slutningen af det 13. århr., er det naturligt, at de er udførligst og selvstændigst for skriverens samtid og her divergerer de også mest. Men netop herved får de deres hovedbetydning i historisk henseende.

Med hensyn til disse annalers indretning er at bemærke, at i reglen angives hvert ti-år med romersk tal i randen, i enkelte som Vetust. med arabiske tal. Men desuden betegnes hvert år ved de såkaldte söndagsbogstaver og gyldental (numerus aureus), betegnede ved prikker foran eller efter bogstaverne. Også indiktionerne betegnes. Denne måde at betegne årene på er specifikt islandsk. Der findes ofte indre uoverensstemmelser m. h. t. de enkelte årstal mellem de enkelte annaler; dette kommer dels af skrivernes fejlagtige opfattelse eller mangelfulde forståelse af den nævnte indretning, dels af bevidste, afvigende beregninger, dette sidste især for de norske kongers vedkommende. Herefter deles annalerne i to klasser (jfr. *Storm* s. LXXX). I det hele er det Bedas beregning, der ligger til grund; særligt for de islandske annaler er imidlertid, at de begynder påskecyklen, ikke som Beda med år 1, 532, 1064, men med år 76, 608, 1140, hvilket system er det, der findes i talbyrðingr (se II, 955) og som synes ganske ukendt udenfor Island (Storm s. LXXIV). Enkelte afskrivere viser, at de slet ikke har forstået systemet.

Den latinske original, som har dannet grundlaget, er ifølge Storms påvisning Ekkehard af Auras Chronicon universale eller en særlig bearbejdelse deraf, navnlig en sådan, der har optaget uddrag af Sigibert af Gembloux' annaler. Den historiske indledning, der findes i forskellig udstrækning, hidrører fra Hist. scholastica. Den engelske kongerække, hvor årstallene beror på en vilkårlig beregning, stammer fra en engelsk annal, hvor kun antallet af kongernes regeringsår angaves. Endelig er også danske annaler benyttede, vistnok de samme som etsteds antydes i Knytlinga, men ingen af de nu kendte bearbejdelser. At de enkelte forfattere eller bearbejdere har været gejstlige, må betragtes som en given sag; nogle annaler lægger særlig vægt på paverækken og betegner sig derved »som hørende til en mere kirkelig historieskrivning ved at begynde ikke fra Cæsar, men fra Christi fødsel.«

Annalskrivningen i det 14. årh. bærer endnu engang et kraftigt vidne om den levende historiske interesse på Island, den energiske forfattervirksomhed og endelig den udstrakte samle- og bearbejdelseslyst og ævne, som det 13. årh. også så klart vidner om. Denne virksomhed fortjener al anerkendelse.

---

§ 3.
Opdigtede sagaer om fortids-Islændere samt andre dermed beslægtede sagaer og þættir.

I II. bind er de ældre sagaer gennemgåede; vi har set, hvorledes begyndelsen var, hvorledes fortsættelsen gik for sig. Vi kommer nu til slægtsagaens afslutning. Vi har set, at der i forskellige af det 13. årh.s bearbejdelser er optaget endel halv- eller uhistorisk stof, uden at man vidste, at det var det. Vi har fremdeles set, hvorledes mindre sagaer og þættir er bleven sammensatte, hvis stof også kun delvis er historisk, uden at forfatteren har anset det for digtning, idet han tog det stof, der efterhånden i folketraditionen havde dannet sig uden virkeligt grundlag. Det samme gælder om de ældre Fornaldarsagaer. Alle disse sagaer blev læst og atter læst. Der måtte komme den tid, da også disse sagaer var blevne så velkendte, at man trængte til nye, til afløsning. Her kom, som för bemærket, de franske romaner vel til pas; disse har, som påvist, haft stor indflydelse på litteraturen i det 14. årh. og den litterære smag. Flere af Fornaldarsagaerne har sikkert været en bevidst digtning; efter at begyndelsen engang var sket, er man gået videre ad den vej. Man skyede nu ikke at forfatte sagaer i smag med de historiske slægtsagaer og med dem som forbillede, altså sagaromaner med helt opdigtede personer; de bærer fuldtud præget af det 14. årh.s kultur og dannelse. Den islandske fantasi har til alle tider været meget fattig, og tillige stereotyp. Hvorvidt sådanne produkter blev andet end törre og kedelige, berode på den enkelte forfatters ævne til at gribe de morsommere og bedre motiver og sætte dem således sammen, at de blev underholdende, selv om tidsforhold og tidskolorit ikke var den rigtige — det kunde nemlig samtiden ikke kriticere. At der

brugtes hjemlige personnavne, og at man søgte at göre begivenhederne så norsk-islandske som muligt, siger sig selv.

I. Der er her først et par sagaer, der handler om virkelige islandske personer, men som dog for störste delen er ganske opdigtede og må sidestilles med dem, hvis personale er helt uhistorisk.

Harðar saga Grímkelssonar, jfr. II, 429—31; den er udg. i Ísl. sögur II efter AM 556 A, 4° og fl. Den handler om de fredløse fostbrødre Hörd og Grim, heltene og røverne fra den lille holm inderst i Hvalfjorden og deres tragiske endeligt. Den gamle historiske saga er her bleven i den grad interpoleret med fabler, med udenlandsrejser, bersærkedrab, kampe med höjboer og lignende fornaldarsagamotiver, at det er meget vanskeligt nu at udskille nogen historisk kærne af alt dette, undtagen for begyndelsens vedkommende, hvor vi har et lille, ægte brudstykke endnu bevaret. I sagaen findes en mængde viser, der overhovedet tilhører de alleryngste[1]) og ikke er ældre end fra 14. årh. Ældre er sagaen ganske vist ikke. Forfatteren har vistnok haft hjemme i sagaens hovedegn, til hvilken han har et udstrakt kendskab, uagtet han forklarer stedsnavnenes oprindelse galt. I sagaen citeres en ellers ukendt Álfgeirsþáttr (s. 97). Personerne karakteriseres i ret almindelige træk. Drömmemotivet anvendes efter historiske forbilleder (Ragnhild i Halfd. svartes saga). Enkelte handlinger eller træk er ikke uden poetisk værd, og fremstillingen er ret flydende og logisk. På den anden side findes der de störste urimeligheder, som f. ex. den latterlige fortælling om »hærlænken«, der påkommer Hörd under hans sidste kamp og som han hugger (!) af sig. Forfatteren har kendt ordet, men ikke haft anelse om, hvad der mentes derved.

Finnboga saga ramma, findes i AM 132, fol. og fl., udg. af *H. Gering* 1879. Der nævnes en Finnboge ramme som en historisk person i Vatsdœlasaga s. 51 ff., hvor han er bosat på Borg i Vididalen, og hvor der fortælles om hans og hans søstersön Bergs mellemværende med Ingimundssönnerne, samt i Landnáma (k. 241 /206), hvor han anføres som sön af Asbjörn dettiáss i Flatødalen

[1]) Jfr. *Janus Jónsson* i Tímarit XIII, 1892.

(vestligst i Tingøsyssel). Der er således ingen tvivl om, at Finnboge er en historisk person fra den sidste del af det 10. årh. Man har let ved at tænke sig, at der i hans hjemstavn, på grund af hans tilnavn, er gået frasagn om hans legemlige styrke og dertil knyttede kraftprøver (jfr. Ormr sterki Stórólfsson); disse frasagn har i tidens løb antaget store dimensioner og nye er komne til. Det er denne Finnboge, sagaen handler om, men der er, bortset fra navnene, vistnok ikke et historisk ord i hele sagaen; den er fra først til sidst digt eller roman. Asbjörn befaler, at barnet skal sættes ud, hvilket sker, det findes og opdrages af fattige folk. Urðarköttr, som det kaldes, vokser sig stor og stærk og bliver endelig erkendt af sine forældre som deres sön. Han udfører en hel del bedrifter — redder skibbrudne Nordmænd, hvis styresmand hedder Finnboge; døende giver han Urðarköttr sit navn. Denne rejser udenlands, dræber først en björn og en af Hakon jarls mænd Alfr, må kæmpe med en blåmand osv. Så begiver han sig til Grækenland, hvor han atter hos kong Jón aflægger kraftprøver, derfra tilbage til Norge, ægter Alfs datter og rejser så hjem til Island. Her har han striden med Ingimundssönnerne, der dog skildres ganske uhistorisk, osv. Der er her en mængde motiver ophobede og det af den bekendteste art. Det hele er ikke dårlig gjort, og sagaen er ret læselig, skönt navnlig den sidste del er meget langtrukken. Den historiske kolorit er derimod ganske forfejlet. Det er de senere tiders ånd og tilstande, der overalt er de mest fremtrædende. Forfatteren viser udpræget kendskab til Finnboges oprindelige hjem (Flatødalen) og ikke mindre til Vididalen og nærliggende egne. Forf. har ikke benyttet Landn.; han kender ikke en eneste af de sönner af Finnboge, som den nævner, men anfører andre 7. Personkarakteristikken er uden farve og originalitet, og begivenhederne er ikke altid synderlig godt motiverede (jfr. udg. s. XXXIX); fremstillingen er noget almueagtig og fuld af gentagelser. Sagaens værd er i det hele grumme ringe. Den kan ikke være ældre end c. 1300; meget yngre kan den heller ikke være, da den findes i AM 132[1]). Sagaen synes snarest skreven i Vididalen og kan betragtes som en yngre søster til Grettissaga; den kan også sammenstilles med Svarfdælasaga.

Hertil kan föjes Spesarþáttr bagved Grettissaga — om hvor-

---

[1]) Det af udg. s. XXI—IV trykte brudstykke har forkortet teksten.

ledes Torstein dromund hævnede Grettir og ægtede grækerinden, den rige Spes, en elskovsroman —, samt det første afsnit af samme saga om Grettirs forfædre. Det hele er sen digtning. Jfr. II, 749—51.

Andre sagaer uden noget som helst historisk grundlag, med opdigtede personer osv., men ikke uden vilkårlige tilknytninger til historiske personer, er følgende.

Kjalnesinga saga, udg. i Ísl. sögur II (1847) efter tildels meget unge hdskrr. som AM 471, 504, 4° osv. Sagaen tager sit udgangspunkt fra Helge bjóla på Kjalarnæs og Örlyg og følger en tradition eller snarest et Landn.-hdskr. Men disse to er omtrent de eneste historiske personer, der nævnes. Helges sön er Torgrim gode, der har sönnen Torstein. En Nordmand Andríðr kommer til Island, gifter sig og får sönnen Búe; og det er denne, der bliver sagaens hovedperson; derfor kaldes den også med rette *Búasaga* i flere hdskrr. Bue opfostres hos en troldkyndig fostermoder Esja. Selv er han ikke hedensk troende. Han kommer snart i konflikt med Helges slægt, afbrænder et tempel og dræber Torstein. Nu må han opholde sig i en fjældhule i længere tid; besøger desuagtet lege og har elskovsæventyr, bortfører en bondedatter, der elskes af en bondesön, som senere dræbes af Bue. Nu rejser han udenlands, træffer Torf-Einar og Harald hårfagre (!); denne lader ham hænte et tavlbord hos sin fosterfader Dofre; hos denne er han en vinter og nyder hans datter Frids elskov. Så kæmper han med en blå mand, rejser hjem, udsoner sig med Torgrim gode og ægter hans datter. Hans og Dofredatterens sön Jökull kommer til ham, men Bue vil ikke straks anerkende ham; de brydes, Bue falder og dør kort efter af det sår, han har fået. Alt er her lånt flitter fra de forskelligste tider; en irsk konge Konofogor fra Olaf d. helliges saga får forf. endogså brug for. Om den fra forskellige hold sammenplukkede beskrivelse af det hedenske hov henvises til min afhandling i Árbók hins ísl. fornleifafjelags 1898. Sagaen er forfattet af en mand på eller i nærheden af Kjalarnæs (i Vidøkloster?; forf. er åbenbart gejstlig); han er meget nöje stedkendt. I sagaens slutning henvises til den tid, da biskop Arne Torlaksson var på bispestolen og en Nikolaus Pétrsson boede på Hof (på Kjalarnæs), samt i kap. 2 til en Óláfr Jonsson; denne nævnes i biskop Arnes saga k. 2 ved midten af det 13. årh. Når sagaen er forfattet kan

ikke nærmere bestemmes; men den tilhører vistnok den første halvdel af det 14. årh.

Jökuls þáttr Búasonar slutter sig hertil som et yngre tillæg eller afsnit, der skulde indsættes i Búasaga kap. 18 (jfr. udg. s. 458, anm. 15); udg. sst. Der fortælles om Jökull og hans rejse bort fra Island; han forslås til Grönlands ubygder og må döje meget; har mange æventyr med jætter og jættekvinder af den simpleste art; frælser Hvidsærk og Marcibilla, kongebörn fra Særkland, fører dem hjem, ægter kongedatteren og bliver konge; en ægte »lögnesaga«. Þáttren er langt yngre end Búasaga, hvis forfatter udtrykkelig siger, at han intet ved om Jökuls senere skæbne. Det er dette, der har ægget forf. til at digte sit umulige produkt. På grund af sproget er det næppe yngre end fra c. 1400.

Víglundar saga ok Ketilríðar, udg. i Nord. oldskr. XXVII efter AM 510, 551 a, 4⁰ osv. Sagaen er en ren og skær elskovsroman, hvis personer så godt som alle er opdigtede; der er anvendt enkelte historiske navne. Således spiller Harald hårfagre i begyndelsen en rolle. Den kvindelige hovedperson Ketilrid göres til en datter af den fra Landn. kendte bonde Holmkell på Foss (nordvestlige Snefjældsnæs), men hans hustru og börn er opdigtede. Jarlen Tore i Norge har en datter Olöf, kaldet strålen, som jarlesönnen Torgrim forelsker sig i; hun gengælder hans følelser; faderen vil imidlertid gifte hende med den gamle Ketill i Raumarike, men Torgrim bortfører hende, rejser til Island og nedsætter sig på Snefjældsnæs. Med Olöf får han sönnerne Trauste og Víglund (navnene er symbolske). Der går nu to handlinger jævnsides, Ketils forsøg på at hævne sig på Torgrim (han sender bl. a. to af sine sönner til Island, samt en Hakon, der har bejlet til hans datter), som alle er frugtesløse, og Ketilrids og Viglunds elskov. Denne afstedkommer ulykker; især fordi Ketilrids to skurkagtige brødre vil Viglund alt det onde, de kan; de støtter naturligvis den nævnte Hakon, men både denne og de finder døden i en kamp med Viglund. Viglund og Trauste rejser udenlands og udøver bedrifter, men kommer hjem igen og bliver forslåede af stormen til østlandet. Imidlertid har Ketilrids fader fået et skinægteskab i stand mellem hende og en pludselig opdukkende gammel bonde på østlandet, og tilfældet vil, at Viglund netop træffer ham. Noget bryllup er der ikke blevet holdt, men Ketilrid går ud fra, at hun

er gift og er meget nedslået. Det viser sig dog, at bonden er Viglunds egen farbroder. Han og Holmkell har fundet på denne plan netop for at bevare Ketilrid for Viglund. Nu ægter de to hinanden; der holdes flere bryllupper på engang. Hele fortællingen er båren af en ideel følelse, idet det er forf. om at göre, at Viglund ægter Ketilrid som mø. Handlingen selv, der er af en prisværdig simpelhed, lider af flere indre urimeligheder, og flere enkeltheder er dårlig motiverede og »lavede«. I og for sig er selve elskovsmotivet som sådant ikke dårligt opfundet. Ganske vist er karaktererne ikke synderlig godt tegnede. Ketilrid får man ikke rigtig hold på. Hun er meget blød og sentimental; hun mander sig aldrig op til en handling, falder i afmagt — det gjorde ikke de gamle sagakvinder på Island — osv. Sagaen må trods enkelte könne optrin kaldes ret tarvelig både i komposition og indhold. Bedst lykkede er i virkeligheden de könne indstrøede vers. Der er mange forbilleder for sagaen og de er let kendelige. Der findes genklange fra Fridtjofssaga, ligeledes fra sagaen om Hring og Tryggve, især minder Ketilrids betænkeligheder i kap. 6 levende om Brynhilds i den nævnte saga. Ketilrid benytter en hinde for sit ansigt for at göre sig mindre smuk, et træk, der er lånt fra Mágussaga, og således videre. Så er der gamle sagamotiver som hestekampe, boldlege, troldkyndige kvinder osv. At forf. ikke kender Harald hårfagres tid og den tids kultur er klart; han begår i så henseende de störste anakronismer. Sagaen er næppe helt bevaret i sin oprindelige skikkelse; den beskrivelse af kærligheden, der findes s. 62--63 er sikkert nok et senere indskud; den mangler i den ene række af hdskrr. Ældre end fra den sidste halvdel af det 14. årh. er sagaen ikke. Hvis bemærkningen om »Torkel skinnefja, der kom ud med Bård Snefjældsås« (s. 64) er oprindelig — hvad den gör indtryk af at være — er den yngre end Bárðarsaga. I alle tilfælde har forf., der er særdeles stedkendt, været bosat på Snefjældsnæs (på Helgafell?).

Bárðar saga Snæfellsáss ok Gests. Denne saga, der fandtes i Vatshyrna, og hvoraf der nu haves $1^1/_4$ blad i AM 564 a, 4°, og som nu findes i afskrifter AM 486, 4° samt mbr. 489, 4° med 158, fol. osv., udg. i Nord. oldskr. XXVII, indtager en ganske ejendommelig plads som en enkelt egns landvættesaga. Indholdet af den er meget ubetydeligt og egenlig kun gamle folkesagn om landvætten Bárðr, der skulde være en sön af jættekongen Dumbr

og en fostersön af Dofre, hvis datter han blev gift med (jfr. Kjalnes. s. 83). En af Bårds døtre var Helga; om hende fortælles en del; på en isflage føres hun til Grönland, hvor hun træffer Midfjord-Skegge; hun bliver hans frille og kommer med ham tilbage til Island; her må hun skilles fra ham, og nu flakker hun omkring uden livsfryd og fred. Her er toner, der ligner dem i Víglundar saga. Bård har nedsat sig på Island, fordi han ikke kunde finde sig i Haralds tyranni (og dog har Helga truffet Erik den røde (!) i Grönland). Endelig tog Bård ophold i en hule i fjældet og betragtedes derefter som landvætte, om hvis hjælp der flere gange fortælles. Fra og med k. 11 handles der om en sön af ham, Gestr, der optræder på en lignende måde; han rejser til Norge og træffer her Olaf Tryggvason, udfører en farlig rejse til Grönlands ubygder; efter at være heldig kommen tilbage lader han sig døbe og dør i hvide klæder. Denne del af sagaen er af en anden forfatter end den første; der fortælles bl. a. udførlig og smagløst om jættekampe på Island og lign.; det er et løst påhæng som Jökuls þáttr i Kjalnes. s. Dog er der her endel gamle folkeminder, der genfindes i Isl. folkesagn og æventyr. — Sagaen om Bård er åbenbart sammensat efter folkeminder med frie tildigtninger samt efter Landn., der er stærkt benyttet (jfr. Ldn. udg. 1900, s. 276); også andre sagaværker har forf. kendt og benyttet som »Sagaen om Harald Dofrefostre« (s. 3), hvormed der intet andet menes end þáttr af Halfd. svarta og Har. hárf. (se II, 776) Sagaen er uden tvivl forfattet på selve Snefjældsnæs, forfatteren gör sig særlig umage for at forklare de mange stedsnavne; den hidrører snarest fra den første halvdel af det 14. årh. Når den (s. 5—6) omtaler Víglund og Ketilrid, beror dette vistnok på en interpolation. Den mulighed er dog ikke udelukket, at bægge sagaer er af en og samme forfatter. Nogen personskildring, undt. måske for Helgas vedkommende, er der ikke tale om.

Krókarefssaga er sidst og bedst udgiven af *P. Pálsson* 1883 sammen med rimerne (se ovf. 47—48) efter AM 471, 4° (mbr.) osv.; den fandtes også i Vatshyrna. Denne saga er i virkeligheden den interessanteste og fornöjeligste af alle de her behandlede sagaer, uagtet der sikkert ikke er et gran af virkelig historie deri. Hovedpersonerne er helt opdigtede, men sættes i genealogisk forbindelse med historiske personer som hin berömte Gestr Oddleifsson på

Hage. Bonden Steinn bode på Kvennabrekka i Dalene og havde sönnen Refr, der var en kulbider og luddoven. Hans fader blev dræbt af en nabobonde, hvis uretfærdighed han ikke vilde finde sig i. Moderen ægger sin sön til hævn, og denne dræber da også sin faders banemand, hvorpå han sendes af moderen til hendes broder, Gestr på Hage. Her optræder Refr som en ypperlig tømrer (skibsbygger) og kunstner. Refr sejler, ifølge Gests råd, på et af ham selv bygget skib til Grönland, hvor han bliver gift med en smuk og dygtig kvinde; snart indvikles han her i stridigheder og er nødt til at slå nogle folk ihjæl, der havde bagvasket ham; han forlader egnen og nedsætter sig i en øde og ubeboet fjord. Her bygger han sig et kunstfærdigt hus, men han opdages og belejres i sit hus ifølge Harald hårdrådes råd. På en vidunderlig måde undslipper han på sit skib og sejler først til Norge, hvor han nu dræber en hirdmand, der efterstræber hans kone. Den forblommede måde, hvorpå han mælder kong Harald drabet, er yderst sindrig og hører til sagaens fornöjeligste partier. Refr, der på grund af sin megen list kaldtes Króka-Refr, rejste nu til Danmark, hvor han blev godt modtagen af Sven Estridsen; han lever her til sin død, æret og agtet af alle. Sagaen ligner de gode, gamle, mest af alle de her behandlede; den er i det hele en fortræffelig imitation. Indholdet er godt fortalt og logisk sammenhængende; fortællingen glider jævnt og roligt fremad i et hartad klassisk sprog. Af de optrædende personer er Refr meget godt særtegnet; her er en virkelig karakterskildring; også den kvindekære hirdmand er truffen på kornet; kong Haralds karakter er i overensstemmelse med den, de historiske sagaer fremhæver; særlig er hans kløgt her fremherskende, og det er netop den, der i sagaen særlig gör sig gældende. Desuden er sagaen ganske fri det 14 århs sentimentalitet. Derimod lider den af de sædvanlige fejl og brøst, især hvad den ældre tidsregning angår. Refr selv skal være født under Hakon Adelstensfostre og dog være i sin bedste alder under Harald hårdråde og Sven Ulfssön. Herom og om andre urimeligheder henvises til udg. s. XXXI ff. Som sædvanlig er forf. godt stedkendt i sagaens hovedegne på Island; udgiverens bemærkninger herom (s. XXXI—II) er ikke begrundede. Forfatteren har haft tilnærmelsesvis rigtige forestillinger om Grönland og den islandske koloni der.

Þórðar saga hreðu er os overleveret på dobbelt vis; for

det første findes den i mbr. AM, 471, 586 4° samt papirshdskrr. som 139, fol., der slutter sig meget nöje til et mbr.-brudstykke i 551 d, 4°; denne tekst er udgiven af *H. Kr. Friðriksson* 1848. Dernæst fandtes sagaen i Vatshyrna, hvoraf brudstykker haves, der er udgivne af *G. Vigfússon* i Nord. oldskr. XXVII; jfr. AM 486, 564, 4° (afskrifter af Vatshyrna). I bægge hdskr.-klasser er sagaen den samme, med undtagelse af begyndelse og slutning. I Vatshyrna-bearbejdelsen består begyndelsen af rigelige uddrag af Landnáma samt tildels af uddrag af kongesagaer (Hördakåre og hans slægt) Heri indskydes en fortælling om Bárekr Brenneyjarfaxe, der, efter at Tord d. ældre, Tord hredas fader, har nedsat sig på Hisingen, bejler til hans datter Sigrid, hvoraf en tvekamp opstår. Slutningen indeholder en mængde slægtregistre, der delvis føres ned til Jón Hákonarson i Vididal, netop ham, for hvem Vatshyrna blev skreven. Her har vi nøglen til det hele. Der er ingen tvivl om, at både begyndelse og slutning beror på en bearbejders omkalfatring af den ældre saga. Denne begynder med at omtale Tord Hördakåres sön; han har flere sönner og datteren Sigrid samt en postum sön, Tord hreda, sagaens hovedperson. Denne slutter sig først til Gunhildssönnerne, blandt hvilke Gamle også regnes med, uagtet han aldrig blev konge i Norge, men efter at Sigurd slefa havde forbrudt sig mod Klypp herse på den bekendte måde (forf. citerer s. 5 norske kongesagaer, som han har benyttet), slår Klypp og Tord ham ihjæl, hvilket naturligvis gav anledning til, at Tord og hans søskende drog til Island. Tord nedsætter sig i Midfjorden, men der opstod straks stridigheder mellem ham og Midfjord-Skegge. Egenlig er sagaen en familjefejde mellem de to, hvor dog også et elskovsforhold spiller ind med. Asbjörn, en nær slægtning af Skegge, bejler til Sigrid, og Tord går ind på forbindelsen på de sædvanlige vilkår (tre års fæstemål), især fordi Eiðr, Skegges sön, der var bleven Tords fostersön og som stadig er sagaens gode ånd, optrådte som anbefaler af giftermålet. Imidlertid kom en anden slægtning af Skegge til Island, Orm, der nu også vil ægte Sigrid, og ham støttede Skegge. Tord vilde ikke vide noget heraf, og da Orm ikke vilde holde op med sine besøg hos Sigrid, slog Tord ham ihjæl. Fra dette drab stammer nu alle de kampe og overfald på Tord, som sagaen er opfyldt af. Tord slår en mængde folk ihjæl og undgår alle farer. Stor støtte har han hos en familje i Skagefjorden, hvor

manden er nærbeslægtet med Njálas Björn i Mörk, medens konen er en storsindet kvinde og kyndig læge. Heldigvis bliver manden slået ihjæl af Skegge, så at hun kan ægte Tord. Alt ender til slutning godt, Asbjörn får Sigrid, og Tord dør i sin höje alderdom. Endnu bemærkes, at Tord skal have været en udmærket tømrer og bygmester; mange skåler på Nordlandet skal have hidrørt fra ham. Således har sagaen lydt i sin oprindelige form, og således har den vistnok også lydt i Vatshyrna, bortset fra begyndelse og slutning. — Sagaen er ikke uinteressant, især dens første del; de mange kampe, der ophobes i den sidste del, er dræbende kedsommelige; Sigrid og Asbjörns elskov er det, der giver den dens egenlige værd; skildringen er ikke uden psykologisk forståelse, skönt de enkelte karakterer ikke er synderlig individuelle. Og den er godt fortalt. Men hele indholdet er kun digtning; Tord hreda har aldrig eksisteret; det er dog tvivlsomt, hvorvidt det er forf. selv, der har opdigtet ham, og ikke snarere folket selv i løbet af det 13. årh. Hvad der taler herfor er, at der synes i tidligere tider at have eksisteret sagn om en dygtig tømmermester, der mulig har båret det navn, som hovedpersonen har. Forf. kender ikke de gamle tider, jfr. hvad han fortæller om Gamle; han lader en mand i 10. årh. hedde Jón. I øvrigt benytter han velkendte sagamotiver som drömme og lign. Sagaen er ældre end c. 1375 (Vatshyrnas tilblivelsestid); s. 42 nævnes Egill, biskop på Holar (1331—41). Forudsat at dette er oprindeligt, er sagaen forfattet omkr. 1350. Ret meget ældre er den ialfald ikke; det fremgår også af dens meget efterklassiske vers. Den er sikkert forfattet i selve Midfjorden, som forf. kender ud og ind, ligesom han i øvrigt også er velkendt i Skagefjorden. Sagaen har været meget yndet og læst.

II. Dernæst er der enkelte mindre sagaer eller þættir, der slutter sig til sagaerne om norske og andre ikke-islandske personer. Vi har tidligere (II, 775—79) behandlet sådanne halvhistoriske þættir, hvoraf et par er af en sådan art, at de måske snarest burde være behandlede her. De her pågældende þættir er snarest helt opdigtede, men vi finder dog atter her tilknytninger til historiske personer, for ikke at tale om, at de fortalte begivenheder er udmalinger efter litterære mønstre, når de ikke beror på fri fantasi. De er i det hele af ringe værdi.

Rauðólfsþáttr; denne findes i Olaf d. helliges saga (Fms. V, 330—48, Flat. II, 292—301) som variant til kap. 160 (Fms.), 164 (Snorre), i Tómásskinna og fl. Den handler om et besøg, kong Olaf gjorde hos en østerdalsk bonde Rauðólfr (Rauðr), der sammen med sine sönner var bleven bagvasket og beskyldt for uredelighed. Det viste sig imidlertid, at han var en stor vismand, der kunde forudsige fremtidige ting, og i det hele en klog mand. Også hans sönner kunde tyde stjærners gang og drömme. Der berettes nu om deres vise taler med kongen, og Raudolfs kunstfærdige hus beskrives; deri var loftet gjort som himlen med malerier af gud, engle og alt tilbehør, og det kunde dreje sig. Det er let at se, at denne mærkelige bygning nedstammer i lige linje fra læsning i Karlamagnússaga; da kejser Karl og hans jævninge var i Konstantinopel, lå de i en lignende vidundersal hin nat, de pralede så stærkt. De i Raudolfs hal tilstedeværende opregner også deres idrætter. Þáttren hidrører fra den første halv- eller anden fjærdedel af det 14. årh.

Rögnvalds þáttr ok Rauðs findes i Olaf Tryggvasons saga (Fms. I, 288 ff., Flat. I, 288 ff.); også den er en udvidelse af en ældre kort beretning om Rauðr på Hálogaland, der findes hos Snorre. Rögnvald er en historisk person, der nævnes af Snorre uden forbindelse med Rauðr. Efter þáttren er denne Rögnvalds sön; indholdet drejer sig om deres forhold til kong Olaf og kristendommen, for Rögnvalds vedkommende på en ganske uhistorisk måde. Hans fader var bleven indebrændt af hans moders elsker, og Rögnvald indebrænder denne igen; sin egen treårige sön, der egenlig hed Gunnarr, lod han dernæst, for at han ikke skulde fortælle det skete, i en båd drive bort; det er den senere Rauðr; først lige för sin død erkender Rögnvald ham som sin sön.

Hákonar þáttr Hárekssonar, udg. i Fms. XI, 422—39 efter AM 347, 4° (pap.) og mbrbrudst. 567, 589 c, 4°. Hovedpersonen Hárekr er en rig ung bondesön fra Viken. Han bliver gift og modtager sin fædrenearv, som han hurtig sætter overstyr ved sine overdådige gæstebud 3 gange om året (jfr. fortællingen om Asbjörn selsbane). Så forlader han hjem og hustru og kommer til Danmark, hvor Sven Ulfssön står ham bi med råd og dåd, lader ham tømre huse for sig og giver ham skibe og kostbarheder (jfr. Auðunarþáttr). Så sejler Hárekr til England og arbejder også

der som en fortrinlig bygmester, undgår farer, bliver på ny rig, sejler nu hjem til Norge og træffer sin hustru og en sön, der er født efter hans bortrejse, og alt ender således godt. Dette æventyr er sikkert digt fra først til sidst, og det er sat sammen af historiske reminiscenser.

Følgende vedrører Danmark[1]).

Absalóns þáttr erkibyskups, udg. i Fms. XI, 440—46 efter AM 624, 4⁰; jfr. Isl. æventyri; det er en fortælling om Absalons gærrighed overfor en fattig bonde, ifølge hvilken han skulde have båret sig ad ligesom bibelens Akab mod Naboth. Det er et karaktertræk, vi ellers ikke kender hos Absalon. Men æventyret er sikkert ikke opfundet på Island.

III. Til Fornaldarsagaerne slutter sig nogle mindre sagaer og þættir; i II. bind er nogle sådanne omtalte, der med en vis ret kunde anføres her eller som i det mindste står på grænsen. Samtidig må det ikke glemmes, at de egenlige Fornaldarsagaer er i dette tidsrum bleven omarbejdede på mange måder og udvidede med nye træk og episoder (f. ex. Örvar-Oddss., Rolf krakes s. og fl.). Men vi behøver ikke at dvæle videre ved disse her.

Þorsteins þáttr bæjarmagns, udg. i Fms. III, 175—98 efter AM 510, 4⁰, 343. Hovedpersonen Torstein »gårdskraft« knyttes til historiske norske personer som Brynjolf ulfalde, der skal have levet i Guldalen under Hakon jarl (den virkelige Brynjolf levede i det 11. årh. og bode i Viken). Torsten blev Olaf Tryggvasons hirdmand og foretager flere æventyrlige rejser og oplever mange mærkelige hændelser, der spiller på folketroens område og som delvis genfindes i isl. folkesagn; endelig kommer han i forbindelse med Gudmund på Glasisvold og kong Geirröd i Jötunheim. Han vender tilbage med jætten Agdes datter Gudrun, der lader sig døbe; han ægter hende. Torsten fæstede bo i Gudmunds rige, men bevarede godt sin kristne tro. Det hele hviler på en religiøs baggrund, men det er en temlig værdiløs digtning; kun nogle folkloristiske enkeltheder deri er vigtige.

Helga þáttr Þórissonar, i Flat. I, 359—62 (Fms. III, 135

[1]) Den såkaldte Egils þáttr af Vendilskaga, udg. af *B. Thorlacius*, er et produkt fra det 18. årh., der tager sit udgangspunkt i forholdet mellem Magnus gode og Harald samt Saxos fortælling om Magnus' død.

—41) er noget beslægtet med den foregående. Helge, en bondesön fra Viken, foretager en rejse til det nordlige Norge, hvor han træffer sammen med 12 prægtige kvinder; en af dem var Ingeborg, en datter af Gudmund på Glasisvold; hun beholder ham hos sig 3 nætter og lader ham så rejse hjem, men han forsvinder hurtig igen. Han indfinder sig noget efter sammen med to andre hos Olaf Tryggvason for at bringe ham to horn med forgiftet drik i. Kongen undgår faren, og de tre forsvinder. Endelig kommer Helge alene tilbage blind og ussel og dør kort efter. Også her er en religiøs baggrund med mytiske træk; det er brydningen mellem hedenskab og kristendom, mellem onde vætter og kristenhedens forkæmpere. æventyret hviler på.

Tóka þáttr Tókasonar, i Flat. II, 135—38 (Fms. V, 299—303) er et sidestykke til Nornagestsþáttr. Toke er en gammel mand, der kommer til Olaf d. hellige og fortæller »et æventyr«, d. v. s. han fortæller, at han selv har været hos kong Rolf i Lejre og kong Half. Hos bægge skulde han — for at få bænkeplads — udøve den kraftprøve at rykke en af hirdmændene op fra hans plads; han kunde lige rokke en af Rolfs, ingen af Halfs mænd. Her synes en norsk (isl.) national forfængelighed at ytre sig. Toke lader sig døbe og dør i de hvide klæder.

Eríks saga víðförla findes i AM 657 c, 4⁰ og Flat. I (29—36; Fas. III, 661—74). Dette er et kristeligt æventyr, der slutter sig til de forskellige þættir, der indeholder minder om brydningen mellem hedensk og kristen tro. Dog indtager denne þáttr en særlig plads. Den trondhjemske eponymkonge Trond har en sön Erik, der aflægger det løfte at ville opsøge Ódáinsakr — udødelighedsmarken, d. v. s. paradis. Han drager afsted; en dansk kongesön af samme navn bliver hans ledsager. De kommer til kejseren i Miklagård, der modtager dem vel. Kejseren giver nu Erik d. norske et kursus i de kristelige hovedlærdomme; Erik beundrer hans visdom og kløgt. Ser man nöjere efter, er visdommen ikke andet end en udskrift af og reminiscenser fra det bekendte isl. Elucidarium (!). Erik drager videre, kommer til de levendes land, vender hjem og bliver berömt for sin rejse. Det hele er et religiøst æventyr fra det 14. årh. og uden nogen videre værdi. Præsten Jon Tordsson har dog været af en anden mening, ti han bemærker, efter æventyrets slutning, at han har skrevet det først i bogen

»fordi han vil, at enhver skal vide, at der er ingen sikker tillid undtagen hos gud«. Æventyret er ikke just et bevis på denne sætning.

Yngvars saga víðförla findes i AM 343 a, 4° og fl., trykt i Antiquités Russes II. Jfr. *Maurer*, Die ausdr., anm. 13. Sagaen er bygget over gamle, afblegede minder om den svenske hövding Yngvar, hvis tog til Østerleden omtales på så mange svenske runestene. Ifølge sagaen var Yngvar en sön af Eymundr, en dattersön af kong Erik sejrsæl i Upsala. Der fortælles først om alle disse personer — Eymund blev gjort fredløs af Olaf d. svenske og opholdt sig i Garderige hos Ingigerd og Jarisleif i nogen tid. Yngvar hænter først skat hos Semgalerne og bringer dem til ro og lydighed og høster stor berömmelse. Senere drager han til Rusland for der at vinde sig ære og magt. Han kommer bl. a. til en dronning Silkisifs rige; hun tilbyder ham sin hånd og sit rige, men han vil forfølge det mål, han har sat sig, at opdage en garderigsk hovedelvs kilder. Efter mange farer og æventyrlige tildragelser (kamp med drager osv.) lykkes det ham at finde kilden, og han vender om. För han atter kan komme til Silkisifs rige, dør han; dette skal være sket 1041, da han kun var 25 år gammel; således sagaen. Så fortælles der videre meget æventyrligt og efterklassisk (kampe med kykloper og lign.) om hans i Sverrig avlede sön Sveinn, der senere også kommer til Silkisif og ægter hende; hun lader sig døbe. Det forekommer mig ikke usandsynligt, at dette afsnit er en senere tildigtning (ligesom tilsvarende afsnit i Kjalnes. s. og Bárðar s.). I hvert fald er sidste halvdel af k. 14 og hele k. 15 (en variant til sagaen om Yngvar) en yngre tilföjelse. Her er det, at Oddr munk citeres og flere andre som hjemmelsmænd; dette er simpelt hen intet andet end en ren fiktion for at føre læseren bag lyset og kaste et tilforladelighedens skær over sagaen, som den ikke fortjæner, men nok kunde trænge til[1]). Der er navnlig ingen tvivl om, at det hele er et digt fra 14. årh. uden nogen egenlig historisk tradition som grundlag; det eneste historiske er navnet Yngvar og mindet om, at han drog til Østen. Der kan udpeges forskellige kilder, der dog vistnok er middelbare; der er næppe tvivl om, at

---

[1]) At forf. skulde have støttet sig til Odds Olafssaga, som Maurer mener, er muligt, men det er uden betydning.

det er Örvar-Oddss., hvorfra navnet Silkisif er hæntet. Beretningen om Yngvars død minder meget om Örvar-Odds. Sagaens baggrund er religiøs. I kap. 14 anfører sagaen en sætning på latin om Eymunds sön Anund efter et værk, der kaldes »Gesta Saxonum«. Maurer mener, at der hermed menes Adam af Bremen, hvor (i III, 15) der findes en beretning, der, hvad meningen angår, falder sammen med det latinske citat; ordlyden er imidlertid helt forskellig. Citatet må, hvis det ikke helt er lavet, bero på et udtog af Adam på latin, som ellers ikke kendes. Heller ikke kendes et værk med det anførte navn.

---

§ 4.
Helgensagaer og æventyr.

I. Vi har i II. b. set, hvorledes man behandlede helgensagaerne. Først oversattes de mere eller mindre ordret, derpå ændredes de af afskrivere og bearbejdere på forskellig vis. Virkelige bearbejdelser er de kommenterede sagaer, hvor bearbejderne holdt sig til og benyttede, lagde til grund, den gamle saga, men udvidede den og forøgede den med allevegne fra hæntet gejstlig lærdom og andres og egne betragtninger af opbyggelig art (jfr. II, 873, 875). Fra det 14. årh. hidrører sikkert flere af de bearbejdelser, der på grund af sammenhængen måtte omtales allerede i II. b. At denne virksomhed har fundet sted i en stadig stigende grad er utvivlsomt; den svarer til bearbejdelserne af den verdslige saga og til tidens hele ånd; kong Hakon Magnussons eksempel har uden tvivl også spillet en stor rolle derved (II, 989 - 90).

Vi møder her et navn, der ofte har spillet en stor rolle for litteræhistorikere, en rolle som det næppe fortjæner, det er Bergr Sokkason. Om ham vides ikke ret meget. Hans herkomst oplyses ved et gammelt slægtregister (Ldn. 357), hvoraf det fremgår, at han har stammet fra Øfjorden[1]). Det første, vi hører om ham, er, at han 1316—17 var munk i Tingørekloster og siges at have

---

[1]) I slægtregistret skal der læses som i hdskr.: *faðir bróður Steinþórs* (ikke *föðurbróðir*), se *G. Brynjulfsson* Andvari VI, 185.

været en god ven af Laurentius[1]; 1322 er han prior i Munketværåkloster[2] og 1325 abbed sammesteds[3]. 1334 skal han have nedlagt sit embede på grund af sindsydmyghed[4], hvilket lyder höjst mærkeligt, så meget mere som han senere gik ind på for anden gang 1345 at overtage embedet[5], men han døde samme år. Han siges i Laurenziussaga straks som prior at have forbedret klostertugten[6], og han siges[7] at have overgået de fleste andre på Island både m. h. t. gejstlig lærdom, skrift, sang og veltalenhed, og det tilföjes, at han »sammensatte mange hellige mænds sagaer på norrönt mål, hvilket vil være bekendt, sålænge landet er bebygget«. Dernæst hedder det i Guðm. drápa af Arngrímr v. 42[8], at han »i veltalende ord har udviklet mange af en bisps hædersgerninger og berettet om alle hans sande jærtegn«, og der siges, at han »i sin þáttr har sammenlignet ham med cederen«. Disse ord er imidlertid hidtil blevne misforståede som om det var Gudmund, der mentes; men der foreligger her kun en henvisning til Bergs bemærkninger om biskop Nikolaus i hans saga om denne (k. 164—65), hvor sammenligningen med cederen netop findes. Om Bergs virksomhed vides i det hele kun, at han har oversat og samlet (kompileret) en Nikolássaga. Denne findes i forskellige hdskrr. som AM 638, 4°, Sth., 16 4° mbr., udg. i Heil. manna s. II, 49—158. Der findes først et forudskikket brev til læserne af forfatteren selv, hvori han oplyser, at han på opfordring af »nogle mænd, skönt lidet lærd (det betyder *klerklauss*), har påtaget sig at oversætte (*snara*) Nikolás' livshistorie, noget vidtløftigere end den för fandtes i bøger«; der henvises i en prolog til en original af ærkedegnen »Joannes Barensis«. Som *Unger* i sin udg. har oplyst, er dette originale vita bearbejdet af Bergr således, at han har tilföjet forskellige stykker, som k. 1—4 (historisk og geografisk indledning), 6 fin. —10 (forklaringer), noget i k. 13 (fra Isidor om basilisken),

[1] Bisk. I, 832.
[2] Sst. 840.
[3] Isl. ann. 346. 396.
[4] Sst. 220. 349.
[5] Sst. 211. 222.
[6] Bisk. I, 840.
[7] Sst. 850, jfr. 891.
[8] Sst. II, 197. V. 42_{5-8} kunde synes at antyde et digt af Bergr, men det er sikkert dog ikke meningen.

samt et afsnit om drömmen i k. 69 (frá Gregors dialoger IV) foruden forskelligt andet. Dette svarer ganske til, hvad man væntede. Det hele er et lærd produkt med indskudte vidtløftige, opbyggelige forklaringer og lærde bemærkninger, der lige så ofte leder tanken bort fra hovedindholdet, og som er lidet fornöjelige at læse. Dertil kommer, at sagaen er forfattet i et meget skruet sprog med rigelig brug af uislandske adjektiver og participier; bogstavrim anvendes ikke sjælden. Sagaen bærer på den anden side vidne om forfatterens store belæsthed; han har haft et helt bibliotek af middelalderlig teologi til sin rådighed. Det allersidste stykke, s. 157—58, er åbenbart en afskrivers tillæg; det findes kun i Sth.-hdskr. og er hæntet fra den gamle saga (s. 45—46 udg.). Det er næppe muligt at bestemme, når sagaen er skreven; da Bergr kalder sig »broder«, kunde man måske slutte, at den er forfattet i årene 1316—22; i nærheden af Tingøre er Vatsdalens hovedkirke Undunfell, der var viet biskop Nikolás; det er muligt, at der er en indre sammenhæng mellem kirken og sagaen.

Hvilke andre helgensagaer, Bergr har »sat sammen«, savner vi oplysninger om; men de har uden tvivl været af samme art som denne saga om Nikolás.

Som bekendt kaldes det store foliohåndskrift i Sth. bibl., 1 mbr., *Bergsbók* eller *Bergs ábóta bók*, opkaldt efter Bergr Sokkason. Hdskr. indeholder digte og sagaer om de to Olafer samt Lilja. Grunden til, at hdskr. er sat i forbindelse med Bergr, er uden tvivl den, at det foran Olaf Tryggvasons saga hedder, at »her begynder sagaen om kong Ó. Tr., som abbed B. oversatte.« At denne oplysning er umulig, er påvist i II, 774. Om en oversættelse er der absolut ikke tale. Vilde man alligevel forstå ordene som hentydende til, at Bergr var samleren af sagaen, bliver det dog en usikker formodning eller fortolkning. Selve hdskr. er langt yngre end Bergs tid, så at han intet som helst kan have haft at göre med det. Det er således næppe muligt med nogen sikkerhed at sætte Bergr i noget forhold til Olafssagaen.

Et andet forfatternavn er Árni Laurenzíusson, en sön af biskop Laurenzíus og en norsk kvinde, f. 1302[1]). 15 år gammel blev han sammen med sin fader og Bergr Sokkason (1317) munk

[1]) Bisk. I, 807. 820.

i Tingøre kloster[1]. Med sin fader rejste han udenlands, da denne skulde bispevies[2], og vendte hjem med ham. I klosteret deltog han i undervisningen og blev præsteviet 1326 i Skalholt[3]; han berömmes som den bedste klærk og versifikator[3]; han har således haft en god del af sin faders begavelse, men han var noget drikfældig og vistnok meget usædelig[4], så at hans fader måtte give ham en skrap irettesættelse. Når han døde, vides ikke. M. h. t. hans forfatterskab vides kun, at han skrev en saga om Dunstanus, ærkebiskop i Canterbury (924—88). Den findes kun i ét hdskr. AM 180, fol., udg. i Icel. sag. II, 385—408. I et forudskikket brev til læsere og tilhørere (jfr. Bergs brev foran Nik. s.), ytrer Árne, at han pä opfordring har samlet »hvad han har fundet i hellige skrifter« om Dunstans liv og jærtegn. Der foreligger her en af de sædvanlige kompilationer uden nogen originalitet eller selvstændigt værd. Kun den sproglig-svulstige affattelse er Arnes egen, men den er stemmende med hans samtids. I det hele er sagaen höjst betydningsløs.

Af de øvrige helgensagaer, der ikke er knyttede til noget forfatternavn, er nogle, som bemærket, at henføre hertil som Tveggja postola saga, Jóns ok Jakobs, se b. II, 878—79, samt de s. 881 øverst nævnte sagaer[5].

II. Æventyr. Her må omtalen af de halvt religiøse, halvt moralsk-opbyggelige æventyr og fabler, hvoraf der haves en betydelig mængde, snarest finde plads. De er for allerstörste delen udgivne af *H. Gering* i hans særdeles fortjænstfulde samling, Islendzk æventyri I—II (Halle 1882—83), efter flere forskellige hdskrr[6]. Indholdsmæssig slutter de sig ret godt til det foregående; det er, kunde man sige, små þættir både om navngivne og ikke navngivne personer; de skal, ligesom helgensagaerne, ikke alene under-

[1]) Bisk. I, 832; Isl. ann. 266.
[2]) Bisk. I, 842.
[3]) Sst. 846. 850.
[4]) Sst. 873. 913.
[5]) Ósvalds saga helga, udg. i Annaler 1854, er meget ung og affattet i et dårligt sprog; den er yngre end det tidsrum, vi her behandler.
[6]) Jfr. anmeldelser i Arkiv f. nord. fil. II, 180—89, Nord. tidsskr. for filol. Ny række, VII, 50 ff.

holde, men også stemme sindet til religiøsitet og sædelig vandel, til trods for det lidt slibrige indhold og den noget lette tone, flere af dem har. De ender i reglen alligevel altid med straf for synderen eller dennes anger, der skaffer ham tilgivelse og fred. Disse småfortællinger findes i visse særlige hdskrr., særlig AM 624, 4°; her findes to samlinger i sammenhæng. Den første er udg.s stykke XXIX—XLI, XCVII (brudst.), samt LXXVII, VIII, LXXXIV. Omtr. alle disse æventyr handler om unavngivne personer. Den anden samling indeholder 9 stykker (XV, XIX, XXII—III, LXXVIII, LXXXIII og VA, LXXXVIII—IX), hvoraf halvdelen handler om bestemte personer. Heraf er et om biskop Jón Halldórsson (se foran s. 71); det har en vigtig betydning for det heles forståelse. Denne samling indledes med en fortale (i udg. s. 3—4, B) af religiøst-moraliserende indhold, hvor bibelen sammenlignes med en græsgang for guds får. Samlingen kaldes her *bæklingr* og samlerens hensigt siges at have været den at ville hindre forskellige udyder, men fremme uskyldig glæde. Alt dette er udg.s A.

Det andet hovedhdskr. er AM 657, 4° — hvoraf endel er med samme hånd som cod. Wormianus —; det er sammensat af to hdskrr., udg.s B og C; bestanddele af disse fandtes også i AM 764 B, (jfr. Gerings redegörelse og Kålunds katalog); nu er alt dette samlet til et hele i AM 657 a—b. I B findes en kort fortale, hvori samleren udtaler, at han fra latin har villet overføre forskelligt, som kunde være til gavn og glæde for folk. — Endnu en samling findes i Jón Vigfussons afskrift i Sth. 66, fol. pap. Der er et indre slægtskab tilstede mellem alle disse samlinger. C synes at være et supplement til B; A har benyttet C; Sth.-samlingen beror vistnok både på B og C. Fra Sth. er hovedsagelig udg.s 2. del (bog) hæntet, men denne har bevislig også stået forrest i B, men er nu gået tabt. Enkelte æventyr findes endelig også i AM 238 XX, fol., 696 VII, 4°; et brudstykke fra 667 XVIII, 4° er udg. i Nord. tidsskr. f. fil. l. c. s. 60—61.

Alle disse æventyr er først optegnede på Island i det 14. årh.; en stor, måske den störste del af dem hidrører fra en enkelt mand, Nordmanden Jón Halldórsson biskop til Skalholt (se foran s. 71) 1322—39; om hans liv og virksomhed kan der henvises til Gerings fremstilling i II. bind af udg. Jón var en dygtig og lærd mand, der havde studeret i Paris og Bologna — »men hvem kan ud-

trykke, hedder det, hvor forekommende han var og villig til at underholde tilstedeværende med sjældne fabler, som han havde lært i udlandet både af bøger og ved egen erfaring; til vidne derom vil vi hidsætte i denne lille bog en lille brøkdel af det alt sammen, ti nogle mænd har på Island samlet hans fortællinger sig og andre til glæde«; jfr. udg. s. 246 anm. Det hedder tillige, at Jon forstod at indrette sig i sine fortællinger efter tilhørernes karakter. De anførte ord taler tydelig nok. Det fremgår bl. a. deraf, at det ikke er ham selv, der har nedskrevet sine æventyr, men andre efter hukommelsen; deraf forklares på det fortræffeligste de forskellige bearbejdelser eller former af et og samme æventyr der findes, hvor afvigelserne nærmest vedrører fremstillingen, ikke indholdet. For så vidt er jeg enig med udgiveren (s. XXV). Derimod er jeg ikke enig med ham, når han henfører de anførte antydninger m. h. t. Jón Halldorsson til de ganske få æventyr, þáttren om ham indeholder; ordene tyder på noget andet og især mere.

Alle disse æventyr m. m. har udgiveren delt i to klasser, »legender« og »noveller og æventyr«, men denne deling er ikke i alle henseender træffende; i hvert fald burde den sidste del af den anden klasse (»blandede fortællinger«) snarest være henført til den første, ligesom tilfældet er i hdskrifterne; det samme gælder også de som tillæg trykte brudstykker. Disse og den første klasse er nöje sammehængende og udgör efter min mening i alt væsenligt, hvad man har optegnet af biskoppens mundtlige fortællinger. Om de oprindelige samlinger har udgiveren anstillet en grundig undersøgelse i 2. bind. Han mener at kunne opstille 2 eller 3 hovedforfattere (eller optegnere); hans kriterium herfor, særlig forskel i sprogtone, er dog langtfra tilstrækkelig eller tilforladelig nok, da der godt kan regnes med bearbejdelser og afskriverændringer. Dog er der ingen tvivl om, at man har at göre med flere optegnere. For de egenlige æventyrs vedkommende antager jeg i det mindste to optegnere. Af de andre er enkelte direkte oversatte fra latin og senere föjede til de oprindelige samlinger; litterært præg bærer også nogle (som XVI). Det samme gælder de fra Speculum Historiale, Martin af Troppau og ikke mindst de fra Handlyng Synne af Robert Mannyng af Brunne (d. 1303) — se udgiverens redegörelse for alt dette — hæntede stykker; endelig er flere stykker

hæntede fra Disciplina clericalis; dem har Jón Hallórsson intet haft at göre med.

Så godt som hele stoffet hidrører fra den første halvdel af det 14. årh. En af hovedhænderne i 657 er, som bemærket, den samme som på cod. Worm., hvilket afgiver et tilstrækkeligt bevis.

Der er ingen tvivl om, at disse æventyr og fabler har moret folk ikke alene dengang, da biskop Jon første gang fortalte dem, — hans »jeg« fremtræder ofte —, og da de første gang hørtes, men også senere, da de læstes eller forelæstes. De har også dannet et velkomment supplement til den øvrige underholdningslitteratur i det 14. årh. Ved deres indhold og den i reglen til slutning fremhævede moralske pointe kunde de desuden give anledning til mundtlig drøftelse blandt tilhørerne.

Vi kan ikke her give en fuldstændig oversigt over alle de enkelte stykker. Vi må nöjes med at fremhæve nogle. For det første stykket om Karlamagnús; det er simpelt hen en afskrift af sagaens X. afsnits første del, nærmest i slægt med hdskr. b. Dernæst st. XIII om den hellige Dunstanus, et supplement til sagaen om ham, XVI om Vilhelm bastard og hans sönner, XIX om Absalons gærrighed (se ovf. 91), LXXX om indiske ædelstene, LXXXI om mester Perus (et slags troldmand; jfr. Vergiliusrímur og Klárússaga), LXXXV om en ridder og en alvekvinde, der er nærbeslægtet med senere isl. æventyr, XC om de 3 tyve i Danmark osv. — Ellers giver titler som »om den mand, som dræbte to præster i kirken og fulgte djævelen«, »om biskoppen og djævelen«, »om biskoppen og fluen«, »da djævelen blev abbed«, »om en mensvoren«, »om en død mand, der besøger et gilde«, »om en ugift kvinde, der dræbte sit barn«, »om en kvinde, der drev utugt med sin fader«, »om en bagtalerisk munk«, »om en rig mand, der ikke vilde skrifte«, »om en præstekone, der blev tagen af djævelen«, »om en syg mand og Kristus« osv. en forestilling om indholdet. Til de allerfleste findes der fremmede originaler, jfr. udgiverens redegörelse.

St. XLIX—LXXVI er et særligt afsnit for sig, nemlig en oversættelse af en del af Disciplina clericalis, skrevet af Petrus Alfonsi. Dette litterære arbejde består i en temlig ordret oversættelse. Det er en samling af anekdoter og mindre fortællinger og fabler af moraliserende art, forfattet i begyndelsen af det 12. årh.

Nærbeslægtet m. h. t. sin tendens og tilblivelse er Klárússaga, der findes i AM 657 (jfr. Æventyrene) o. fl., udg. af *G. Cederschiöld* i Festskr. til universitetet i København 1879. Kongesönnen Klárús får til sin læremester Perús og bliver overmåde kyndig. Ved et tilfælde hører han om kongedatteren Serena i Frankrig og betages af elskov til hende, og begiver sig, trods Perus' advarsler, hen til hende, bejler til hendes hånd, men bliver hånlig behandlet af hende. Anden gang drager han afsted og Perus med ham, efter at denne har ladet træffe flere foranstaltninger, hvormed Serenas begærlighed skal optændes. Hun forlanger de forskellige kostbarheder, hun ser, og får løfte om dem, hvis Klárús får lov til at sove hos hende; det går hun ind på, men hver nat giver hun ham en sovedrik og behandler ham hånligt; endelig bliver hun dog ydmyget af Perus, der i en brutal tølpers skikkelse tvinger hende til at følge sig og gennemgå enhver ydmygelse, hvad hun i øvrigt bærer med tålmod. Nu er hun helbredet og viser sig værdig til at få Klárús til ægte og bliver hans dronning. Dette motiv med hånen og den derpå følgende ydmygelse og elendighed er et velbekendt og yndet motiv. Sagaen, der er nærbeslægtet med de her nedenfor behandlede opdigtede sagaer, er på den anden side kun et æventyr af samme eller lignende art som Jon Halldorssons mange andre, med en bestemt moral. Den indledes med følgende ord: »Her begynder vi denne fortælling, som hr. biskop Jon Halldorsson fortalte (*sagði*) den, men han fandt den skreven i Frankrig på latin på vers«. Denne oplysning er vistnok rigtig. Ifølge den er der ikke den mindste grund til at antage, at Jon selv skulde have nedskrevet den. Det er med den som med æventyrene; han har fortalt den, andre har så nedskrevet den. Den bærer da også præg af den mundtlige fortælling. Her har vi også grunden til, at sagaens sprog er noget afvigende fra de andre æventyrs. Den antydede latinske original kendes ikke.

Endnu et lille æventyr kan föjes hertil, Drauma-Jónssaga, udg. af *H. Gering* 1893 efter AM 335, 510 4⁰ og fl. Hovedpersonen Jon er en bondesön, der ikke alene forstår at tyde drömme (deraf tilnavnet), men han ved endogså hvad enhver har drömt uden at have hørt det fortælle. En rigmand får en dröm, som han tyder, men en jarl i landet er ligeledes berömt for sin drömmetyd-

ning; han hører Jons ry og lader ham hænte; jarlen giver Jon underhold mod at denne åbenbarer ham andres drömme, som han så tyder: herfor bliver han endnu berömtere. Han bliver imidlertid misundelig på Jon, vil lade ham dræbe og nå hans visdom ved at spise hans hjærte; han befaler sin hustru, kejserens datter, at udføre drabet, men Jon redder sig fra døden. Nu kommer kejseren selv, der har drömt, til jarlen. Dennes færd mod Jon kommer snart for dagen, jarlen jages bort, Jon ægter hans hustru og bliver kejserens ypperste rådgiver. Kejserens dröm åbenbarede, at hans egen hustru bedrog ham; hun og hendes elsker jages bort. Jon er dyden, tålmodigheden og ydmygheden selv, og får da også tilsidst sin rigelige lön; dette er moralen, og den fremhæves i slutningen. Æventyret er ret godt og könt fortalt. Om en udenlandsk original ligger til grund er tvivlsomt, i hvert fald næppe i den form, som æventyret nu foreligger i. Der ser snarere ud som hjemmelavet, både på grund af de deri forekommende hjemlige navne (Jón, Ásgautr) og hjemlige deri antydede forhold (höjild, ildflammer over nedgravede skatte). Enkelte træk kan dog være af fremmed oprindelse. Æventyret er skrevet i den første halvdel af det 14. årh. Ældre er det i hvert fald ikke.

---

§ 5.

Opdigtede sagaer, og andre, hvor fremmede bestanddele findes.

Behandlingen af rimerne ovf. har givet os et indblik i de sagaers væsen og art, der her skal behandles. Det er sagaer, som i egenligst forstand kunde kaldes *lygisögur*, eftersom de fleste af dem utvivlsomt ganske og aldeles er opdigtede. De har deres forbilleder, idet de nærmest er aflæggere af visse af de franske romansagaer, særlig sådanne, der handler om kampe mellem kristne og hedninger. Men de hænter også deres motiver fra andre hold, Fornaldersagaerne især. Det er forbavsende, hvor frodig denne sagadigtning har været i det 14. og 15. årh. Den har utvivlsomt sit udspring i lysten til at bringe afveksling ind i den kendte underholdningslæsning; rigtignok ligner de stærkt hinanden, men navn-

ene er dog forskellige, og begivenhedernes gang og art kunde indrettes, som om der hver gang kom noget nyt, uagtet det i grunden var velbekendte ting altsammen. Den produktion, der her foreligger, kunde ikke være anderledes. Forbillederne var givne, sagaformen og fortællemåden ligeledes, fantasien var fattig, men uindskrænket og almueagtigt overdrivende. De kendte motiver benyttedes; det var som et kaleidoskop; hver gang det rystes, kommer nye sammenstillinger og nye figurer frem, men bestanddelene er de samme. De givne motiver var en sådan kaleidoskopisk bunke, der ved forskellige sammenstillinger kunde varieres. Hvor morsomt hvert produkt blev, beroede på forfatterens duelighed og behændighed og ævne til at fortælle godt. Prof. *O. Jiriczek* har i Zeits. f. deut. Phil. XXVI offenliggjort en afhandling: Zur mittelisländischen volkskunde, hvor han omtaler nogle af disse »lögnesagaer« og giver en oversigt over flere af deres motiver og træk og personer. Trolde og dværge og troldkyndige væsner spiller i det hele en stor rolle i dem og på forskellig vis; de er snart fjendtlige snart venlige mod mennesker; særlig gælder det sidste dværgene og forskellige jættekvinder; riser (jætter) er så godt som altid fjendtlige og risekampe hører til dagens orden. Ligeledes er vikingesøtog og vikingekampe meget hyppig forekommende; her er det Fornaldarsagaerne, der har dannet forbilledet. I øvrigt er motiverne eller grundmotiverne i en kortfattet oversigt følgende[1]). Et hovedmotiv er elskoven; det er kongesönner og kongedøtre, der får hinanden i reglen efter allehånde farer og kampe. Disse hidføres på mange måder, ved onde dronninger, der vil lokke unge mænd til elskov; der er jarlesönner, der vil svige kongesönnen, der må udføre alle mulige bedrifter, som jarlesönnen svigagtig vil tillægge sig selv, idet de to har byttet navne; en sendes ud for at bejle til en kongedatter på en vens vegne; han udfører færden, men mistænkes for ikke at have gjort det samvittighedsfuldt nok; en ser i drömme en skön kvinde og sværger at ægte hende og rejser ud på må og få; hun har til gengæld drömt om ham; en er så smuk, at alle damer bliver forelskede i ham; en kongedatter troloves på engang med

[1]) Enkelte af disse beror vistnok på lån fra fremmede sagn, og det er muligt, at mundtlige meddelelser ligger til grund, ligesom f. ex. i Máguss., men nogle virkelige tilsvarende digte på fremmed grund har jeg ikke kunnet finde.

to; en kongesön besøger en kongedatter mod hendes faders vilje; en stolt kongedatter modstår bejleren og tilföjer ham forhånelser, men bliver endelig overvunden; en kongedatter er i jættevold, men frelses; undtagelsesvis findes der en ung mand, der rejser ud for at blive vis og erfaren; der findes barneudsættelser, ombytning af börn, gamle ægtefolk ved siden af det stedlige kongepar; en bondesön kan komme höjt til vejrs, ægter en kongedatter og bliver hertug; en kongesön flygter, fordi hans fader er dræbt af en, der har ægtet hans moder, hvorfor han pønser på hævn og fuldbyrder den. Der forekommer hyppig forgörelser og trolddom, öjenforblændelser og lign.; løfteaflæggelser, hvoraf alle konflikterne opstår; varulvehistorien; klæde, som svæver gennem luften, hvorhen en vil, belæsset med folk og kostbarheder; ældelstene, hvori man kan se alt, osv. osv. Disse motiver er det, der skaber sagaens gang, dens konflikter, rejser og kampe — indtil alt ender godt; for det skal det altid göre. Det, der sætter begivenhederne i gang, er så at sige det eneste i disse sagaer, der er af interesse og hvor man finder poetiske gnister; derimod er de deraf følgende begivenheder i det hele noget af det kedeligste, der gives. Det hele bliver en kæde af frygteligheder og uhyrligheder af enhver art; navnlig er kampskildringerne ulidelige, og de er netop både mange og lange; dem skal man helst springe over; også fordi de er så stereotype, for ikke at tale om alt det utrolige, der foregår; heltene vader i blod og kæmper den udslagne dag uden at trættes; huggene er ubegrænsede, og antallet af de faldne legioner. Det kan ikke nægtes, at der frembringes en spænding hos læser og tilhører — at sige ikke just hos nutidens —, indtil opløsningen kommer; denne er, som sagt, altid god for sagaens helt og heltinde, der har lidt og döjet så usigelig; men læseren er netop forberedt og vænter denne løsning, det er ikke den, han er spændt på, men måden, hvorpå den løses. Han lægger bogen fra sig med et smil, der omtrent siger: »det væntede jeg, selv om det så sort ud en tid lang«. Det er enkelthederne, der har moret folk. Og at den slags overhovedet kunde more, forstås ud fra det lave kulturstandpunkt, man stod på og det isolerede liv, man førte i det hele.

Om persontegning og karakterer er der overhovedet slet ikke tale. Det er parodimennesker alt sammen uden individualitet. Yderst sjælden findes der psykologiske guldkorn. Jfr. i øvrigt ovf. s. 64—65.

Vi skal i det følgende gennemgå disse sagaer og i korthed referere deres indhold; en kritisk vurdering af hver i dens enkeltheder er selvfølgelig ganske overflødig.

Ved omtalen af de norske oversatte sagaer har vi fundet eksempler på Islændernes selvstændige digtning. Således er slutningen af Elissaga (b. II, 967) en sådan, ligeledes k. 10 i Errexsaga (II, 971), der vistnok beror på Didrikssaga; hensigten var den at forflere de æventyrlige begivenheder. Dernæst kan nævnes B-bearbejdelsen af Agúlandusþáttr i Karl. s., hvor bearbejderen har villet få et bedre og mere sagamæssigt hele i stand (II, 978); det hele er også udvidet med betragtninger og lign. Endelig har vi den yngre Tristramssaga (AM 489, 4°; udg. i Ann. f. nord. oldkh. 1851), der er en fuldstændig omdigtning af den ældre saga; den er åbenbart fremkommen ved uklare reminiscenser af tidligere læsning, men hvor navnene er for största delen nyere og begivenhederne og deres gang vidt forskellig fra den gamle sagas (b. II, 965—66)[1].

Mágussaga er en af de ældste og ejendommeligste af disse sagaer; den findes i to bearbejdelser, en ældre og ægtere udg. af *G. Cederschiöld* i Forns. Suðrl. efter AM 580 B (fra 14. årh. første halvdel), 533, 4° osv., en anden og yngre udg. af *Gunnl. Þórðarson* 1858 efter AM 152, fol. og fl.; jvf. ovf. Mágusrímur, der dog kun er digtede over sagaens første del. Her fortælles først om kong Játmundr i Saxland, der bliver gift med en russisk (græsk) kongedatter, Ermengá; fordi han føler sig fornærmet over hendes færd overfor ham ved bejlerfærden (han skal partere en hane), pålægger han hende at udføre tilsyneladende umuligheder, medens han er borte på krigstog (f. ex. at få et barn med ham selv). Det lykkes hende, og forholdet mellem dem bliver godt. Deres sön er den senere kong Karl. Imidlertid bliver Jatmund slået ihjæl af en af 4 brødre, jarlen Amundes sönner i anledning af en kappestrid i brætspil mellem den ældste af dem og Jatmund. Heraf opstår der en fejde mellem brødrene og Karl, der efterstræber dem. Men

[1]) Som et morsomt eksempel på en afskrivers interpolationslyst anføres her, at der i Ectorssaga indsættes optrædende personer som hestastrákar: Jón busi, Höskuldr Tálmason, Jón Andrjesson, Þorbjörn fetill, Eiríkur baðkall, Magnus skáldi, Sigurður kóngur, åbenbart en isl. gårds besætning af karle!

jarlen Mágus, der er gift med deres søster, hjælper dem i alle farer og frelser to gange de tilfangetagne, alt ved sine trolddomskunster og öjenforblændelser. Det ender sluttelig godt; den ældste broder ægter Ermengá og brødrene forsörges på bedste vis. Det hele fortælles overmåde fornöjeligt og sagaen har været en af de mest yndede. Som *Suchier* og Cederschiöld har påvist, foreligger der her en uoprindelig sammenstøbning af to forskellige sagn, nemlig et om kong Jatmund og Ermengá (ɔ: k. 1—3) og et andet om Magus og de 4 brødre. Men sammenstøbningen er ikke uheldig. Hovedmotivet i den første del findes også i andre sagaer og udenlandske kilder. Hvad sagaens kilder i øvrigt angår[1]), er kilden til den første del ikke påvist, medens den sidste bunder i et oldfransk digt: Quatre fils Aimon (ɔ: Ámunde) eller Renaud de Montauban. Herved er dog at bemærke, at sagaen ikke direkte beror derpå. Det er kun digtets hovedtræk, der genfindes i sagaen (jfr. Cederschiölds udredning s. LXXXII ff., hvem jeg overhovedet er ganske enig med). Der er ingen tvivl om, at disse hovedtræk er komne til forfatteren gennem en mundtlig fortælling og i en temlig afbleget form. Alt det øvrige er tildigtning med lån og reminiscenser fra andre sagaer som Didrikss., Karlams., Hálfss., Nornagestsþ., Jónss. byskups og fl. andre, hvad enten disse lån er direkte eller indirekte. Hovedmotivet er öjenforblændelseskunster; dette var ikke noget ukendt i sagalitteraturen; det kendtes godt f. ex. fra Tor og Udgårdsloke. Sagaens navne er for en stor del nordiske, og der findes i den en mængde rent nordiske træk og sagnelementer. Forf. har været en god og jævn fortæller. Sagaen er ikke ret meget yngre end 1300, heller ikke meget ældre, da den låner fra Karlams. og Didrikss. Ang. forholdet mellem sagaen og Örvar-Oddss. henvises til *Boers* og Cederschiölds diskussion i Arkiv VIII og IX. En bestemt opfattelse af forholdet er vanskelig; dog forekommer det mig med Cederschiöld sandsynligst, at det er Örvar-Oddss., der har lånt fra Máguss.

Hvad nu den anden bearbejdelse angår, afviger den i dobbelt henseende fra den første, dels derved, at den fælles tekst er udvidet i rent sproglig henseende (ligesom den yngre Bandams.)

---

[1]) Jfr. *Wulff:* Notices sur les sagas de Mágus et de Geirard (Lunds Univ. årsskr. X), *Suchier:* Die quellen der Máguss. Germ. XX, samt *Köhlers* og *Kölbings* afhdl. i Germ. XXI.

og interpoleret med udmalinger og forskellige tildigtninger, dels derved, at hele afsnit eller mindre sagaer er optagne og forenede med den tildels gennem genealogiske tilknytninger men uden nogen indre nødvendighed. Det er en stræben efter at få i stand en slægtssaga, der her ytrer sig. Disse afsnit er: Mágus rejse til Danmark og kampe (episoden om Hálflitamann), k. 44—46, sagaen om Lais Henriksson, k. 47 og 58—60, 63—68, heri også om Hrólfr Skuggafífl, kejser Karls giftermål med Konstantia, k. 56—57, kampen med kong Osantrix, k. 61—62, afsnittet om Geirarð jarl og Karls datter Elinborg (ɔ: æmnet i Geirarðsrímur se ovf. 56—57), k. 69—75, og endelig et om deres sön Vilhjálmr, der vinder den græske kejserdatter og riget med, k. 76—78, hvilket sidste skal genfindes i Gesta Romanorum (*Kölbing*). Alle disse afsnit danner, som man ser, tillæg til den egenlige saga; de er opståede på en lignende måde som sagaen, idet de vistnok for en stor del er byggede over gamle reminiscenser fra oldfranske digte, f. ex. Guillaume d'Orange (*Suchier*). Bearbejdelsen som sådan hidrører fra den sidste halvdel af det 14. årh.; den udskriver hele kapitler af Didrikss. og lader sig ikke nöje med mindre antydninger. De nordiske træk er her blevne forøgede og der findes 3 vers tildigtede i fornyrdislag (k. 26), spottevers om Karls hirdmænd. Også denne bearbejdelse er læselig og underholdende, skönt dens enkelte dele er så løst sammenhængende. Suchier mener, vistnok rigtig, at endel af stoffet er kommet til Island gennem mundtlig fortælling af spillemænd i udlandet; det således fortalte glemtes halvt og den indre sammenhæng forvanskedes. Sagaens sidste (79.) kapitel hidrører fra denne bearbejder; det handler om tidsfølge og sagaens pålidelighed; der citeres en »annal«; noget tilsvarende til det dér omtalte findes i Ann. reg. ved år 924 (Isl. ann. 102), og der nævnes »Didrikssaga, Flóventssaga« og »andre riddersagaer«. Bearbejderen anser dem åbenbart ikke for at være historiske og han er ikke blind for de stærke overdrivelser.

Mírmannssaga, udg. af *E. Kölbing* i Riddarasögur (1872) efter Sth. 6, 4°, mbr., AM 593 A, 4° osv. Æmnet er forholdsvis simpelt og slutter sig nær til sagaer som Flóventssaga. Hlöðver er konge i Frankrig; jarlen Hermann i Saxland har med sin hustru Brigida sönnen Mírmann, der opdrages i alle boglige idrætter og sendes så til kong Hlöðver for yderligere at uddannes. Her bliver

han, der aldrig har villet deltage i blót hos sin fader, kristen og vil nu forkynde sin fader og moder kristendommen; han bliver ilde og hånlig modtagen og det ender med, at han dræber sin egen fader. Til hævn gör hans moder ham ved en trylledrik spedalsk. Han drager til Italien for at blive helbredet af den sicilianske kongedatter Cecilia, der har ry på sig som læge. Det ender med at han bliver helbredet, vinder hendes kærlighed og ægter hende. Mírmann vil nu rejse hjem og se til sin fosterfader. Her bringes han af dennes dronning Katrín, der alt tilforn har elsket ham, til at glemme Cecilia og efter Hløðvers død til at ægte hende, og han bliver konge. Cecilia, der også forstår sig godt på krigskunst og riddervæsen, forklæder sig og udgiver sig for at være en jarl Híringr, tilbyder Mírmanns fjender sin hjælp, kæmper med ham i tvekamp og overvinder ham og fører ham bort. Katrín tages til fange og må forsmægte i fængsel. Mírmann har nu genkendt Cecilía og bliver konge over Sicilien. Denne roman er godt fortalt, men der hviler en religiøs farve over det hele. De to hovedpersoner beder stadig til gud, og der hentydes til konflikter mellem hedenskab og kristendom. Mírmann forener i sig en lærd klærk og en tapper, gudfrygtig ridder. Sagaen er uden tvivl et lignende produkt som Máguss., hvilken den endogså forudsætter ved den derfra lånte jarl Híringr. Den er hovedsagelig islandsk digtning over nogle afblegede oldfranske reminiscenser. Den er ikke ældre end fra omtr. 1325. Der findes flere nordiske motiver i den som drömme, brætspil.

Bæringssaga findes i AM 580, 567 II, 4°, 180 B, fol. udg. af *Cederschiöld* i Forns. Suðrl. Hertug Bæring i Ertinborg og hans svoger Valter af Holsten bliver dræbte af en af Bærings riddere, Heinrek, der vil ægte Gertrud, Valters enke; efter sin mands død føder hun en sön og flygter bort til kong Rikard i England, hvor Bæring den unge opfødes og bliver en tapper ridder. Han vil hævne sin fader, men forliser undervejs med alle sine skibe; selv beholder han livet og kommer til jarlen af Flandern. Med denne rejser han til kong Pippin i Paris og viser der sin ridderdygtighed. Kejser Emanuel af Grækenland kommer for at bejle til Pippins datter, men hun, der har forelsket sig i Bæring, vægrer sig og vil blive nonne, hvilket kun var et påskud. Kejseren tilbyder Bæring at drage med sig; de kommer i krig med hedninge og Bæring udmærker sig. Kejserens søster Vindemia forelsker sig i Bæring og

han i hende; han rejser imidlertid bort, og der fortælles meget om hans farer og strabadser og alle de kvinder, der fattede kærlighed til ham; han var så dejlig og har da også tilnavnet den fagre. Endelig hævner han sin fader og morbroder, bliver konge og senere kejser og ægter Vindemia. Denne historie er endel beslægtet med Mírmannss. Bæring er som han boglærd, en udmærket ridder og dertil gudfrygtig og frem for alt kysk tiltrods for de systematiske efterstræbelser, han er genstand for. Fremstillingen har en religiøs farve, engle spiller en rolle. Drömmemotivet er stærkt benyttet; trolddomskunster af en meget efterklassisk art findes. Som helhed er sagaen lidet interessant og æmnet meget almindeligt. Nogen kilde kan ikke påvises; men det forekommer mig utvivlsomt, at sagaens hovedpersoner og begivenheder, der særlig er knyttede til egnene syd og vest for Elben, beror på dunkle minder om tyske (bremenske?) købmænds mundtlige fortællinger; efter sådanne og så fri fantasi er den forfattet i begyndelsen af det 14. årh. Nogen norsk original har næppe eksisteret.

Konráðssaga keisarasonar findes i Sth. 7, 4⁰, 7, fol. mbr., AM 180 B, fol., 529, 4⁰ og fl., udg. af *Gunnl. Þórðarson* (1859) og *Cederschiöld* i Forns. Suðrl. Æmnet udtrykkes tildels ved tillægget til titlen: »som drog til ormeland«, idet der her peges på en af hovedpersonen Konrads vigtigste bedrifter, en farlig sendelse til Babyloniens ormebygd for at hænte kostbare stene, hvorved han endelig vinder kejseren af Konstantinopels datter. Sagen var den, for at gå nærmere ind på forhistorien, at Konrad, en sön af kejseren i Saksland, der ingen fremmede sprog havde lært[1]), drog ud med jarlesönnen Roðbert, der var snu og falsk og en slet karakter, men begavet og kunde mange sprog; han havde forført Konrads søster og måtte rejse bort af den grund. Da de så kom til kejseren i Konstantinopel, udgav Roðbert sig for at være kejsersön, men sagde, at Konrad var jarlesön og ham underdanig. Heraf opstår sagaens konflikter og forviklinger. Roðbert skal udføre bedrifter, men det bliver Konrad, der udfører dem (jfr. Gönguhrolfs forhold til Vilhjálmr). Kejserdatteren, den kloge Mattild (Mathilde), forstår imidlertid den rette sammenhæng og hjælper Konrad med råd

[1]) Han danner således en velgörende modsætning til næsten alle andre kongesönner, der udtrykkelig siges at have studeret, lært artes liberales osv.

og død. Rodbert får endelig sin fortjænte straf. Konrad ægter Mathilde og bliver kejser i Konstantinopel. Sagaen er en smuk samling af mange motiver (også en løvebefrielse forekommer: Konrad bliver endog løveridder; her er Ivenssaga uden tvivl kilden), men den er godt og underholdende sat sammen og ret morsomt fortalt; den er helt igennem præget af nordisk ånd; de to hovedpersoners karakterer er ikke dårlig skildrede, så at der her kunde tales om personligheder. Sagaen er m. h. t. sin tilblivelse nærbeslægtet med de foregående. Den er i det hele en fri digterisk komposition med indblanding af fremmede, snarest tyske, sagnminder i en afbleget form og lån fra andre sagaer. Cederschiöld har påvist ligheder med den tyske roman Loher und Maller. Også forestillingen om Babylonien som ormeland er lånt eller beror på lærd læsning; den genfindes i ældre norsk-isl. skrifter (Hauksbók f. ex.). Farlige rejser for at hænte kostbarheder er et almindeligt motiv.

Hermanns saga ok Jarlmanns, ikke udg., findes f. ex. i AM 510, 4°. Æmnet er meget broget. Kong Vilhjálmr i Frakkland har sönnen Hermann og datteren Herborg. Sönnen opdrages hos jarlen Rodgeir (det omvendte af Mírmannss.) der har sönnen Jarlmann. Denne og Hermann bliver trofaste fostbrødre. Efter at Hermann har arvet riget, sender han Jarlmann til kong Katalatus i Miklagård for at bejle til hans datter, den skönne Ríkilát, der tillige er en udmærket læge. Jarlmann lader som han er syg og får således adgang til Ríkilát og lejlighed til at fremføre frieriet for hende selv. Meget belejligt kommer en hedensk konge fra Apulien for at bejle til hende, men han bliver slået af Jarlmann, hvorpå Ríkilát fæstes til kong Hermann og sendes til ham. Imidlertid er der kommen en konge for at bejle til Herborg, han får nej; der opstår da kamp. Hermann vinder sejr, men mister så mange mænd, at han ikke kan holde bryllup. Han får mistanke om, at Ríkilát egenlig synes for godt om Jarlmann; da denne mærker det, drager han bort. Ríkilát bliver derpå ved list bortført til en hedensk konge, der vil ægte hende, og hun gemmes i en glassal. Atter må Jarlmann afsted; det lykkes ham at overvinde alle farer og bringe Ríkilát tilbage. Nu ægter Hermann hende og Jarlmann får Herborg, hvad der naturligvis fra først af har været meningen. Denne saga er temlig ung og kun et sammenpluk af motiver; den har benyttet Konráðss.,

Karlamss. og fl. andre. Rimerne over denne saga falder udenfor vort tidsrum.

Kirjalaxsaga findes i AM 489, 589 a, 4° (def.). Kong Laikus i Aten ægter Mathidia, en datter af kong Dagnus i Damascus i Syrien, dog først efter at have haft kamp med denne og overvundet hans sön Ægeus (i anledning af denne indskydes en ekskurs om Dædalus og Honocentaurus); Laikus får sönnen Kirjalaks; denne oplæres i alle artes liberales og alle ridderidrætter. Efter at være bleven voksen begiver han sig ud på tog, dog ikke for at føre krig og vinde gods, men for at lære fremmede lande, folk og sæder at kende. Han kommer til Frygien og modtages venlig af kongen der og viser sin kraft i en vældig kamp, der beskrives meget vidtløftig, med kong Soldan af Babylonien, der kom for at afkræve den frygiske konge en stor skat. Så rejser Kirjalaks videre, kæmper med vikinger, kommer til den fugl Fönix' hjem, til griffonernes land osv. Endelig vender han hjem igen og bejler til kejserdatteren i Miklagård, Florentia, ægter hende og bliver kejser. Så fortælles der videre om deres börn. Det hele er lavet af minder fra andre sagaer og egne fri fantasiopfindelser. Sagaen får et litterært tilsnit, idet forf. citerer Imago mundi, Isidor, Gesta Romanorum og fl.; men disse citater beror ikke på virkelig læsning i de pågældende skrifter. Det er dog klart, at forf. var en gejstlig, der var godt inde i en saga som Trójumannasaga; han kender bibelhistorien og har benyttet en verdenshistorie, Hauksbók (fabeldyr-afsnittet) og lign.

Hektorssaga, i AM 152, fol. (mbr.), 567 XIII, 579, 4° osv. Kong Karnotius i Thecidia bliver gift med Gelfríðr, en kongedatter fra Indialand. De får sönnen Ector, opkaldt efter den trojanske Ector, der har vist sig i drömme for moderen. Han lærer alle artes liberales og ridderidrætter. Til ham slutter sig efterhånden 6 unge tapre mænd. Ector aflægger det løfte (*heitstrenging*) alene at rejse ud på æventyr et helt år, det samme gör alle de andre. Hovedindholdet er nu fortællingen om, hvad de alle oplever; det er de sædvanlige bedrifter, kampe med bersærker, riser og jætter; én frelser en løve af dragevold, en anden en lille dværgedatter og opnår derved faderens hjælp i farer, og det ender med at de frelser hver sin kongedatter, der ombejles, med undtagelse af Aprival, der tages til fange, men frelses af en herlig kongedatter. Da han nu ikke kommer hjem i rette tid, drager Ector og de 5 andre ud for at

finde og frelse ham, hvilket naturligvis lykkes. Ector ægter den herlige kongedatter, Apríval en anden og således videre. Sagaen er opstået på samme måde som den foregående; der findes lån fra Alexanderss., Trójums., Karlams. Nogen fremmed kilde kan ikke påvises, jfr. *R. Meissners* afhdl. Zur isl. Hectorsage i Zeits. f. deut. alt. XXXVIII (1894); jeg tror ikke med denne forfatter, at det overhovedet nytter at søge efter en fremmed original. Sagaen er vistnok temlig ung.

Addoníússaga findes i AM 593 a, 4° og fl. Den er ikke meget indholdsrig men dog temlig lang på grund af de vidtløftige kampskildringer. Marsilius, konge i Syrien, er gift med en indisk kongedatter, der af sin visdom ved, at en sön, der undfanges med hendes mand i et givet öjeblik, vil blive konge og i alle henseender fremragende. Dette erfarer hertugen Constantinus, der er ond og falsk. Han mager det så, at kongen i det vigtige öjeblik sover hos hans datter, medens han selv skaffer sig adgang til dronningens sæng; hertugens datter føder sönnen Addonius, dronningen en anden, Constantius. Kongen kender svigen, anerkender derfor ikke denne sidste som sin sön, og bliver noget efter dræbt af Constantinus. Denne opkaster sig til konge og ægter dronningen ved svig. Hans datter flygter bort med sin sön, der efterstræbes af Constantinus, til Spanien og ægter der kong Lodvik. Nu fortælles om gensidige krigstog og hærgninger, indtil det sidste tog til Syrien, da Addónius selv er med. Her går det da således til, at Constantius overvindes af Addonius og tilsværger ham troskab og får til slutning sin faders oprindelige hertugdömme, men Constantinus tages tilfange og dömmes til en grusom død. Addonius bliver konge og ægter en datter af kong Theodosius i Rom. Sagaen er vistnok temlig ung.

Samsonar saga fagra. Den findes i AM 343 a, 4°, og fl., udg. i *Björners* Kämpadater. Det er en ret ejendommelig saga. Kong Artus i England (ikke den berömte runde-bords Artur) har med sin dronning, Filipia af Ungarn, sönnen Samson den fagre, der som ung lærer alle ridderidrætter og opfostres hos jarlen Samson, der er gift med den troldkyndige Olimpia; men synderlig begavet er Samson ikke. Ved kongens hird opfostres den unge Valintína, en datter af den irske konge Garlant, som et slags gidsel. De unge fatter kærlighed til hinanden, men Artus finder partiet ulige og sender hende hjem. Samson drager på vikingetog. Kong

Garlant rejser med sin datter til Bretagne; her forsvinder hun, idet hun efterstræbes af mestertyven Kvintalín og hans troldkyndige forældre, men Olimpia, som efter sin mands død er bosat i Bretagne, beskytter Valintína og hjælper altid, når faren er störst. Samson tror imidlertid, ligesom alle andre, at hun er død og frier til Ingiam, en datter af Finnlaug jarl i Bretland. Brylluppet skal lige til at fejres, da Samson finder Valintina; tyven og hans fader — moderen havde Samson för slået ihjæl — bliver taget tilfange. Kvintalin lover at tjæne Samson tro og ligeledes dværgen Grélent, hvem tyven för havde tvunget til at hjælpe sig. Medens Samson er borte, er Ingiam heldigvis bleven gift med Garlant, fordi Samson antoges at være død. Samson og Valintína kan således nu forenes. Tyven får til straf for sin hele færd det hværv at bringe tilveje en kostbar kappe, vævet af alfekvinder. I den anledning fortælles meget vidtløftig om denne kappes historie; de dertil knyttede begivenheder foregår hos Gudmund på Glasisvold, i Småmøersland og Jætteverdenen (Gudmunds sön med en af Småmøerne Sigurd spiller her hovedrollen). Her hæntes vidunderkappen og bringes til Samson; heraf opstår der strid mellem ham og Sigurd. De forliges dog og det hele ender med en mængde giftermål.

Det hele er, som man ser, et ret mærkeligt fabrikat. At der skulde foreligge en oversættelse — og da kun for den første dels vedkommende — anser jeg ikke for at være tilfældet, men det er muligt, at der ligger til grund reminiscenser fra en bretagnisk lai. I hvert fald er det klart, at sagaens nærmeste forbilleder er de romantiske elskovslais. I øvrigt foreligger der her som ellers en fri digtning, især i den sidste del, hvor forbillederne nærmest er at søge i Fornaldarsagaerne. Uagtet den sidste del er altfor udførlig i forhold til den første, er det hele ikke dårlig sat sammen, og der er mange interessante træk i sagaen, f. ex. hulen under fossen og drab af en trold dernede (jfr. Grettiss.), en i skoven lokkende hjort, der forfølges osv. Den nævnte kappe er ingen anden end den, der er så bekendt fra Möttulssaga — der i vor saga kaldes Skikkjusaga —; sagaen er altså yngre end denne; på den anden side er den ældre end Skíðaríma, hvis hentydning til dværgen Grelent åbenbart beror på sagaen; sagaen hidrører altså fra midten af det 14. årh. eller så omtrent. Den er en af de få, der fortjænte at udgives (på ny).

Viktors saga ok Blá(v)us. Sagaen, der findes i AM 471, 593 b, 4°, er allerede for den første dels vedkommende refereret under rimerne, se ovf. s. 58—59. Fortsættelsen er den, at Bláus vil, at Viktor nu, efter at have fået sit rige, skal gifte sig og nævner et par ham værdige kongedøtre, men Viktor vil ikke have nogen af dem. En af hans mænd antyder da en kongedatter, der skulde overgå alle andre, og Viktor bliver så betagen heraf, at han bliver syg af længsel. Han får at vide, at pågældende dame er Fulgida, mødronning over Indien. Bláus — det viser sig senere, at han netop er hendes halvbroder — fraråder Viktor at bejle til hende, men denne tager afsted og bliver hånlig behandlet (jfr. Klárússaga; man lægge mærke til, at dennes Serena er m. h. t. navnet ensbetydende med vor sagas Fulgida); en anden gang går det ikke bedre. Da mister han også sit gode klæde (se rimerne ovf.) Endelig tager Bláus afsted, og med hans og en dværgs hjælp lykkes det Viktor at få Fulgida til ægte; hun lader sig bortføre, men Bláus bliver tilbage i hendes skikkelse. Så kommer kong Soldan fra Særkland for at bejle til Bláus-Fulgida, der indvilliger i brylluppet, men da dette skal fejres, bortfører Bláus Soldans søster Rosida på sin vidunderdug — der har haft forskellige skæbnens omskiftelser — til Frankrig; derefter dobbelt bryllup. Deres efterkommere nævnes og i forbindelse dermed en dansk hærkonge Germin, fader til Hröngvid og Helge[1]). Sagaen er yngre end Klárússaga og hidrører snarest fra slutningen af det 14. årh

Ála flekks saga findes i AM 571, 589 e, 4°. Denne saga slutter sig nær til Fornaldarsögur og visse islandske folkesagn med troldeforgörelser (*álög*). Kong Rigard i England er gift med Sólbjört; han befaler, at deres barn skal udsættes, hvis det bliver en sön (jfr. Gunnlaugss., Finnbogas.) Barnet udsættes, men findes af en gammel bonde, som opfostrer det. Drengen, Áli, kaldes *flekkr*, på grund af en plet (modermærke) på hans höjre kind. Det opdages, hvem han i virkeligheden er, men en tjænestekvinde hos hans fader vredes på ham og »lægger det på« ham, at han skal forsvinde og komme til hendes søster, jættekvinden Nótt. Her reddes han fra døden ved Nótts datter, den menneskelige Hlaðgerðr. Áli kommer så til en møkonge Torbjörg, hvem han bliver gift med

[1]) Jfr. O. Jiriczeks ovf. anf. afhdl. s. 12—14. 24.

efter at have overvundet hendes bejler, den ene af to brødre, Ingifreyssönnerne Alf og Huge (dette viser åbenbart kendskab til Ynglingasaga). Men Nótts broder forgör Áli atter og omskaber ham til en varulv, han reddes ud af ulykken af sin gamle fostermoder. Endelig bliver han slået med sygdom af Nótt, for hvilken han helbredes med bistand af hendes broder Jötunokse, der dræber sin egen søster for at få Torbjörg til ægte, men så bliver han naturligvis selv dræbt, og dermed er troldpakket udryddet. Til slutning lykkes det Áli at redde Hlaðgerðr, der af en konge er bleven dömt til døden som troldkvinde; så giftes hun med den samme konge. Sagaen er temlig ubetydelig og fra omkr. 1400. Men den er så at sige mere national i sit indhold end de fleste andre. Den er helt og holdent opdigtet, og motiverne hæntede viden om. Jfr. i øvrigt *O. Jiriczek* i den ovf. citerede afhdl. 17—22.

Dámustasaga i AM 557, 4°. Sagaens indhold er ovf. refereret under rimerne (s. 59—60).

Dínússaga drambláta i AM 575 a, 4°. Den første del er ovf. (s. 60) refereret under rimerne. Disse slutter med kongedatterens og hendes møers forvandling til krager. De reddes — fortsætter sagaen — ved en troldkyndig mands hjælp, ligesom Dinus på sin side af en mand ved navn Heremitas (!). Denne hjælper Dinus og hans mænd og befrier dem for de horn, som de havde fået ved en trylledrik. Herefter driller de to kongebörn hinanden på flere måder. Det ender med, at Dinus skal holde bryllup med Filotemia i hendes faders hal; men også det berode på svig fra hendes side. Heremitas bevirkede, at hun ikke fik sin svig sat igennem og Dinus sover hos Filotemia; fra nu af er hun knækket og erklærer til sin vrede fader, at hun herefter intet ondt vil göre Dinus. Hendes fader samler en stor hær for at angribe Dinus, men Heremitas hjælper atter ved lutter öjenforblændelser, tvinger kongen til at falde tilföje, og så ender det med et virkeligt, prægtigt bryllup. Heremitas viser sig — i en selvfortælling — at være en fordreven indisk kongesön; Dinus hjælper ham nu til at få sit rige igen.

Flóres saga ok sona hans findes i AM 343 a, 577, 586, 4°. En konge Flóres i Tracia og Tartaria er en stor søkonge. Han kommer til kong Castus (-or) i Kartago, der har datteren Elena; Flóres ser hende, frier til hende, men får afslag og sejler bort; han

kommer snart igen, medens Castus er borte, erobrer borgen, tager Elena og fører hende bort med sig. Han tvinger hende til samleje og hun føder trillinger: Felix, Fenix og Ajax. Hun overlades nu med sine sönner til en margreve, hvor de behandles godt. Imidlertid er Castus kommen hjem; da han erfarer det skete, samler han hær og får med sig en hertug Abel, der er opfostret hos ham; han og Elena har elsket hinanden. De kommer nu til margreven og efter en hæftig kamp bliver denne overvunden og hans borg brændt; Elena og hendes sönner føres bort. På tilbagevejen forliser det skib, hvorpå de alle er, og det øvrige mandskab sejler hjem. Flóres ægter en datter af Filip af Schwaben og får en datter Elena. Til denne bejler senere hertug Sintram i Fenidi, der har brødrene Reinald i Susa og Bertram i Segard; han får imidlertid afslag, samler en stor hær og får bl. a. 3 dygtige riddere og kæmper med de mærkelige navne: Unus, Secundus og Tertius. Hæren kommer til Flóres' borg; efter en voldsom kamp bliver de ankomne overvundne og fangne. Om natten fortæller fangerne med de mærkelige navne for tidsfordriv deres livshistorie, og det viser sig da, at de er brødre, Flóres' trillingsönner, der på en mærkelig måde hver for sig er bleven reddede, da skibet forliste. De bliver alle benådede, ligeledes ved deres mellemkomst hertugen, som nu ovenikøbet får Elena til ægte; de 3 brødre giftes også med dem, de har kær, og Ajax bliver konge i Kartago. Sagaen har lånt personer og motiver allevegne fra, ikke mindst fra Didrikssaga, der også nævnes i slutningen, fra Placidussaga og så videre; mærk også »hertug Abel«. Det hele er som sædvanlig lutter digt.

Geirarðs saga jarls findes ikke særskilt, men kun som en del af den udvidede bearbejdelse af Mágussaga (se ovf. 107); indholdet er det samme som i rimerne.

Gibbons (Gibbeons) saga findes i AM 335, 529, 4°, hvoraf det første ikke er yngre end c. 1400. Der var en konge i Frankland, ved navn Vilhjálmr; han har börnene Gibbon (-eon) og Ferita. Gibbon bliver en dygtig ridder. En dag er han på jagt, forfølger en hjort og kommer endelig til et næs, hvor han ser et klæde på jorden; han træder derpå, men det hæver sig straks op og fører ham bort til en hal (i Grækenland), hvor alt ydes ham af usynlige hænder; han går i sæng og finder der en jomfru. De tales ved; hun hedder Grega og er kongens datter; hun har ladet

ham bortføre og de fatter elskov til hinanden; han er dér et år. Men de lever ganske kysk. Dette er, som enhver ser, Partalopehistorien om igen. Gibbon rejser så hjem og går engang atter på jagt; han træffer dværgen Asper, der lader ham se den herlige Flórentía i Indialand; han aflægger det løfte at ville vinde hende. Nu fortælles der vidt og bredt om ham, hvorledes Flórentía behandler ham og hvorledes han udfører forskellige bedrifter og idrætsprøver (lege; harpespil); han overvinder landeværnsmanden Æskupart. Endelig kommer han ved dværgens hjælp i sæng hos Flórentía og besvangrer hende; hun føder en sön, der opkaldes efter Æskupart. Men Grega bortfører atter Gibbon og nu bliver de gift; han bliver konge og han hersker i fred, men hjælper dog en af sine mænd til hans fædrenerige igen. Nu optræder den unge og voldsomme Æskupart og vil hævne den skam, der er overgået hans moder, og dræbe sin fader. De kæmper hidsigt, men forsones efter kampen. Æskupart bliver konge i Frankland. Hele dette væv er ubetydeligt og egenlig noget ulogisk sammensat. Alle mulige motiver er her opdyngede; öjenforblændelser, dværgekunster og desl. spiller deri en betydelig rolle. Efterligninger og lån fra forskellige hold foruden fra Partalópasaga findes.

Hrings saga ok Tryggva findes i AM 489, 586, 4°; indholdet er refereret under rimerne, se ovf. s. 52.

Markólfs saga ok Salómons. Den saga, der herved menes, er så vidt vides, fuldstændig tabt, undtagen for så vidt som der i AM 696 III findes et blad deraf; i følge dette er Markolf en hövding og en af Salomons mænd. Hvad der ellers findes under titlen »Samtal Markolfs og Salómons« (i mange hdskrr.) har intet med denne saga at göre; det er gengivelse af en fremmed original og består kun af samtaler, hvor Markolf, der er den hæsligste og laveste skabning, overbyder sig selv med grove plumpheder. Det produkt vedkommer os ikke.

Nítida saga hinnar frægu findes i AM 529, 4° og fl. Nítida er en møkonge i Paris (jfr. atter Serena i Kláruss.), udstyret med alle herlige egenskaber. Hun er en god ven af dronning Egidia i Apulien, der har en sön Hléskjöldr; denne slutter sig trofast til Nítida; de to foretager et tog til øen Visio, der tilhører troldmanden Vergilius; midt på øen er der en sø med en holm, hvor der findes mange underfulde stene, æbler og urter. Nitida

får endel af disse stene, og ved hjælp af dem redder hun sig ud af alle farer og undgår alle troldmandens rænker. Til hende bejler nu kong Inge, kong Hugons sön i Miklagård; han har en søster Listalín. Så nævnes en konge i Indien Livorius og dennes søster Svíalín; fremdeles er der 3 sönner af kong Soldan. Alle disse kommer til kort over for Nitida, der dels gækker dem, dels lader dem slå ihjæl, indtil resultatet bliver, at hun dog ægter Livoríus, Hléskjöldr får Listalín og Inge Svíalín. Vergilius spiller en noget underordnet og ynkelig rolle og forsvinder helt, hvad man ikke væntede; denne person er dårlig udnyttet af forf. Der findes genklange f. ex. fra Fridtjofssaga (Livorius er en hel vinter forklædt hos Nitida) osv.

Sagan af Rémund keisarasyni ok Elínu kóngsdóttur findes i AM 567 II (14. årh.), 570 b, 579 osv. Denne saga, der slutter sig nær til de franske riddersagaer, handler om kejsersönnen Rémund i Saksland. Han overgår alle andre i boglig kunst, men navnlig i turnering. 12 kongesönner slutter sig til ham, deriblandt Berald af Frankrig. En gang drömte Remund, at han var kommen til et herligt land, hvor han så en herlig hal og mange prægtige folk, deriblandt en underdejlig jomfru, til hvem han bliver viet i en kirke; de veksler ringe — så vågner han. Han har ringen på sin hånd (jfr. Skíðaríma). Han bliver meget betagen af drömmen, lader male et livagtigt billede af hende (jfr. Trist. s.), som han stadig fører med sig. Engang blev han angreben af Tartarkongens sön Öskupart (jfr. Gibbonssaga), der erklærede, at denne jomfru var hans elskede. De kæmper og Öskupart falder; men en stump jærn bliver siddende i Remunds hoved og Öskupart udtaler, för han dør, at den skal blive siddende dér og volde hans død, medmindre verdens skönneste jomfru kan helbrede ham. Nu kommer der pludselig en ukendt mand, der kalder sig Víðförull og slutter sig til Remund; de to og Berald rejser ud og kommer efter endel æventyr, der i og for sig godt kunde undværes for sammenhængens skyld, til Indien, hvor Remund træffer kongedatteren Elína, der viser sig at være drömmens jomfru. De fatter straks kærlighed til hinanden og hun helbreder ham. Til gengæld hjælper han til at overvinde Siciliens konge Gíraldus, der er kommen for at bejle. Derpå rejser Remund hjem og Elína skal vænte på ham i 3 år. Der finder nu en vældig kamp sted med Tartarkongen og hedninge; Remund vinder en glimrende sejr. Han ægter Elína efter

de 3 år. Viðförull viser sig at være en kongesön, sendt ud af Elína; også han holder bryllup. Der er i denne lange saga en overordenlig vidtløftighed i skildringer og ophobning af begivenheder; det er som forf. aldrig kunde få nok. Flere af de fortalte begivenheder kunde, som bemærket, særdeles godt undværes; f. ex. at Rósamunda, en kongedatter i Afrika, forelsker sig hæftig i den syge Remund, og da han ikke vil genelske hende, anklager hun ham for at have forført hende, men dette fører ikke til andet end de ligegyldigste kampe. Sagaen er stærkt påvirket af Eliss., Didrikss., Máguss. og fl. Den må stamme fra den sidste halvdel af det 14. årh.

Sagan af Sálus ok Níkanór findes i AM 343 a, 4°, 162 c, fol. Æmnet er refereret ovf. under rimerne (s. 59). Sagaen er udg. i Fjórar riddarasögur Rvik 1852. Den hører til de mindre interessante.

Sagan af Sigurð ifót findes i Sth. 7 fol. mbr. Indholdet er ovf. refereret under rimerne (s. 53—54).

Sagan af Sigurði turnara findes i Sth. 7, fol. Sigurd, kong Vilhjálms sön i Frankrig, er udmærket dygtig i alle boglige kunster og idrætter, fremfor alt i turniment; deraf hans tilnavn. Han drager ud på tog og kommer til kong Valdemar i Grækenland; han sejler med prægtige skibe til byen (jfr. Sigurd jorsalfar); han bliver vel modtagen, men kalder sig Asmund. Hermod greve af Spanien kommer og tilbyder turniment. Sigurd overvinder ham på det glansfuldeste og drager atter på vikingetog, efter først at have truffet kongens datter, som han indtil da intet havde vidst om. Han sover hos hende hele to vintre. Endelig får kongens skatmester nys om sagen og fortæller kongen den. Nu efterstræbes Sigurd ganske som Torstein dromund i Grettiss. og undslipper på lignende måde; endelig tvinger han kongen til at give sit minde til ægteskab med datteren, efter at han har åbenbaret, hvem han er.

Sagan af Sigurði þögla findes i AM 152, fol., 567 XX, 4° og fl., udg. i Rvik 1883. Jfr. *O. Jiriczek* i Zs. f. deut. Phil. XXVI, 10—11. 23. 24—25; *Kölbing:* Zs. f. vergl. litt. gesch. N. F. X, 381 ff. Kong Hlödver har 3 sönner: Halfdan, Vilhjálmr og Sigurðr; denne sidste vokser op, tavs som Helge og får sit tilnavn deraf; han er lidet elsket af sin fader og bliver derfor opdraget hos jarlen Nere, der har en sön Randverr; han bliver Sigurds fostbroder. I Frankrig

hersker Sedentiana, en datter af Flóres og Blankinflúr. Hun er overmodig og behandler alle bejlere ilde. Halfdan og Vilhjálmr går på vikingetog. Halfdan mishandler engang et dværgebarn og forbandes, han skal til hævn lide alt ondt. Han bejler til Sedentiana, men han og broderen behandles på det hånligste og værste (legemlige lidelser). Imidlertid vokser Sigurd sig stor og stærk. Han drager ud på æventyr, redder en løve af en drages klør, har kampe med troldkvinder, giver dem liv og får udmærkede kostbarheder af dem (naturstene, der bevirker forandringer i udseende osv.), så går han på vikingetog og har kampe; efterhånden bliver fostbrødrene 4 (der tilsidst alle får hver sin kongedatter). Endelig begiver Sigurd sig til Frankrig for at afstraffe Sedentiana, men det går ligeledes ham ilde. Hun har nemlig også en natursten; Sigurd får en dværg til at stjæle den fra hende, og han får hende lokket bort fra hallen, og nu må hun, der för var så stolt, finde sig i, for at redde sit liv, at først en svinehyrde, så en led dværg og en jætte ligger hos hende; ellers vilde hun være død af kulde og elendighed. Men det er naturligvis Sigurd selv i forskellige skikkelser, der ved hjælp af sine naturstene kan give sig det udseende han vil, og det hele foregår i hendes egen have; hun føder en sön, som hedder Flóres. Nu går der mange år og endelig kommer Sigurd med sine brødre; nu er Sedentiana bleven spag og modtager dem med största glæde. Men hun må dog finde sig i, i hele skarens nærværelse at høre, hvad der er vederfaret hende; hun er ved at segne i jorden af skam. Så forklarer Sigurd det hele og han ægter hende til slutning. Der er endnu flere, ganske overflødige bedrifter. Sagaen er i det hele vel sammenhængende, men den er meget vidtløftig og indeholder ulidelig lange skildringer og en unødvendig ophobning af motiver og begivenheder af den bekendteste art. Ingen saga forbinder i samme grad som denne Fornaldarsaga- og riddersagamotiver på engang. Der er enkelte gode ting deri og tilløb til karakterskildringer, men det bliver heller ikke til mere.

Sagan af Sigrgarði frækna findes i AM 556 a, 4°. Jfr. *O. Jiriczeks* citerede afhdl. s. 15—16 24. Kong Rikarðr i Garderige er gift med Silven; de har sönnen Sigrgard d. tapre; han besidder alle idrætter, men er meget kvindekær; han har fostbrødrene Högne og Sigmund, sönner af bonden Gustolf og hans hustru Gerd (jfr. Bósasaga). De dræber rådgiveren, den onde Ulf,

og bliver gjort fredløse. I Tartariet hersker kong Hergeir, der med sin første hustru, der er tidlig død, har 3 døtre: Ingibjörg, Signý, Hildr. Han gifter sig anden gang med en kvinde, ingen kender (en trold); hun har to brødre; da de 2 yngste kongedøtre ikke vilde gifte sig med disse, forvandler dronningen dem henholdsvis til en so og et føl og »pålægger« den ældste, Ingibjörg, der har frarådet giftermålene, at hun skal blive ond og troløs mod mænd og aldrig blive anderledes, för end et æg, der tilhører hende selv, sprænges i hendes (Ingibjörgs) eget næsebor (!). Dronningen dræber kongen og forsvinder med sine brødre. Sigrgard kommer nu til Ingibjörg, der er bleven dronning, og frier til hende; hun modtager ham først med venlighed, men behandler ham tilsidst hånligt, og han drager bort. Han kommer igen, forklædt som købmand, har et klæde, der svæver i luften og vil bortføre hende, men hun er lige så klog som han, og han lider atter kun skam og vanære. Han drager så på vikingetog, får to mænd ombord, Hörðr harðstjelr og Velstígandi (jfr. Hjalmtérss.), der hjælper ham. Det er brødrene Högne og Sigmund. Der fortælles videre om søkampe og især om, hvorledes de udfører de arbejder, som Ingibjörg pålægger dem til straf for, at »Knud« — det er Sigrgard, der har dræbt en mand af det navn og antaget hans skikkelse og siger, at han har dræbt Sigrgard — har dræbt »Sigrgard«, men alle disse arbejder går ud på at frelse hende og hendes søstre for trolddommen, hvilket naturligvis endelig lykkes, og det ender med et bryllup mellem alle 3 par hovedpersoner. Denne stemodersaga er, som man ser, nærmest beslægtet med Fornaldarsagaerne og er stærkt påvirket af dem; også hjemlige forhold skinner igennem (boldlege osv.). Alt i alt er den en af de bedste og læseværdigste.

Valdemarssaga, i AM 589 c, 4°; udg. i Fjórar riddarasögur jfr. *O. Jiriczeks* anf. afhdl. s. 9. Det er en ubetydelig saga, der tildels slutter sig til Fornaldars., for så vidt som den både er en jætte- og stemodersaga; den er dog af en noget ejendommelig art. Kong Filippus i Saksland har to börn, Valdemar og Marmoría; denne bliver bortført af en grib; Valdemar aflægger det løfte at finde hende. Han drager ud og kommer til Riseland, hvor han træffer en smuk risedatter; hos denne er han om vinteren og med hendes hjælp lykkes det at finde søsteren. Lúpa, kong Aristarkus' dronning i Riseland, havde bortført Marmoria, for at hun

skulde ægte hendes stesön Blábus; denne har søsteren Florida. Valdemar får Marmoria og Florida i sin magt og senere Blábus, efter at have kæmpet med ham. Det ender så med, at Blábus får Marmoria og Valdemar Florida; den könne risedatter ægtes af Aristarkus, da Lupa er bleven dræbt af en troldkvinde under en kamp.

Vilhjálms saga sjóðs findes i AM 343 a, 548, 4°. Jfr. *O. Jiriczeks* anf. afhdl. 6—8. 9, og Zs. f. deut. Phil. III, Isl. gátur, þulur osv. VI, 109—10. Indholdet er en meget broget blanding af alle mulige motiver, lånte allesteds fra. Hovedpersonen er en løveridder, der har kampe og farlige rejser; der forekommer de æventyrligste navne, samt andre, lånte fra historiske sagaer (en Dixin ræðismaðr), Fornaldarsagaer, Didrikss, Karlams. osv. Det er en af de dummeste og mindst tiltalende kompositioner og sikkert en af de alleryngste. Kong Rikarðr i England har sönnen Vilhjálmr; kongen ser engang en smuk kvinde og vinder en guldring af hende i tavlspil, hvorpå hun forsvinder; han giver sin sön ringen og forsvinder selv. Så har Vilhjálmr tavlkampe med en rise, der vil genvinde guldringen, men kommer stadig tilkort og må bøde med at hidskaffe forskellige kostbarheder. Endelig lykkes det ham dog at vinde, og nu er turen til ham at pålægge Vilhjálmr farefulde hværv. Inden 3 år skal han sige ham, hvem han er (et bekendt motiv) og navnene på de 90 trolde, der er samlede i hans hule. Vilhjálmr rejser bort, træffer en græsk kongesön; de bliver venner. Vilhjálmr kommer til Grækenland og træffer kongedatteren Astronomia (!); de fatter elskov til hinanden, og det er hende, der nu hjælper ham til at udføre, hvad han skal, og han frelser bl. a. sin fader, hvorom der er en lang og æventyrlig fortælling. Just som han kommer tilbage, er Astronomia sammen med sin broder efter en hæftig kamp bleven ført bort af Erkúles af Ermland, der vil ægte hende. Brylluppet skal lige til at stå, men da kommer en risefyrste for at bejle til hans søster Fulgida (dette navn endnu en gang). Atter en voldsom kamp, og nu kommer Vilhjálmr til i rette tid. Han bytter navn og udseende med en mand Sjóðr (deraf tilnavnet), der selv ikke kan se menneskeblod, og kæmper drabelig. Det ender med fuldstændig sejr. Vilhjálmr ægter Astronomia osv., drager til England og kommer i sidste öjeblik til hulen, får troldenavnene at høre og opramser dem alle sammen; remsen er trykt i

Jiriczeks afhdl., den er versificeret. Der er til slutning endnu flere kampe af den sædvanlige art.

Vilmundar saga viðutan findes i AM 343 a, 577, 4°, udg. i Rvik 1878. Det er en temlig ubetydelig saga og en stærk efterligning af Halfdan Eysteinssöns saga. Kong Visivald i Garderige har en sön Hjarrande hviða, der bliver konge og en stor krigsmand, og døtrene Sóley og Gullbrá. Engang kommer en mand Ulfr ilt-eitt (»lutter ondskab«) for at fri til Sóley, men hun køber en irsk træl Kolr kroppinbakr til at dræbe ham mod det løfte at gifte sig med trællen. Han dræber Ulfr, men hun, der naturligvis ikke vil gifte sig med en træl, skifter udseende med sin tjænestekvinde, Öskubuska, som bliver Kols hustru; han gör hende og 6 andre frugtsommelige, hvorpå han og den foregivne Soley flygter bort. En bonde, Sviði (jfr. Bósas.), har en sön Vilmund, der på grund af sit sære væsen kaldes *viðutan* (»for sig selv«, »uden for det hele«). Han træffer sammen med den rigtige Sóley, og der opstår mellem dem et forhold, der ligner det mellem Halfdan og Ingibjörg. Vilmund bliver Hjarrandes gode ven og fostbroder, men efter at han i en kamp har slået (den falske) Sóley ihjæl, bliver han gjort fredløs af hendes fader. Alt bliver dog godt. Den rigtige Sóley træder frem, og hun bliver gift med Vilmund, der bliver hertug over en del af Garderige. Efter at Buris fra Blökkumannaland har bejlet til Gullbrá, fået afslag og er fældet i en kamp, kommer Godfreyr fra Galizien og bejler til hende, og med ham bliver hun gift; Hjarrande ægter hans søster Rikisia til gengæld.

Haralds saga Hringsbana findes nu ikke i sin oprindelige skikkelse, men omdannet til rimer; disse er imidlertid yngre end den tid, vi her har med at göre. Den saga, der nu haves, f. ex. i AM 298, 4° (pap.), er ganske sikkert af yngre oprindelse. Angående indholdet af rimerne henvises til *Kölbings* Beiträge.

Þjalar-Jóns saga ok Eiríks forvitna, i Sth. 6, 4° mbr., udg. i Reykjavik 1857. Kong Vilhjálmr i Frankrig har en sön Eiríkr, der er meget dygtig og som udmærker sig på vikingetog. Der kommer engang til kongen en underlig mand, der kalder sig Gestr og opholder sig hos ham om vinteren; han har banet en vej over et höjt fjæld med forskellige redskaber, deriblandt et, der ligner en fil (*þjöl*, deraf tilnavnet). Han hed i virkeligheden Jón og var en sön af kong Svipdag i Garderige; denne var bleven over-

falden og dræbt af en jarl Roðbert, der bemægtigede sig riget og som vilde ægte enken og senere Jóns søster, den dejlige Marsilia: han vil dræbe Jón, men denne flygter (her er motivet fra Völsungasaga med Sigmund og ulvinden lånt). Jón viser Erik, der, fordi han vilde se alle Jóns ejendomme, kaldtes den nysgærrige, et billede af sin søster, og Erik aflægger det løfte at ville ægte hende. De to rejser til Holmgård, og ved Jóns hjælp — han er noget af en troldmand — lykkes det at overvinde alle farer og bortføre Jóns moder og søster tillige med nogle af jarlens kostbarheder. Så ægter Erik Marsilia, og der foretages et hævntog til Garderige. Roðbert fældes og Jón bliver konge i sit fædrenerige og ægter »hovedkongens« datter. Både han og Erik lader sig døbe. Det hele er ikke ilde fortalt, men der er fuldt op af lånte motiver.

Jóns saga leikara, findes i AM 174, fol., 588 f., 4°. Det er en temlig ubetydelig saga om en fyrstesön Jón, der drager ud på æventyr og kommer til en borg, hvor han dræber en vældig drage og vinder kongedatterens elskov, der straks hengiver sig til ham; de oplever derved en pinlig situation, udaf hvilken de reddes ved, at der råbes allarm i anledning af en ulv, der skal fanges. Borgfyrstens hustru har under et krigstog været sin mand utro og fået to sönner (tvillinger) med en hirdmand; denne er bleven dræbt og sönnerne gjort enöjede, hver dag må de bære deres faders hoved frem for deres moder. Jón redder ulven, der viser sig at være en forgjort kongesön, ægter kongens datter og får kongen til at holde op med at behandle sin dronning så grusomt. Sagaen er temlig ung, men der er formodning for, at den er omarbejdet, efter som rimerne har endel afvigelser, der tyder på en ældre og bedre sagaform.[1])

I AM 567 XXVI, 4° findes et blad, der er vanskeligt at læse, hvorpå der skal stå noget om en Grega fra Bretland, der, ifølge Arnes egen vedtegning, drager ud for at opsøge sin broder, frelser en løve af drageklør og hjælper en dreng. Hvis dette er rigtigt, hører denne saga til de her behandlede og har været af lignende art.

I AM 577, 4° findes et defekt æventyr om en bondesön, der drager til en konges hird, efter at hans fader har givet ham gode råd. Kongen har to døtre. Bondesönnen giver det udseende

---

[1]) I Gesta Rom. k. 56 findes ligheder med sagaen.

af, at han vil forføre den ene, nærmest blot for at stille et par venner i hirden på prøve; men her afbryder brudstykket.

Tabte sagaer er sagaen om Þórir háleggr, Grímr ok Hjálmarr, Ulfham, Illuge eldhusgode, Ormarr, Ölver Hákonarson, Sigurd Fornason, Andre, Mábil, Reinallr — hvorom der haves rimer. Enkelte af disse er behandlede ovenfor; de andre falder udenfor vor periode. Det er vel muligt, at der i enkelte tilfælde ikke har eksisteret nogen skreven, til grund for rimerne liggende saga. Disse kan selv være helt opdigtede af forfatteren eller byggede over en mundtlig fortalt saga (æventyr). Det samme gælder et æventyr om Jónatas, der findes i Jónatasrímur, etslags Samson-Dalila-æmne — rimerne er meget unge — og om Skógarkristr (rimerne herover også meget unge; om en bondekone og en præst i Tyskland; hun skrifter for et væsen, der kalder sig Skov-Kristus; æmnet er slibrigt; jfr. Digtn. på Isl. 306—7)[1].

Hvad der i øvrigt kan henføres til denne periode af mere originale frembringelser i andre grene af litteraturen, er så godt som intet. Hvad der eksisterede i forvejen, afskrev man og bearbejdede det, for så vidt som det lod sig göre. Hverken sprogvidenskab eller lovgivning har noget selvstændigt at opvise. Hvad teologi angår, har vi hovedsagelig kun det gamle. Noget nyt er der måske kommet til, f. ex. noget af det. der findes i AM 626 4⁰ (en forklaring til Fadervor, om synd og syndsforladelse og forskellige åndelige betragtninger; jfr. 668, 696), 650 b (prædikener), 667 X (ét blad med en oversættelse af Johannes' åbenbaring), XIX (Jesu livshistorie), 672 (håndbog for præster m. m., jfr. 684). Der findes endel såkaldte lægebøger (AM 434 d, 8⁰), der går over til et slags trolddomsbøger (*galdrakver*), skrevne tildels med latinske ord ind imellem, og enkelte ord med lönskrift, f. ex. 435, 8⁰; det hele fik

[1]) Til alt det foranstående tilföjes, at en þáttr om Gunnar keldugnúpsfífl og den såkaldte Blómstrvallasaga umulig kan henregnes til den her behandlede oldlitteratur.

således et vist mystisk præg, så at det er let at forstå, at denslags bøger kunde blive farlige i en tid som hekseprocessernes. Man beskæftigede sig også med de gamle runer og runetegn (se f. ex. 461, 12°) og lign. Af en særlig betydning er runeremsen i 687 d, 461, 12° og fl., udg. sidst i *Wimmers* Runenschrift 281—87. — Mere af kulturhistorisk end litterærhistorisk art er de såkaldte Minna forsagnir (formularer for mindebægre, ofte rytmisk bevægede), der findes f. ex. i 685 a, 4°.

Fælles register.

[Det første bind er ikke særlig betegnet].

